

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Cihan ERTAN

TÜRKİYE'DE ERKEKLİK İMGESİ VE EŞCİNSEL KİMLİĞİ

Danışman

Doç. Dr. Esmâ DURUGÖNÜL

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
GİRİŞ.....	1
1 TOPLUMSAL CİNSİYET	3
1.1 Toplumsal Cinsiyet Oluşumu	4
1.1.1 Toplumsallaşma.....	5
1.1.2 Klasik Psikanaliz	7
1.1.3 Varoluşçu Psikanaliz	10
1.2 Kurumlar.....	12
1.2.1 Aile	14
1.2.2 Devlet	15
1.2.3 Sokak	17
1.3 Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Yapısı.....	19
1.3.1 Emek.....	20
1.3.2 İktidar.....	21

1.3.3	Kateksis.....	22
2	ATAERKİLLİK	26
3	ERKEKLİK	30
3.1	Hegemonya, Hegemonik Erkeklik ve Homofobi	32
3.2	Erkekliğin Farklı Halleri ve Heteroseksüel Erkekliğin Doğuşu.....	36
4	CİNSELLİK BAĞLAMINDA EŞCİNSELLİK OLGUSU VE EŞCİNSELLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	41
4.1	Cinselliğin Gelişimine Yönelik Biyolojik Yaklaşımlar	42
4.2	Eşcinsellik.....	44
4.2.1	Bir Dönüm Noktası: “Coming Out”	46
4.2.2	Eşcinselliğe Yönelik Biyolojik Yaklaşımlar	49
4.2.3	Eşcinselliğe Yönelik Sosyolojik Yaklaşımlar	53
4.2.3.1	Yapısalcı Yaklaşım.....	53
4.2.3.2	Özcü Yaklaşım	56
5	EŞCİNSELLİK BAĞLAMINDA FARKLILIK, ÖN YARGI VE HOMOFOBİ	59
5.1	İkili Zıtlıklar ve Farklılık.....	59
5.2	Ön Yargı ve Irkçılık.....	62

5.3	Ön Yargı, Irkçılık ve Otoriter Kişilik.....	67
5.4	Homofobi.....	70
5.4.1	Homofobinin Bireysel, Sosyal ve Kültürel Temelleri.....	73
5.4.2	AIDS, Eşcinsellik ve Homofobi.....	79
5.4.3	Eşcinsellere Yönelik Homofobik Şiddetin Boyutları.....	83
6	BİR SOSYAL HAREKET OLARAK TÜRKİYE’DE EŞCİNSEL HAREKET.....	87
6.1	Sosyal Hareketler.....	87
6.1.1	Kaynak Mobilizasyonu Teorisi.....	89
6.1.2	Yeni Sosyal Hareketler Teorisi.....	90
6.2	Eşcinsel Hareket.....	92
6.2.1	Türkiye’de Eşcinsel Hareket.....	96
7	TÜRKİYE’DE ERKEKLİK VE ERKEKLİK BAĞLAMINDA EŞCİNSELLİK.....	104
7.1	Türkiye’de Erkeklik İmgesi.....	104
7.2	Türkiye’de Eşcinsellik.....	114
8	SONUÇ.....	129
	KAYNAKÇA.....	132
	ÖZGEÇMİŞ.....	138

ÖZET

Toplumsal cinsiyet örüntüsü olarak erkeklik, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin sağlam yapısı içinde önemli bir olgudur. Erkekliğin yaşanış ve algılanış şekilleri farklılık göstermektedir ve bu bağlamda farklı erkeklik örüntülerinin söz konusu olduğu ifade edilebilir. Söz konusu bu farklı erkeklik örüntüleri içinde hakim olan, kendini toplumsal cinsiyetin hiyerarşik yapısı içinde kadınlardan ve diğer erkekliklerden üstün bir konuma yerleştiren, sert, güçlü ve heteroseksüel olan erkeklik örüntüsü, kendi devamlılığını sağlamak ve hegemonyasını sürdürmek için, tanımlanan ideallerin dışında kalan “diğer”lerini ötekileştirerek tabi kılar. Erkekliğin egemen söyleminin ötekileştirerek tabi kıldığı en önemli gruplardan biri eşcinsellerdir. Söz konusu tabi kılma sürecindeki en etkili araç homofobidir. Bu bağlamda homofobi, egemen erkeklik örüntüsünün, eşcinselleri tabi kılmak için kullandığı güçlü ve önemli araçtır.

Literatür taraması yönteminin uygulandığı, teori ve pratik arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada, Türkiye’de erkekliğin egemen söylemi ve eşcinsellik arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Türkiye’de genel olarak eşcinsellik, toplumsal cinsiyet örüntülerini muğlaklaştıran ve toplumsal düzeni bozan bir olgu olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda erkek eşcinselliği de erkekliğin onaylanmayan bir örüntüsü ve erkekliği tehdit eden bir pratik olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal ve kültürel yapının hakim erkek egemen ve heteroseksüel yapısı içinde eşcinsel bireyler ötekileştirilmekte, ayrımcılığa uğramakta, homofobiyle yüzleşmekte ve bütün bunlarla mücadele etmek için sosyal bir hareket olarak örgütlü bir şekilde hareket ederek politik platformda kendi söylemlerini oluşturmaktadırlar.

ABSTRACT

The image of masculinity and the homosexual identity in Turkey: Masculinity as a gender pattern is an important phenomenon within the strong structure of gender stereotypes. The perception and manner of living masculinity differ, therefore in this context it can be claimed that there are different patterns of masculinity. The strong, harsh and heterosexual masculinity is dominant and places itself in a superior position above women and other masculinities within the hierarchical structure of gender and subordinates “the others” – who are inappropriate according to the defined ideals – by othering in order to maintain its dominance. One of the most important groups which are subordinated by dominant patterns of masculinity is homosexuals. Homophobia is the most effective tool of this subordination process. In this context, homophobia is a strong and important instrument which the dominant pattern of masculinity uses for subordinating homosexuals.

The relationship between homosexuality and the dominant pattern of masculinity is being discussed in this study using the method of literature review. Homosexuality in Turkey, in general, is perceived as a phenomenon which obscures gender patterns and disrupts the social order. In this context, male homosexuality is considered as a disapproved pattern of masculinity and a conduct threatening masculinity. Homosexual individuals, within the male dominant and heterosexual structure of society and culture, are subject to othering, confront discrimination and homophobia and thus they produce their own discourse on the political stage by acting in an organized way to combat these negative conditions.

GİRİŞ

Biyolojik bir var oluş biçimi olarak kadın ve erkek cinsiyetlerinin, belirli bir biçimde hareket etmesi ve davranış örüntüleri geliştirmesi beklenir. Kültürel ve toplumsal yapının bir ürünü olan ve toplumsal kurumlar tarafından da sürekli olarak yeniden üretilen söz konusu bu beklentiler bütünü, toplumsal cinsiyeti meydana getirmektedir. Başka bir ifadeyle, erkek ve kadının söz konusu cinsel kimliklerini yaşayış şekilleri, dayatılan toplumsal cinsiyet örüntüleriyle belirlenir ve toplum tarafından, söz konusu toplumsal ve kültürel yapı bağlamında birer “kadınlık” ve “erkeklik” üretilmiş olur. Üretilen “erkeklik” ve “kadınlık”, aile, medya, devlet, ordu, din vb. kurumlar tarafından yeniden üretilerek, toplumsal cinsiyetin devamlılığı sağlanır.

Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda bir iktidar mücadelesidir. Bu bağlamda, erkekliğin hegemonik söylemi yoluyla, kadınların ve diğer erkekliklerin, söz konusu bu hegemonyaya tabi kılınması, toplumsal cinsiyet örüntüleriyle meşrulaştırılmış olur. Toplumsal cinsiyette içkin olarak bulunan hiyerarşi, hemen her zaman erkekler lehine işleyerek, erkeklerle, kadınlar ve diğer erkeklikler arasında eşitsizliğe dayalı bir yapı oluşturur. Cinsiyete dayalı iş bölümü, kamusal ve özel alanın ayırımında kamusal alanın erkeğe atfedilmesi, ücret eşitsizliği, kadına atfedilen “zayıflık” ve erkeğe atfedilen “güç” ve “iktidar” vb. toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine örnek olarak gösterilebilir.

Erkeklik ve kadınlık, tek ve değişmez birer davranış örüntüsü değildir, topluma ve zamana bağlı olarak değişkenlik gösterebilir.¹ Başka bir ifadeyle, belirli bir kültür içinde farklı erkeklikler ve kadınlıklar vardır. Ancak, erkeklik bağlamında düşünülecek olunursa, yaşanan farklı erkeklikler içinde de baskın gelen bir erkeklik örüntüsü vardır ve bu örüntü, diğer

---

¹ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 241

erkeklikleri ötekileştirerek tabi kılar. Bu, çoğunlukla erkekliğin kültür tarafından da onaylanan yönünü temsil eder ve “hegemonik erkeklik” olarak kavramsallaştırılır. Hegemonik erkeklik, diğer erkeklik örüntüleri içinde kendini hiyerarşik bir yapı bağlamında üstte konumlandırır, dışlayıcıdır, daha çok beyaz erkekliği temsil eder, şiddetli, güçlü ve sağlamdır.²

Toplumdaki bütün erkekler, hegemonik erkeklik ideallerine uymaz. Hatta hegemonik erkekliğin temsili çoğunluk değil azınlık tarafından sağlanır. Ancak söz konusu hegemonik erkeklik o kadar güçlüdür ki; Türkiye gibi erkeklik ve onun korunmasının son derece önemli olduğu toplumlarda, diğer erkekler üzerinde son derece önemli bir baskı unsuru oluşturarak, onları az ya da çok bu ideallere uymaya zorlar.

Hegemonik erkekliğin en büyük özelliklerinden biri heteroseksüel oluşudur. Başka bir ifadeyle, hegemonik erkeklik heteroseksüelliği, “erkek” olmanın önemli bir özelliği olarak vurgular ve buradan hareketle de erkekliğin farklı hallerini deneyimleyen eşcinsel erkekleri tabi kılar. Bu tabi kılma sürecinde homofobi, hegemonik erkekliğin en güçlü silahlarından biridir.³ Eşcinsel bireyler, hegemonik erkekliğin tabi kıldığı en önemli “diğerleri”ni oluşturmaktadırlar. Hegemonik erkekliğin hakim söylemi içinde eşcinsellik, “erkek” olmak karşısındaki en büyük engel ve erkeklik için bir tehdittir.⁴

Bu çalışmada, farklı bir erkeklik örüntüsü olarak eşcinsellik, Türkiye bağlamında ele alınarak, erkeklikle ilintili bir şekilde tartışılacaktır. Çalışmanın amacı, Türkiye’deki toplumsal ve kültürel örgütlenme içindeki toplumsal cinsiyet rejimlerini aydınlatmaya çalışmak; toplumsal cinsiyet örüntüleri içinde üretilen erkeklik imgesini, eşcinselliğin ve eşcinsellerin ele alınış biçimine etkisi bağlamında sorgulamak; eşcinsellerin, hakim heteroseksüel ve erkek egemen ideolojiyi dönüştürmeye yönelik girişimlerine ve geliştirdikleri söylemlere, bir sosyal hareket bağlamında ışık tutmaktır.

---

² Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 645

³ A.g.e., S. 645

⁴ Garlick, Steve, What is a Man?: Heterosexuality and the Technology of Masculinity, *Men and Masculinities*, 2003; 6, S. 158

1 TOPLUMSAL CİNSİYET

Sosyal bilimlerde, cinsellik ve cinsiyetle ilgili birçok tartışmanın kilit noktası olarak toplumsal cinsiyet konusu karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin neye işaret ettiğine yönelik bu güne kadar birçok çözümlene yapılmış, açıklama getirilmiştir. Bütün bu açıklamaların ışığında toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı bir kategori olarak karşımıza çıkar ve salt kadın ya da erkek olarak dünyaya gelmekten çok daha fazla şey ifade eder. Toplumsal cinsiyet, dünyaya gelirken getirdiğimiz biyolojik cinsiyetimiz üzerine inşa edilir. Başka bir ifadeyle, “kadın” ya da “erkek” olarak dünyaya gelmek ile “kadınlık” ya da “erkeklik” arasında bir bağ vardır. Toplumsal cinsiyet de tam olarak bu bağ arasında yer alarak, bireylerin sahip oldukları cinsiyet kimliklerini ne şekillerde sergileyeceklerini belirler.

Yukarıda ifade edilenlerden anlaşılacağı gibi; toplumsal cinsiyet kavramını kültürden ayrı olarak düşünmek yanlış olacaktır. Kadınların ve erkeklerin, sahip oldukları bu cins kimliklerini nasıl yaşayacakları üzerinde, içinde buldukları, yetiştikleri toplum, söz konusu toplum içinde sahip oldukları toplumsal konumları vb. gibi unsurların çok büyük etkisi vardır. Bu da toplumsal cinsiyetin kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle farklı kültürler, hem kadın hem de erkek için ayrı ayrı geçerli olan farklı toplumsal cinsiyet kalıpları üretirler. Michael Kimmel’a göre toplumsal cinsiyet, her bir kültürün, bir kişinin biyolojik cinsiyetine eklediği kültürel anlamlar ve talimatlar bütünüdür.⁵ Toplumsal cinsiyet kalıplarının, kültüre göre gösterebildiği bu değişkenlik, aynı kültür içinde de görülebilir. Söz konusu bir kültür içindeki toplumsal cinsiyet kalıpları, zamana bağlı olarak biçim değiştirebilir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, kültürel olduğu kadar tarihseldir de. Ne var ki kadınlık ve erkeklik, dünyanın her yerinde aynı şekilde yaşanan, evrensel bir cins kimliği

---

⁵ Garlick, Steve, What is a Man?: Heterosexuality and the Technology of Masculinity, *Men and Masculinities*, 2003; 6, S. 157.

değildir. Bunları, toplumsal cinsiyetin tarihsel olma özelliğini hiçe sayarak, statik bir yapı olarak ele almak, yanlış bir yaklaşım olacaktır; Connell'e göre;

*“Kadınlık ve erkeklikler birer ‘öz’ değil; yalnızca belirli ilişkilerin yaşanma biçimleridir. Öyleyse, cinsel karaktere dair durağan tipolojilerin yerine, yaşam çizgilerinin, psikolojik biçim kümelerinin ortak üretimine dair analizlerin geçirilmesi gerekiyor.”*⁶

Bağımlı değişkenleri kültür ve tarih olan toplumsal cinsiyet yapılarının nasıl oluştuğuna dair farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlar, bazı noktalarda yetersiz kalabilmektedir. Şimdi tüm bu yeterlilikleri ve yetersizlikleriyle birlikte, toplumsal cinsiyetin oluşumuna yönelik iki temel yaklaşımdan söz edelim.

1.1 Toplumsal Cinsiyet Oluşumu

Toplumsal cinsiyet oluşumuyla ilgili iki temel yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri toplumsallaşma teorisi diğeri de psikanalizdir.

Toplumsallaşma teorisi, toplumsal cinsiyetin kazanılmasını, bireyin sosyalizasyon sürecine, başka bir ifadeyle toplumsal normların kazanılmasına bağlar. Birey ve toplum arasındaki etkileşim sürekli ve bütün bireyler, bu sürekli etkileşim yoluyla toplumsal cinsiyetlerini edinirler. Toplumsallaşma teorisinde, kişiliğin homojenleştirilmesine yönelik bir yaklaşım söz konusudur. Psikanaliz ise homojen bir kişilik modeli yerine, kişilikteki köklü bölünmelere dikkat çeker. Ayrıca toplum ve birey arasındaki etkileşimin de süreksizliğine vurguda bulunarak toplumsal cinsiyet oluşumunun, yalnızca toplumun normatif kurallarını

---

⁶ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 241

içselleştirmekten geçmediğini, bunun iktidar ve gereksinimle karşı karşıya kalmayla da ilgili olduğunu ifade eder.⁷

1.1.1 Toplumsallaşma

Toplumsallaşma teorisi, sosyoloji içinde çok tanınan bir kuramdır. Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramın temel varsayımı şudur: Yeni doğan bir bireyin biyolojik bir cinsiyeti vardır ancak henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Birey büyümeye devam ederken, toplum kişinin önüne, sahip olduğu biyolojik cinsiyet kimliğine “uygun” olan davranış örüntülerini sunar ve bu örüntülerin normatif bir yapısı vardır. Toplum bunu, belirli kurumları aracılığıyla gerçekleştirir. Bu toplumsal kurumlar arasında, aile, medya, eğitim, din vb. sayılabilir. Söz konusu kurumlar aracılığıyla bireye sunulan, biyolojik cinsiyetine uygun olan toplumsal cinsiyet kimliği örüntüleri, birey tarafından az ya da çok içselleştirilir ve sonucunda da toplumsal cinsiyet oluşmuş olur.

Toplumsallaşma teorilerine göre, toplumsal cinsiyetin oluşmasındaki en önemli motivasyon kaynağı, sosyal çevredir. Toplumsal cinsiyetin kazanılmasının altında yatan mekanizmalar, teşvik etme ve cezalandırmadır. Toplumsallaşma teorileri, basit bir sistematik içinde, kültürel stereotiplerle toplumsal cinsiyet kalıpları arasında nedensel bir ilişki kurar. Başka bir ifadeyle birey, kalıplaştırılmış toplumsal cinsiyet örüntülerini pasif bir şekilde öğrenerek sergilemektedir.⁸

Bu bağlamda, bireyin pasif bir alıcıya indirgenmesi konusunda toplumsal öğrenme teorileri, bilişsel – gelişimsel teoriler tarafından eleştirilmiştir. Bilişsel – gelişimsel teoriler, önemli bir sosyal kategori olarak toplumsal cinsiyetin ortaya çıkışının, dışsal modellerin etkisinden çok çocuğun bilişsel sistemi olduğunu ileri sürer. Bu yaklaşıma göre çocuk, aktif bir şekilde

---

⁷ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 254

⁸ Nungesser G., Lon, Homosexual Acts, Actors, and Identities, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 12

bilgileri bir araya getirebilir dolayısıyla bunları, taklit edilen basit bir modeller bütünü olarak ele almak yanlış olacaktır. Sosyal öğrenme teorileri, toplumsal cinsiyet kimliğini, stereotiplerle özdeşleşmenin ve toplumsal cinsiyet özelliklerinin taklit edilmesinin ürünü olarak görürken; Kohlberg bunun aksine, toplumsal cinsiyet kimliğinin ve toplumsal cinsiyet stereotiplerinin bilincinin, toplumsal cinsiyet özelliklerini ürettiğini ileri sürer.⁹

Toplumsallaşma teorisine göre, toplumsal cinsiyetin kazanılması konusunda “başarısız” olunabilir ve bunun sonucunda bir “sapma” yaşanır. Bu sapmanın nedeni babasız aile ya da alışılmadık bir biyoloji olabilir. Eşcinseller, travestiler, transeksüeller, çift cinsiyetliler ve biyolojik cinsiyeti toplumsal cinsiyetiyle örtüşmeyen bütün bireyler, bu sapmanın ürünüdürler.¹⁰

Söz konusu kuram, yukarıda sözü edilen, bireyin toplumsal cinsiyetini kazanma konusunda, bireyin önüne somut toplumsal cinsiyet kuralları süren toplumsal kurumlar arasında bir kanı birliği olduğunu varsayar ve belki de bu varsayım, toplumsallaşma teorisinin en zayıf noktalarından biridir. Kuramın temel varsayımına göre bütün toplumsal kurumlar, biyolojik cinsiyete uygun toplumsal cinsiyet kimliği örüntüleri üzerinde hem fikirdir ve aynı doğrultuda hareket ederek pürüzsüz bir toplumsallaşma sürecine katkıda bulunurlar. Ancak durum bunun tam tersidir. Söz konusu kurumlar arasında, toplumsallaştırma bağlamında bir tutarsızlık söz konusudur. Başka bir ifadeyle, ilgili kurumların iş birliği içinde yerine getirdikleri toplumsallaştırma süreci, ileri sürüldüğü üzere pürüzsüz bir şekilde devam etmez.

Toplumsallaştırma sürecinde, bireye sunulan toplumsal cinsiyet örüntülerinin kabul ettirilmesi çoğu zaman – hatta her zaman – bir zorlama ve baskı süreciyle birlikte devam eder. Yapılmaya çalışılan da bireyi, sahip olduğu biyolojik cinsiyete uygun pratiklere teşvik etmektir. Görülen o ki toplum ve kurumları, toplumsallaştırma konusunda her zaman “başarılı” olamıyor ya da kendi adına karar verilerek hazırlanıp sunulan kalıpları kabul etmeyen birileri çıkabiliyor:

---

⁹ Nungesser G., Lon, Homosexual Acts, Actors, and Identities, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 13

¹⁰ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 255

“... Yine de çocuklar bu tür baskıları geri çevirebiliyorlar, ya da daha kesin bir biçimde ifade edecek olursak, toplumsal cinsiyet alanında kendi hareket biçimlerini geliştirmeye başlıyorlar. Her ne kadar eşcinsel otobiyografileri, eşcinsel olarak olumlu bir seçenek oluşturmanın çoğunlukla uzun zaman alacağını gösterse de, çocuklar heteroseksüelliği reddedebiliyorlar. Erkeksi ve kadınsı unsurları harmanlamaya koyulabiliyorlar... kendi yaşamlarında bir bölünme başlatabiliyorlar, sözgelimi erkek çocuklar kendi kendilerine kaldıklarında kadın elbisesi giyebiliyorlar. Gerçek pratikleriyle bağdaşmayan bir fantezi yaşam kurabiliyorlar ki, belki de hepsinin arasında en yaygın olanı bu.”¹¹

Toplumsallaşma teorisi, bireyle toplum arasındaki etkileşime işaret ederken, bireyi ikinci planda, bir robotmuşçasına konumlandırır. Başka bir ifadeyle birey, son derece edilgen bir durumdadır. Ayrıca söz konusu teori, kişiliğin farklı özelliklerini yadsımakta ve toplumsal cinsiyetin tarihselliğini gözden kaçırmaktadır. Yani toplumsal cinsiyet oluşumunu açıklamada yetersizlikleri bulunmaktadır.

Şimdi, toplumsal cinsiyetin oluşumu hakkında görece daha kapsamlı bir açıklama getiren iki psikanalitik yaklaşıma değinelim.

1.1.2 Klasik Psikanaliz

Burada ilk akla gelen isim olarak Freud karşımıza çıkmaktadır. Cinsellik ve toplumsal cinsiyet üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Freud’a göre, çocukların, özellikle benzer toplumsal cinsiyete sahip ebeveynleriyle olan ilişkileri, onların kişiliklerinin gelişimini, özdeşim yoluyla etkiler. Psikanalitik teori, erkeklerin savunmacı, kızların ise destekleyici (besleyici) ebeveynle özdeşim oluşturduklarını varsayar. Bunun nedeni kızların, anne ya da babayla özdeşleşmek için hadım edilme korkusuyla motive edilmeyişidir. Freud’a göre motivasyon, hadım edilme ve penise imrenmeyi içeren Oidipus çatışmasından ileri gelir.

---

¹¹ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 259

Özdeşleşme yoluyla çocuklar, davranışın, tutumların, hislerin, beklentilerin karmaşık örüntülerini ve toplumsal cinsiyeti oluşturan standart tavırları elde eder.¹²

Freud'a göre toplumlarda cinsel bir baskı söz konusudur ve bu genellikle kadın cinselliği için daha fazla geçerli bir baskıdır. O'na göre evlilik ve çifte standart da cinselliğin bastırılması üzerine kurulmuştur ve bu baskı Freud tarafından eleştirilir. Freud'a göre, kadınların cinsel mutluluğunu yadsıyan toplumsal baskı, nevrozun gelişmesinin ardında yatan asıl güçtü.¹³

Freud, uygarlık ve kişinin libidinal gelişimi arasında bir bağ olduğunu ileri sürer. O'na göre uygarlık bir içgüdüden vazgeçiş üzerine inşa edilir, bu vazgeçiş kişinin psikoseksüel gelişiminin bir parçasıdır. Vazgeçilen bu içgüdüler ve psikoseksüel gelişim, çoğu zaman bireyin aile içinde deneyimlediği somut bir toplumsal baskılar mekanizması aracılığıyla gerçekleşir ki bu da nevroza neden olur. Freud'a göre nevroz, uygarlığın bir sonucu olmaktan çok onun bir parçasıdır.¹⁴

İlerleyen dönemlerde Freudcu teori, Alfred Adler tarafından geliştirilmiştir. Bu gelişim Adler'in Freud'un teorisine yönelttiği eleştiriler yoluyla gerçekleşmiştir. Adler, Freud'un, güdülerin biyolojiden türediğine yönelik düşüncesini eleştirir ve bir "iktidar psikolojisi" geliştirme amacıyla, toplumsal cinsiyet üzerinde, iktidarın olası etkilerini ortaya koymaya çalışır. Adler, toplumsal yapı içerisindeki iktidar ilişkilerini çok önemli buluyordu ve O'na göre, aslında, toplum içerisinde gerçekleşen her şeyin, az ya da çok "iktidar"la ilişkisi vardır.

Adler, Avrupa kültüründe kadınlığın değerinin azaldığına dikkat çekerek, bu azalma ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışır. Ayrıca O'na göre, söz konusu azalma, çocukların psikolojik örüntülerini şekillendirmektedir. Kadınlığın değerinin azalmasına bağlı olarak, "kadın gibi" olmak, olmak istenmeyen bir model olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bununla birlikte, boyun eğme ve bağımsızlık arayışları, kadınlık ve erkeklik arasında bir çelişki yaratmakta ve çocuk bu gerilim altında gelişimini sürdürmektedir. Bu gerilim altında bulunma durumu, yetişkin kişilikte eğilimlerin

---

¹² Nungesser G., Lon, Homosexual Acts, Actors, and Identities, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 12

¹³ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 262

¹⁴ A.g.e., S. 262

dengelenmesiyle ya da uzlaşmayla sonuçlanabilmekteyse de bu her zaman böyle olmamaktadır. Güçsüzlükten duyulan endişe (çünkü kadınlık ve güçsüzlük eşdeğer tutulmaktadır), saldırganlık yardımıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Adler bunu, “erkeksi protesto” olarak adlandırır. Bu durum O’na göre nevrozun kilit noktasıdır ve buradan hareketle hegemonik erkekliği etkili bir şekilde eleştirir:

“Buna [çocukların cinsellik karşısındaki belirsizliklerine], kültürümüzün baş belası, erkekliğe özgü aşırı üstünlük eklenmektedir. Cinsel rolleri hakkında şüphesi olan tüm çocuklar, erkeksi olarak gördükleri kişilik özelliklerini abartırlar, hem de tüm küstahlıklarından daha fazla.”¹⁵

Adler, her ne kadar Avrupa kültüründe kadının değerinin azalmasından yola çıkarak bir teori öne sürse de durum, Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın pek çok yerinde benzerdir. Kültür tarafından dayatılan egemen erkeklik değerlerinin, başka bir ifadeyle hegemonik erkeklik örüntülerinin dışında kalan tabi kılınmış erkeklikler ötekileştirilmektedir. Bunun sonucunda da, erkek olarak ataerkil iktidarı devam ettirmek ve ondan yarar sağlamak adına, hegemonik örüntülere uyum sağlamaya yönelik “abartılan” erkeklikler ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak toplumsal cinsiyet, söz konusu hegemonik erkeklik örüntüleri bağlamında dikte edilmektedir.

Örneğin, Amerika’da on dokuzuncu yüzyıl “hanım evlatları”, akranları tarafından kınanmıştır, yirminci yüzyılda ise sosyal bir yafta olarak klinik bir hale getirilmişlerdir. Hegemonik erkeklik değerleri idealleştirilmiştir ve çocukluk dönemi kodlarına uymak, genç erkeklerin “normal” kişiliklerinin ve davranışlarının oluşturulmasında artan bir şekilde merkezi değere sahip olmuştur. Aynı zamanda bütün bunlar, çocukların sosyalizasyonu için hiç olmadığı kadar önemli bir unsur durumuna gelmiştir.¹⁶

Toplumsal cinsiyet oluşumunu açıklamak için ortaya atılan psikanalitik argümanlardan önemli bir tanesi de Connell’in ‘yerleştirme’ teorileri olarak adlandırdığı teorilerdir.

---

¹⁵ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 265

¹⁶ Grant, Julia, A “Real Boy” And Not A Sissy: Gender, Childhood And Masculinity, 1890 – 1940, *Journal of Social History*, Vol. 37, No. 4, 2004, S. 829

Yerleştirme teorilerinin merkezinde iki kavram yer almaktadır: kateksis¹⁷ ve bastırma sürecinin kurucu rolü. Çocuklukta aile üyelerine yüklenen duygusal anlam, yetişkinlikte daha geniş toplumsal dünyadaki kişilerle yer değiştirir. Yer değiştiren duyguların ne kadar yoğun olacağı da çocukluk dönemindeki dürtülerin bastırma sürecinde ne kadar engellendiğiyle yakından ilintilidir.¹⁸

Yerleştirme teorileri, toplumsal cinsiyet oluşumu bağlamında, Freud'un Oidipus kompleksi kavramı üzerine yoğunlaşır. Başka bir ifadeyle yoğunlaştıkları alan, çocuğun ebeveynlerden birine duyduğu sevgi ve eş zamanlı olarak diğerine duyduğu nefretin bileşimidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, çocukluk dönemindeki kateksis, yetişkinlik döneminde, obje değişikliğine uğrar. Yetişkinlik dönemindeki objelerle olan duygusal ilişki bağı örüntülerinin yoğunluğu da yine çocukluk dönemindeki dürtülerin bastırılmasıyla ilgilidir.

1.1.3 Varoluşçu Psikanaliz

Varoluşçu psikanaliz, Freud'un çizdiği son derece mekanik bir insan portresine yönelik bir eleştiri niteliğindedir aslında. Varoluşçu psikanaliz teorisine göre, toplumsal cinsiyetin oluşumu, Freud'un öne sürdüğü gibi, tamamen bilinç dışında gelişen, Oidipus adı verilen olaylar zincirinden ibaret değildir. Başka bir ifadeyle, Oidipus'un kayda değer bir önemi vardır ancak tek belirleyici değildir. Birey, özgür olarak yapacağı seçimlerle de karşı karşıyadır ve bilinçli olarak bir seçim yapma ve seçimin getirdiği sorumlulukları üstlenme edimi söz konusudur.

---

¹⁷ Freud, kateksisi, herhangi bir imgeye veya görüşe bağlanan psişik güç ya da içgüdüsel bir enerji olarak tanımlar. Ancak Connell, söz konusu kavramı, yine aynı anlamda, ancak objeleri değiştirerek kullanır. Connell'in kullandığı bağlamda kateksis, bir kişinin diğer kişilerle, duygu içeren toplumsal ilişkiler kurmasına işaret eder.

¹⁸ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 267

“... Beauvoir’ın belirttiği gibi: Psikanalist, kız çocuğunu, genç kızı, anne ve babayla özdeşleşmeye kışkırtılmış, ‘erkeksi’ ve ‘kadınsı’ eğilimler arasında bocalayan biri olarak tanımlar. Oysa ben onu, nesne rolü, yani kendisine sunulan Öteki ile özgürlük iddiası arasında bocalıyor olarak görüyorum.”¹⁹

Beauvoir’ın, kadınlar bağlamında öne sürdüğü, tabi kılınmaktan kurtulmaya giden bu seçim, öteki nesnesi olarak yaşamayı reddetmekten geçer. Böylece, onları nesne olarak görenlerin ellerinden, tabi kılma araçlarını alacaklar ve kendilerini özne olarak görmeye zorlayacaklardır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, yapılan seçimler sonucunda toplumsal cinsiyet kalıplarının değişebileceğidir.²⁰

Durum, erkekler ve erkeklik söz konusu olduğunda da aynı şekildedir. Ancak erkekler kadınlara göre çok daha avantajlı bir konumu işgal ederler. Yani, erkekler için geçerli olan toplumsal cinsiyet kalıpları, zaten en başından onları avantajlı bir konuma iter. Ne var ki her erkek, bu avantajlı konum için gerekli toplumsal cinsiyet koşullarını yerine getirmeyebilir, ama yine de iktidar olanaklarından sonuna kadar faydalanır. İşte bu noktada hegemonik erkeklik ve heteroseksüel erkeklik arasında bir ayrıma gidilmesi gerekir.

Tabi kılma eylemlerini açık bir şekilde gerçekleştiren, ataerkil değerlerin her koşulda korunmasına yardım eden, iktidar odağı olmak adına hegemonik erkeklik örüntülerinin dışında kalan her şeyi kendinden aşağıda konumlandırarak ve diğer erkekleri de kendisiyle ilişkili olarak konumlandırmasını isteyen, hegemonik erkekliğin kendisidir. Ne var ki yukarıda da ifade ettiğimiz gibi her erkek kendini hegemonik erkeklikle ilişkili olarak konumlandırmaz ama yine de ataerkil iktidardan zevk alır ve ondan yararlanır. Ama sanki bu iktidarın, kadınların ve diğer erkekliklerin tabi kılınmaları yoluyla değil de doğa ya da herhangi bir dış güç tarafından kendilerine verilmesi sonucunda elde edilmiş olduğunu kabul etme eğilimindedirler. Elbette bu eğilim, varoluşçu psikanaliz teorisinin üzerinde durduğu seçim konusu perspektifinden değerlendirildiğinde son derece anlamlıdır. Çünkü ataerkil düzenin yanında duranlar, bu şekilde, kendilerine iktidar sağlayan eylemlerin sorumluluğundan kurtulmuş olurlar. Bu nedenle, her ne kadar hegemonik erkeklik

---

¹⁹ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 282

²⁰ İmançer, Dilek, Feminizm ve Yeni Yönelimler, Doğu Batı Dergisi, Sayı:19 Yeni Düşünce Hareketleri-2002

örüntülerini bütünüyle paylaşmasalar da kahramanlara, futbolculara, eşcinsellere şiddet uygulayanlara alttan alta bir hayranlık beslerler.²¹

Görüldüğü gibi, toplumsal cinsiyetin oluşumuna yönelik farklı alanlardan farklı yaklaşımlar sunulmuştur. Her ne kadar hepsinin, yadsıdığı ya da eksik kaldığı noktalar olsa da toplumsal cinsiyetin oluşumuna yönelik, ayrı ayrı kaynaklardan tatmin edici açıklamalar getirirler.

Toplumsal cinsiyetin oluşumuyla birlikte, oluşturulan bu kalıpların yeniden üretilmesi gerekir ve aslında bu, her hangi bir toplumsal cinsiyet “kriz”inin yaşanmaması için de bir koşuldur. Söz konusu bu yeniden üretim, toplumsal kurumlar aracılığıyla, son derece organize bir şekilde gerçekleştirilir.

1.2 Kurumlar

Toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretildiği alanların başında kurumlar gelmektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal kurumlar, cinsel politikanın üretildiği ve yeniden üretildiği alanlardır. Söz konusu kurumlar toplumsal cinsiyet konusunda son derece belirleyici konumdadırlar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşanması ya da yaşanmaması, bu kurumların toplumsal cinsiyet bağlamında yapılışına ve işleyişine bağlıdır: Her hangi bir şirketin iş alımında cinsiyet ayrımcılığına gitmesi, okullarda cinsiyetçi öğretim programlarının uygulanması gibi.

Bütün kurumlarda, toplumsal cinsiyet ilişkileri bulunur ve belirli bir kurumdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etkileşim durumu, o kurumun toplumsal cinsiyet rejimidir.²² Başka bir ifadeyle, her hangi bir kurumun, birer toplumsal cinsiyet kalıbı olarak “kadınlık” ve “erkeklik” konusundaki duruşu ve bu bağlamda yapılışı, onun toplumsal cinsiyet rejimini

---

²¹ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 283

²² A.g.e., S. 166

belirler. Örneğin; Türkiye’de hemen hemen bütün okullarda (belki buna bir çok üniversite de dahil edilebilir), idealize edilmiş toplumsal cinsiyet örüntüleri vardır. Bu bağlamda saldırgan heteroseksüel erkeklik, yaygın olan ve bunun sonucunda “normal”, bunun dışında kalan erkeklik örüntüleri ise ikincil konuma itilen, idealize edilenin tersi ve “öteki” olarak kategorileştirilir. Söz konusu bu cinsiyetçilik, bütün okul aktiviteleri içine sinmiştir ve kendini son derece etkili bir biçimde hissettirir. Beden eğitimi dersleri bunun en etkili örneklerinden biridir. Oyunlar ve spor çeşitleri, cinsiyete göre ayrılır. Erkekler futbol oynamaya, kızlar ise voleybol oynamaya yönlendirilir ve bu yönlendirme, dersin öğretmeni tarafından gerçekleştirilir. Toplumsal cinsiyet örüntüleri temelinde yapılan bu ayrıma “uygun” davranmayan kız ya da erkek çocuk, diğer arkadaşları (ve hatta bazen öğretmeni) tarafından ötekileştirilir.

Kadınların güçlü – güçsüz ikililiğinde dezavantajlı olması, devlet, aile, din vb. toplumsal kurumlarda ikinci planda kalması, erkeğe tabi kılınması ve sonunda bütün bunların toplumsal bir onay görmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde erkeğin hegemonyasını meşru kılar. Söz konusu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedeni, “doğal” farklılıklarla ilişkili değildir. Bu eşitsizlik, pek çok kurumsal pratikte, sadece kadınlar aleyhine değil, tabi kılınmış erkeklikler aleyhine de sürekli yeniden üretilmektedir.²³

İnsanların, gün içindeki zamanlarının hepsini kurumlar içinde geçirdikleri ve bu kurumların her birinin de bir toplumsal cinsiyet rejimi ve düzenine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her şey çok daha net ve önemli bir hal almaktadır. Şimdi, başlıca kurumların, toplumsal cinsiyetle olan ilişkilerine değinelim.

---

²³ Özbay, Cenk – Balıç, İlkay, Erkeğin Ev Halleri, iç. Toplum ve Bilim, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul, Sayı. 101, S. 90

1.2.1 Aile

Ailenin birçok tanımında ondan, toplumun en temel yapı taşı ve kurumu olarak söz edilir. Gerçekten de aile, ailedeki ilişkiler çok katmanlıdır. Ailedeki ilişkiler, ekonomi, iktidar, duygu vb. gibi birçok unsuru bünyesinde barındırır.

Cinsiyete dayalı iş bölümü, aile içinde en yoğun şekilde görünen toplumsal cinsiyet düzenidir ve buna, hemen her aile kurumunda rastlanır. Her şey evlilikle başlar ve aslında senaryo çok tanıdıkır:

Kadınların ve erkeklerin “...birbirlerine yönelmeleri doğaldır, ne de olsa soyun devamı gerekmektedir. Kadınlar, hele de yuva kurup anne olduktan sonra, büsbütün evcilleşirler, erkekler ise eski çağlarda ormanlarda av peşinde koştukları gibi, bugün de kadınlarını ve çocuklarını besleyebilmek için acımasız koşullarla mücadele ederler, sonra sıcak yuvalarına dönerler...”²⁴

Yukarıda, son derece karikatürize edilerek aktarılan hikâye her ne kadar çok basit gibi görünse de, aslında bütün bir toplumsal cinsiyetle ilgili kültürel düzenleme bunun üzerinde durmaktadır.

Aile içindeki cinsiyete dayalı iş bölümü, “kadının yeri” tartışmasını gündeme getirir ve bu noktada kamusal ve özel alan ayrımı devreye girer. Kamusal alan erkek için, özel alan ise kadın için ayrılmıştır. Kadınlar için “uygun” olduğu kabul edilen özel alan, ekonomik bir işlevi olmadığı düşünülen ev içi alandır. Erkeklerin aktif olarak var oldukları kamusal alan ise, ekonomik ve politik bir alandır. Aslında burası bir savaş sahnesi gibidir. Erkekler kamusal alanda “hayat kavgası” verirler ve bu hayat kavgası sertliği ve güçlü olmayı gerektirir.

---

²⁴ Bora, Aksu, Cinsiyet Toplumsal Bir ‘Şey’dir!, Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S.118

Dolayısıyla bu alan kadınlar için uygun değildir. Başka bir ifadeyle bu ayırım, kadınların aleyhine sonuçlanmıştır.²⁵

Aile, kadın ve erkeğin ayrı alanlara yerleştirildiği ve cinsiyete dayalı iş bölümünün bulunduğu bir kurum olmasının yanında, üremeye ilişkilendirildiğinden dolayı da tamamen heteroseksüeldir. Başka bir ifadeyle aile kurumunun kapıları, yalnızca heteroseksüel kadın ve erkekler için açıktır ve zaten eşcinsel erkekler ve kadınlar, aile kurumu için potansiyel bir tehlikedir. Ancak bu tehlike, hiçbir zaman ortadan kaldırılamaz. Buna ileriki bölümlerde değinilecektir.

Şimdi toplumsal cinsiyetin kurumsallaştığı bir diğer (belki de en önemlisi) toplumsal kurum olan devlete değinelim.

1.2.2 Devlet

Devlet, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili önemli bir ideolojik aygıttır. Cinsel politika ciddi oranda devlet eliyle düzenlenir ve uygulanır. Doğum kontrolü, kürtajla ilgili düzenlemeler, reşit olma yaşı, eşcinselliğe yönelik - suç sayılıp sayılmamasına göre değişen ya da Türkiye'deki gibi, eşcinselliğin yasaların kapsamı dışında bırakılması vb.

Devletin, toplumsal cinsiyetle ilişkisi konusunda farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi, devletin, ilk bakışta yansızmış gibi görünse de aslında bir çıkar grubunun, erkeklerin yanında yer aldığını ifade eden liberal teoridir. Aslında bu, eşcinsel erkeklere, devlet eliyle uygulanan yaptırımlarla çelişen bir argümandır.²⁶

---

²⁵ “Cins Bakışı Sözlüğü, Özgün Adı: IPS Gender and Development Glossary, Araş: C. Taborga ve B. Leach, İng. I. Bas: Roma 1996, Çev. Ertuğrul Kürkçü, <http://www.bianet.org/diger/bilgi>”den aktaran; Demez, Gönül, Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S.32

²⁶ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 174 - 175

İster sol olsun ister sağ, dünya üzerinde birçok siyasi rejim, “erkeklik”lerinden ötürü eşcinsel erkeklerin yanında bir çıkar grubu olarak yer almadı, tam tersine ciddi yaptırımlar uyguladı. Bunların bir kısmı da ölümle sonuçlanan yaptırımlardı.

“Hem sol hem de sağ eşcinsel ilişkilere karşı yasalar çıkardı. İkisi de cinsel azınlıklara yurttaşlık hakkı vermeyi reddetti. İkisi de cinselliği denetim altında tutmak ve eşcinsellere zulmetmek gerektiğine inandı. Hitler de bunu yaptı, Stalin de.”²⁷

İkinci yaklaşım, devletin toplumsal cinsiyetle ilgili düzenlemelerinin, kapitalist sistemin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdiğini ifade eder. Ancak toplumsal cinsiyetin ve kapitalist sistemin yeniden üretimi için neden hayati bir öneme sahip olduğunu açıklamaz.²⁸

Aslında bu, tahmin edilebilmesi çok da zor olmayan salt maddi temellere dayanıyor. Örneğin devletin, cinsel çeşitliliği baskı altında tutmak istemesinin, heteroseksüel ilişkiyi meşrulaştırıp diğerlerini yok etme girişiminde bulunmasının nedeni, aile kurumunu korumaya yönelik tutumundan kaynaklanır. Çünkü üremeyle ilişkilendirilmiş olan aile, kapitalizmin ihtiyaç duyduğu iş gücünü üretir. Ayrıca mülkiyetin kuşaktan kuşağa, düzenli bir şekilde aktarılması da aile yoluyla sağlanmış olur. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet düzenlemeleri, kapitalist bir sistem içindeki devlet için son derece önemlidir.²⁹

Connell’a göre, devletin toplumsal cinsiyetle ve cinsel politikayla ilgili düzenlemeleri, kusursuz bir tutarlılık içinde gerçekleşmez. Devlet hem hegemonik erkekliği kurumsallaştırır hem de onu ciddi bir şekilde denetler. Örneğin “suçlular”, kurumsallaştırılmış hegemonik erkeklik örüntüleriyle bağdaşan karakter yapılarına sahiptir ancak yakalanır ve yaptırıma tabi tutulurlar. Devlet, yaratılan kategoriler üzerinden (karılar, kocalar, anneler, eşcinseller vb.) çıkarları doğrultusunda cinsel politika belirler. Ayrıca “eşcinsel”in yaratılması, devlet için

---

²⁷ Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 75

²⁸ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 175

²⁹ Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 9

cinselliği bastırma ve düzenleme aracıdır. Bununla birlikte, söz konusu kategoriler de politik bir platformda devleti etkiler.³⁰

28 Haziran 1969 tarihli, New York’da gerçekleşen Stonewall ayaklanması buna çok güzel bir örnek teşkil eder. Devletin baskı ajanı polisler, söz konusu tarihte Stonewall Inn isimli gay bara baskın düzenledi ve birçok eşcinselle fiziksel ve sözlü şiddet uyguladılar. Ne var ki bu, eşcinsellerin polise karşı koyup meydan okumasıyla devam etti ve o gece, tarihe ilk eşcinsel hareket olarak geçti. Görüldüğü gibi, devletin, üzerinden cinsel politika ürettiği grup, o gün devletten hak talep etti. Bunun önemini Ronald J. Hunt şu şekilde ifade eder:

“...Geylerin ve lezbiyenlerin, bir gün kendi yasal haklarını kabul ettirme amacı için organize olacakları, - rüyalarımdaya bile – göz önünde bulundurmadığım bir düşünceydi, Stonewall’a kadar.”³¹

Ataerkil devlet, ataerkilliğin özü olarak değil ancak bunun üretildiği ve tartışıldığı bir platform olarak görülebilir. Bu platform üzerinde politik kararlar ve politik mücadeleler, sürekli olarak yeniden üretiliyormuş gibi görünüyor. Yukarıda da ifade edildiği gibi, toplumsal cinsiyet düzenlemeleri bağlamında yaratılan cinsel kategoriler, baskı kurma ve cinsel politika üretme konusunda, devletin vazgeçilmez aracı konumundadır.

1.2.3 Sokak

Sokak, toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında genelde gözden kaçırılan bir alan olarak karşımıza çıkar. Toplumsal kurumlar içindeki toplumsal cinsiyet rejimleri gibi sokağın da belirli bir toplumsal cinsiyet düzeni vardır. Ne var ki, söz konusu bu toplumsal cinsiyet

---

³⁰ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 178

³¹ Hunt J., Ronald, Gay and Lesbian Politics, *Political Science and Politics*, Vol. 25, No. 2, 1992, S. 220.

düzeni, yukarıda sözü edilen kurumlarda üretilenden çok da farklı değildir. Bununla birlikte sokak, çok farklı cinsiyet pratiklerinin sahnesi konumundadır.

“...sokak gibi gevşek yapılanmış bir toplumsal çevreyi, aile ve devlet gibi fazlasıyla tortulanmış kurumlardan farklı kılan kendine özgü bir şey vardır. Sokak yalnızca çeşitliliği barındırmakla kalmaz, ayrıca biçimlerin hızlı değişimini de barındırır. Bu durumda sokağın tiyatrosu, deneysel bir tiyatro olabilir... Sokak, ... cinsel politikanın oldukça ilginç bir kayıt defteridir.”³²

Sokak, kamusal bir alandır ve yukarıda da değinildiği gibi – kadınlar artık her ne kadar iş yaşamında aktif bir şekilde var olabilseler de – bu alan erkekler için ayrılmıştır ya da en azından bu düşünceye duyulan inanç hala çok kuvvetlidir. Bu bağlamda sokaklara genel anlamda erkekler hakimdir. Bu erkek egemen alanda, el birliğiyle oluşturulmuş toplumsal cinsiyet kalıpları yeniden üretilir.

Aynı zamanda sokak, bir denetim platformudur. Örneğin, eşcinsel ilişkiler sokakta rahat bir şekilde sergilenemez. Çünkü bu, ilişkinin aktörleri için son derece tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bir transeksüel ya da travestiye verilen tepkiler genelde rahatsız edici sözlü taciz şeklindedir. Çünkü onlar, hakim ideolojiye göre, var olan toplumsal cinsiyet kalıplarına meydan okurlar ve sokak gibi, kurumlar tarafından üretilen toplumsal cinsiyet düzeninin sahnesi olan bir yerde de bulunmamalıdır. Gösterilen tepkiler de aslında denetim mekanizmasının bir parçasıdır.

Toplumsal pratiklerin sahnesi olan sokak, bireylerin görsel olarak kendilerini sundukları bir alandır. Başka bir ifadeyle, giyinen kıyafetlerle, sürülen kokularla, sahip olunan tarzlarla, yani sembolik etkileşim yoluyla bir takım mesajların alınıp verildiği bir iletişim alanıdır. Sahip olunan tarzlar, dönemin tüketim alışkanlıklarına göre değişir. Bunun toplumsal cinsiyetle ilgili olduğu nokta ise, belirli dönemlerde “gerçek” kadın veya erkek olmak için oluşturulmuş tüketim alışkanlıklarının üretilmesidir. Yani, kadınlığın ve erkekliğin

---

³² Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 183

oluşturulmasıyla bedenlerin kullanılmasına yönelik oluşturulmuş tüketim alışkanlıkları arasında güçlü bir ilişki vardır ve sokak bu tüketim alışkanlıklarının sergilendiği bir alandır.³³

“Kadın kendini, geçerli beğeni kalıplarına göre, makyaj yaparak, kokular kullanarak, süslenerek, sağlığına özen göstererek, günün normlarına uygun bedeniyle yeniden üretir ve tüketir... Kadına kadınlık, bir takım göstergeler aracılığıyla satılır. Bu göstergeler, dönemin dişil modelini oluşturur... Doğal olarak kadın ve erkek modelleri buradan hareketle oluşturulur. Baudrillard’a göre, cinsiyet modelleri cinslerin farklılaşmış doğasından değil, sistemin farklılaştırıcı mantığından ileri gelir.”³⁴

Buraya kadar sözünü edilenler, aslında en kısa anlatımıyla, toplumsal cinsiyet ilişkileriydi. Söz konusu bu toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl üretildiğini ve bunları üreten kurumların toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi tartışıldı. Ancak söz konusu bu toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sahip olduğu bir takım temel özellikler vardır. Şimdi bunlardan başlıcalarına değinelim.

1.3 Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Yapısı

Toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde önemli ve belirleyici üç unsur söz konusudur. Bunlar, emek, iktidar ve kateksistir.

---

³³ A.g.y.

³⁴ Demez, Gönül, Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S.48 – 49

1.3.1 Emek

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yapısı içinde emek unsuru, cinsiyete dayalı iş bölümüne göndermede bulunmaktadır.

Cinsiyete dayalı iş bölümü, basit bir anlatımla, belirli iş kollarının, insanların sahip oldukları cinsiyete göre ayrılmış olmasına işaret eder ve bu süreç zamanla toplumsal bir kurala dönüşür. Bir kadın taksi şoförüne verilen, şaşkınlık içeren tepkiler tam da bundan kaynaklanır.

1973 – 1993 yılları arasında, kadınların ücretli işgücü piyasasına dâhil olma oranlarında ciddi bir artış söz konusu oldu. Artık kadınlar, en az erkekler kadar ücretli emek piyasası sahnesinde boy gösterebiliyordu. Peki, bu hangi koşullar altında mümkün hale geldi? Bunu mümkün kılan unsurlardan ilki, küreselleşen ekonominin, karını artırmak amacıyla, iş gücü piyasasını cinsiyete dayalı olarak ayırmasıdır. Bununla birlikte, ikinci unsur olarak kadınların, aynı iş için farklı ücretlendirme politikalarına da tabi kılınması sayılabilir. Başka bir ifadeyle, benzer vasıflar gerektiren söz konusu bir iş için kadınlar, erkeklere oranla daha düşük ücretle ve işlerinde yükselme şansının daha az olduğu koşullarda çalışmaktadır.³⁵

Kadınların elde ettikleri gelir, aile için bir “ek gelir” olarak algılanmaktadır. Başka bir ifadeyle, asıl gelir kaynağı erkeğin elde ettiği gelirdir ve kadının elde ettiği gelir, bir yardımdan öteye gitmez. Bunun nedeni, cinsiyete dayalı iş bölümü bağlamında kemikleşmiş olan, kadının birincil olarak ev içi işlerde (çocuk bakımı, ev temizliği, işten gelen kocasına hizmet vb.) çalışması gerektiği düşüncesidir. Bu düşünce bağlamında, kadının istihdamı da genel olarak “esnek çalışma” şeklinde yapılandırılmaktadır. Ne var ki bu şekilde kadının, hem

---

³⁵ Castells, Manuel, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – İkinci Cilt: Kimliğin Gücü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, İstanbul, S. 277 – 296.

çalışma yaşamına girmesi hem de ataerkil örüntünün çıkarlarına uygun olarak, ev içi “görev”lerini yerine getirmesi sağlanmış olur.³⁶

Cinsiyet temelinde yapılanmış, sektörel bir dağılım söz konusudur. Örneğin, sekreterlik, hosteslik vb. meslek kollarının kadınlar için uygun olduğuna yönelik güçlü bir inanç vardır. Bununla birlikte tiyatro ve moda gibi sektörler de eşcinsel erkeklikle bağdaştırılmaktadır. Böylelikle hem bir grup insan hem de söz konusu insan grubu için “uygun” görülen meslek kolları marjinalleştirilmektedir.

Bununla birlikte, iş dünyası içinde marjinalleştirilmeyip normalleştirilen, hatta hayranlık uyandıran özellikler de söz konusudur.

“... iş idaresi ... kişilerarası egemenlik etrafında örgütlenen erkeklik biçimleriyle bütünleştirilmiştir: iş dünyasında emeğe yönelik ‘sert’ görünüme hayran olunur ve ‘saldırgan pazarlama’ gibi ifadeler, işletme jargonunda onama terimleri olarak kullanılır.”³⁷

1.3.2 İktidar

İktidar, en basit tanımlamasıyla güç anlamına gelmektedir. Ancak bu gücün üzerinde kullanılacağı nesnelere ve bir kullanım alanına ihtiyacı vardır. Bu bağlamda, her yer için geçerli olan bir iktidardan söz edilebilir. Başka bir ifadeyle, her kurumda ve her ilişkide, bir iktidar yapısının varlığından söz edilebilir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında iktidar faktörünü ele alındığında iktidarın, erkek odaklı olduğu görülmektedir. Üniversitelerde, büyük şirketlerde, üst düzey yönetici konumunda bulunanlar genel olarak erkeklerdir.³⁸

---

³⁶ A.g.e., S. 277 – 296.

³⁷ Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 146

Söz konusu iktidarı elde etme ve bunu devam ettirmenin bir takım önemli koşulları vardır. Bir durum tanımlamasını empoze etme, olaylar ve konular hakkındaki terimleri oluşturma, idealleri formüle etme ve ahlakı tanımlama, iktidar elde etme sürecinin en temel parçalarıdır. Bunun sonucunda iktidar odağı, “normal” ya da “doğal” olanı tanımlar ya da kategoriler oluşturur.³⁹ Örneğin kadınları zayıf, aşırı duygusal; eşcinselleri hasta, seks düşkününü ya da toplum huzurunu bozan bireyler olarak yaftalayan kültürel tanımlamalar gibi.

Aslında erkeklerin ellerinde tuttıkları bu iktidar, toplum tarafından onaylanmakta ve kurumlar tarafından da meşru kılınmaktadır. Medya ve din gibi toplumsal kurumlar aracılığıyla, kadınların ve kültür tarafından idealleştirilen hegemonik erkeklik örüntülerinin dışında kalan diğer erkekliklerin tabi kılınması süreci, sürekli olarak devam ettirilir. Ne var ki bu kurumların, söz konusu süreç içindeki öncelikleri ve önemleri konu olduğunda kesin bir istikrardan söz edilemez.

Din kurumu, toplumsal cinsiyet ve cinsellik politikaları konusundaki belirleyici gücünü gittikçe yitirmektedir. Enformasyon çağı içinde, hegemonik örüntüleri ayakta tutma işini üstlenenler büyük oranda yazılı ve görsel basındır. Televizyon dizilerinde ve filmlerde sunulan erkeklik örüntüleri, kadınların ve eşcinsellerin tabi kılınmışlığını yeniden üreten gazete ya da dergi haberleri vb., erkeklerin iktidarını ayakta tutar.⁴⁰

1.3.3 Kateksis

Tüm toplumsal ilişkilerin cinsel bir yönü vardır ve Connell bunu, “cinsel toplumsal ilişkiler” olarak tanımlayarak kateksis kavramını şu şekilde açıklar:

---

³⁸ A.g.e., S. 151

³⁹ R. Connel, *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* (Sydney: Allen and Unwin, 1987), 107; Carrigan, Connel, and Lee, 95’den aktaran Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 645

⁴⁰ Connell, R. W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 152

“‘Cinsel toplumsal ilişkiler’ ile ifade edilmek istenen, bir kişinin başka bir kişiye duygusal bağlanımı etrafında örgütlenen ilişkilerdir. Bu bağlanımları örgütleyen yapıya, ‘kateksis yapısı’ adını vereceğim.”⁴¹

Yukarıdaki açıklamadan anlaşılacağı gibi; her hangi bir toplumda, duygusal ve cinsel ilişkilerin kiminle ve nasıl yaşanacağına dair belirli düzenlemeler söz konusudur. Bu düzenlemeler, belirli yasakları ve izinleri içerir. Örneğin; eşcinsellikle ilgili yasalar, ensestin yasak olması vb.

Söz konusu kateksis yapısı, cinsel kategorilerin yaratılmasında büyük bir rol oynar. Cinsel pratiklerin “düzenlenmesi” ve belirli koşullara tabi kılınması, doğal olarak beraberinde kategorileri de getirmektedir. Günümüz “modern” toplumlarının pek çoğunda cinsellik, heteroseksüel ya da eşcinsel olarak kategorileştirilmiştir. Bu ikisinin arasında kalan cinsel pratik ise “biseksüel”lik olarak etiketlenir.⁴² Buraya kadar ele alındığında cinsel pratikteki nesne seçimi önemsizmiş gibi görünebilir ve bunlar sadece zararsız birer kategori olarak değerlendirilebilir. Ancak bu, son derece önemli bir konudur. Var olan kateksis yapısı, yaratılan kategorilerden hangisine “aidiyet” söz konusuysa sadece o kategori içinde cinsel pratiklerin sürdürülmesini ön görür. Bu da cinsel pratik çeşitliliğini engellemeye yönelik bir düzenlemedir ve bireyleri soyut kategoriler içinde kontrol altında tutmaya çalışır. Ne var ki, heteroseksüellik dışındaki cinsel pratikler de gerek devlet eliyle gerekse kültür tarafından yok edilmeye çalışılır. Yokedilmese bile, savaşılmaya gereken bir öteki konumuna getirilir.

Günümüzde, ‘cinsel toplumsal ilişkiler’ ikili bir yapı şeklinde örgütlenmiştir. Başka bir ifadeyle cinsel pratik, kadın ve erkek üzerinden, heteroseksüel olarak örgütlenir. Cinsel pratik bağlamında kateksis, cinsiyet farklılığını bir ön koşul olarak getirmektedir. İlişki yalnızca bu koşul altında meşru olabilir ve diğer ilişkiler ve arzu pratikleri kateksis yapısına uygun düşmez. Bununla birlikte bu cinsiyet farklılığı, sadece arzu bağlamında değil, bir tür

---

⁴¹ A.g.e., S. 152.

⁴² A.g.e., S. 152.

karşılıklılık bağlamında da örgütlenir. Kadının erkeğe ihtiyacı vardır, erkeğin de bir eşi olması gerekir. İlerleyen senelerde, yaşlılıkla birlikte birbirlerinin bakımını üstlenebilirler.⁴³

Meşru kılınmış heteroseksüel ilişki, aslında tamamen bir eşitsizlik temelinde örgütlenir. Kadın, erkek için bir nesne olarak cinselleştirilir. Hem kadın hem de erkek dergilerinin kapakları, erotik pozlar vermiş kadınlarla kaplıdır.⁴⁴ Başka bir ifadeyle kadın sürekli olarak nesne, erkek ise özne konumundadır.

Cinsel aktivite bağlamında, erkeklerin sosyal olarak ödüllendirilmesi ve kadınların aşağı görülmesi, cinsel çifte standart olarak adlandırılır ve günümüz toplumlarının kateksis yapılarında cinsel bir çifte standart söz konusudur. Barash ve Lipton'nun işaret ettiği gibi, kadınlarla ilişki konusunda başarılı olan bir erkek muhtemelen “başarılı” olarak görülür. Ne var ki, birçok erkekle “başarılı” ilişkiler kuran bir kadın, muhtemelen “sürtük” olarak tanınır. Bazı yazarlar da, cinsel açıdan aktif kadının, negatif bir stereo tip olarak yaratılmasında medyanın rolüne dikkat çekmiştir ve bu stereo tiplerin, kadına yönelik şiddete katkıda bulunabildiğini tartışmıştır.⁴⁵

Heteroseksüel bir model etrafında örgütlenen kateksis yapısı, heteroseksüel egemenliğin çıkarlarını gözetmekte ve eşcinsellerin tabi kılınmasını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, eşcinsel harekete düşen en önemli görev, söz konusu toplumsal cinsiyet yapısını ve bu sistematik kateksisi, yapı bozuma uğratmasıdır.

Buraya kadar toplumsal cinsiyetin neye işaret ettiğine, nasıl oluştuğuna yönelik yaklaşımlara, toplumun, toplumsal cinsiyet kalıplarını nasıl ürettiğine ve yeniden ürettiğine, bu yeniden üretim sürecinde toplumsal kurumların işlevine ve toplumsal kurumlar içindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerine değinildi.

---

⁴³ A.g.e., S. 158.

⁴⁴ A.g.e., S. 158.

⁴⁵ Marks J., Michael – Fraley, R. Chris, The Sexual Double Standart: Fact or Fiction?, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. 3/4, 2005, S. 175

Œimdi, toplumsal cinsiyet bağlamında bir “norm” ve kültürel bir kodlama olarak karŒımıza çıkan erkeklik konusuna değinelim. Ancak bundan da önce, erkekliğin beslenip g aldığı ataerkillik konusunu ele almak yerinde olacaktır.

2 ATAERKİLLİK

Eski dönemlerden bu yana, toplumların ataerkil bir düzen çerçevesinde örgütlendikleri sürekli olarak ifade edilmektedir. Sözü edilen bu varsayım, her dönem için geçerli olan bir doğruluk payı taşımasa da, erkeğin koyduğu kuralların geçerli olduğunu ve büyük ölçüde erkek ideolojisiyle şekillendirilmiş toplumsal kurumların yine bu ideolojiye hizmet ettiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır. Peki, bu ataerkil ideoloji neyi işaret etmektedir?

Ataerkil ideolojiye göre erkekler, ‘doğal’ olarak kadınlardan daha güçlü ve akılcıdırlar. Bu bağlamda, yönetim konusunda daha başarılı oldukları varsayılmaktadır. Bu varsayım, yönetimin erkeklerin elinde olmasını ve egemenliğin meşru kılınmasını da beraberinde getirmektedir. Bu egemenlik, çok yönlüdür. Ataerkil bir sistem içinde erkekler, mirasın devredilmesi, işin cinsiyete göre bölünmesi gibi konular üzerinde belirleyici bir konumdadırlar. Bununla birlikte kadınlar ve çocuklar üzerinde de tam yetkiye sahiptirler.⁴⁶

Manuel Castells, ataerkilliğin tanımını ve onun, egemenliğini nasıl devam ettirdiğini şu şekilde ifade eder:

“Ataerkillik, bütün çağdaş toplumların temel yapılarından biridir. Aile biriminde erkeklerin, kadınlar ve çocuklar üzerinde kurumsal olarak desteklenen bir otoriteye sahip olmasıyla tanımlanır. Bu otoritenin icra edilebilmesi için, ataerkilliğin üretim ve tüketimden siyasete, hukuka ve kültüre, toplum örgütlenmesinin tanımına işlemesi gerekir.”⁴⁷

Ataerkil ideolojinin kendini sürekli olarak yeniden ürettiği ifade edildi ancak her ideoloji gibi ataerkillik de toplumsal dönüşümlerden etkilendi ve büyük oranda “kan” kaybetti.

---

⁴⁶ Demez, Gönül, Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S. 61 – 62.

⁴⁷ Castells, Manuel, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – İkinci Cilt: Kimliğin Gücü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, İstanbul, S. 251

Örneğin, kadınların ücretli işlerde çalışmaya başlaması, erkeğin aile içindeki konumunu sarsıntıya uğrattı.

Ekonomik güç kazanmaya başlayan kadın, erkek ile pazarlık yapabilecek konuma yükseldi. Bununla birlikte, üremeye (soyun devamı) sıkı sıkıya bağlı ataerkillik, yine üreme ve doğum yapma (doğum kontrolü, suni dölllenme vb.) ile ilgili teknolojik gelişmeler karşısında güç kaybetti. Ataerkilliği “krize” iten ve belki de bütün bu sayılanların nedeni olan diğer bir faktör ise feminist hareketin yükselmesi ve kadınların ataerkil ideolojiye verdikleri sesli yanıt oldu.⁴⁸

Feminist ideoloji, cinsiyeti, basit bir kategori olarak görmekten çıkararak, toplumsal düzenle ve iktidarla olan ilişkisini su yüzüne çıkarmayı mümkün kılar. Bu bağlamda, basit bir “kadın hakları savunusu”nun ötesine geçerek, erkekliği de içerir. Çünkü aslında amacı, seksizmi yapı bozuma uğratmaktır. Bu noktada eşcinsel hareketle ortak bir paydaları söz konusudur. Çünkü her iki hareket de, ataerkil ideolojinin beslendiği, heteroseksizm ve cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele etmektedir.⁴⁹

Bir toplumsal hareket olarak feminist hareket, “zorunlu heteroseksüellik”i sorgulamaya başladı ve lezbiyen feministler, üzerlerindeki baskının öznesi olarak erkekleri işaret ederek, ataerkilliğin yapı bozuma uğratılması gerektiği sonucuna vardılar. Ataerkillik, feminist hareketin kendisine olan etkisinden sonra, en büyük darbeyi eşcinsel erkeklerden ve eşcinsel hareketten aldı. Geleneksel ailenin sorgulanması, yeni aile biçimleri olarak eşcinsel ailelerin olabilirliğinin gösterilmesi, ataerkillik üzerinde son derece etkili oldu. Bütün bu gelişmelerle birlikte, ataerkilliğin en güçlü noktası olan heteroseksüellik ve onun ışığında heteroseksizm ciddi bir sarsıntıya uğradı.⁵⁰

Pınar Selek, eşcinsellerin ataerkil sistemi nasıl karşılarına aldığını şu sözlerle ifade eder:

---

⁴⁸ Castells, Manuel, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – İkinci Cilt: Kimliğin Gücü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, İstanbul, S. 254

⁴⁹ Bora, Aksu, Cinsel ve Politik Kimlikler Ortak Paydayı Sağlayabiliyor mu? İç., Kaos GL Dergisi, Feminizm ve Eşcinsellik, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 19

⁵⁰ Castells, Manuel, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – İkinci Cilt: Kimliğin Gücü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, İstanbul, S. 255

“Eşcinsellik, kadın ile erkek arasında kurumsal bir hayatla üretilen, gerilimli iktidar ilişkisinin taşıyıcısı olmamasıyla ve bu ilişkiyi parçalamasıyla ataerkil mekanizmaları karşısına alır. Geleneksel kadın – erkek ilişkilerindeki ve rollerindeki farklılaşma, yaşamın tüm hücrelerine yayılan bir tehdit haline gelir.”⁵¹

Ataerkil ideoloji ve bu ideolojinin toplumsal kurumlar aracılığıyla meşrulaştırılan pratikleri ile eşcinsellere yönelik şiddet ve homofobi arasındaki ilişkiye ileride değinilecektir.

Ataerkilliğin, toplumsal birtakım değişimler yoluyla darbe aldığından, kadınların ve tabi kılınan erkekliklerin, bu ideolojiye karşı çıktığından ve onu ciddi ölçüde dönüştürdüğünden söz edildi. Ancak bu her alanda söz konusu olan ya da tamamen başarıya ulaşılabilmiş bir şey değildir. Örneğin, çalışma yaşantısında hala cinsiyet ayrımcılığına gidilmesi, “erkeksi” ve “kadınsı” olarak ayrılmış istihdam alanlarının varlığı söz konusudur. Bununla birlikte, heteroseksüel aile örgütlenmesi dışında, farklı aile örgütlenmelerinin de olabileceği kanıtlanmış ve hatta bazı ülkelerde politik platformda kabul edilmiş olsa bile bu, toplumsal bir pratik olarak dünyanın pek çok yerinde kabul görmemekte, ataerkil ideolojinin kalesi olan aileye yönelik “yozlaşmış” bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ne var ki varılan nokta, ataerkil ideolojiye karşı verilen savaşın anlamlı olduğunu da göstermektedir. Artık – cinsiyeti ne olursa olsun - çocuk sayısına karar verebilen kadınlardan, ücretli iş yaşamında bulunan ve yükselen kadınlardan, boşanmış kadınlardan, tek ebeveynli ailelerden, eşcinsellerin görünürlüğünden ve hatta bazı Batı ülkelerinde eşcinsel ailelerden vb. söz edilebilmektir.

Ataerkil sistemin, lehine işlediği grubun erkekler olduğunu söylemeye gerek bile yok. Ataerkil sistemin yarattığı egemen erkeklik modeli, bu sistemin devamlılığını sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaratılan bu egemen erkek modeli, kadınların ve yine söz konusu ideoloji tarafından marjinalleştirilen erkekliklerin tabi kılınmasını da beraberinde getirir.⁵² Bu bağlamda, erkek olmak her zaman ataerkil sistem içinde avantajlı konumda olmak anlamına gelmez. Peki, ataerkilliğin yarattığı egemen erkeklik nedir, nerede başlar,

---

⁵¹ Bora, Aksu, Ataerkillik ve Eşcinsellere Yönelik Şiddet, iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S.150

⁵² Demez, Gönül, Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S. 74

nerede biter ve kimlerin çıkarları için işler? Şimdi bütün bu soruların yanıtlarının tartışılacağı, erkeklik konusuna geçecektir.

3 ERKEKLİK

Toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve cinsiyet ilişkilerini açıklamada, sadece kadın merkezli yaklaşımların yetersiz kaldığı düşüncesiyle birlikte erkeklik araştırmaları gündeme gelmiştir. Erkekliğin kültürel bir problem olarak ele alınıp bir araştırma konusu haline dönüşmesi; 1960'ların sonlarında ortaya çıkan Kadın Özgürlüğü hareketiyle ve toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rolleri üzerine yapılan feminist araştırmaların artmasıyla birlikte gerçekleşmiştir.⁵³ Artık erkeklerin, salt kadınlarla ilişkili bir şekilde değil, kendi dünyaları ve çizdikleri sınırları içinde bir araştırma nesnesi olarak ele alınarak, toplumsal cinsiyet ve cinsellik konusu bağlamında değerlendirmelere tabi tutulmaya başlandığı bir 'erkeklik çalışmaları – masculinity studies - ' alanı söz konusudur.

Erkeklik, kendisinin kadınlığa karşı tanımlandığı bir toplumsal cinsiyet düzeni içinde, kadınlar ve erkekler arasındaki bir iktidar ilişkisidir. Ancak, erkekliği belirleyen tek faktör bu iktidar ilişkileri değildir. Bu bağlamda kişilik özellikleri de erkekliği belirlemede son derece önemli rol oynamaktadır ve böylece farklı erkeklikler söz konusu olur. Erkeklik ve iktidar söz konusu olduğunda ise ileride değineceğimiz, egemen olma durumu ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle, hegemonik erkeklik örüntülerinin belirlenmesi ve bunların belirli bir yerde ve zamanda, ataerkil sistem tarafından meşru kılınarak kadınların ve marjinalleştirilen erkeklerin tabi kılınmasında bir araç olarak kullanılması gündeme gelir.⁵⁴

Erkeklik, toplumsal cinsiyetten ayrı olarak ele alınamaz. Zira erkeklik, erkek bireylerin, salt erkek olduklarından dolayı ne tür davranış kalıpları geliştirmesi gerektiğiyle ilgili toplumsal beklentileri içermektedir. Bu nedenle tek bir erkeklik idealinden söz edilemez. Erkeklik, farklı toplumlarda ve zamanlarda, farklı özellikler yüklenerek idealleştirilen bir

---

⁵³ Connell, R.W., The Big Picture: Masculinities in Recent World History, *Theory and Society*, Vo. 22, No. 5, 1993, ss. 597.

⁵⁴ Kandiyoti, Deniz, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar – Kimlikler Ve Toplumsal Dönüşümler – Metis Yayınları*, 1997, İstanbul, S. 183

toplumsal cinsiyet örüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda erkeklik biyolojik değil kültürel bir olgudur ve dolayısıyla da göreceli bir pratiktir.⁵⁵

Erkekliğin, kültürel bir pratik olduğundan ve toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak ele alınamayacağından söz ederken, kadınlıktan farklı olarak, bir iktidar pratiği olarak kurumlaştığını da unutmamak gerekir. Ne var ki antropoloji, erkekliğin başlı başına sosyal statüye sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin Batı kültüründe, bir kimsenin “erkeklik”i ile sosyal statüsü arasında güçlü bir bağ söz konusudur ve ayrıca erkeklik gençlerden çok yetişkin erkeklerle ilişkilendirilmiştir.⁵⁶

Söz konusu bir toplumdaki erkeklerin, tek bir kişilik yapısına sahipmiş ya da aynı sosyalleşme sürecinden geçmiş gibi, aynı davranış örüntülerini sergilemelerini beklemek yanlış olacaktır. Warren’ın, bir İngiliz ilkokulundaki gözlemleri güzel bir örnek teşkil etmektedir. Warren, birçok gencin, başlıca kategorilere tamamen uymamasına rağmen, erkekliği farklı şekillerde inşa etmiş olduğunu bulmuştur ve bu, söz konusu kategorilere yönelik bağlılığın ya da reddin karmaşık ilişkilerini kanıtlamaktadır.⁵⁷ Bu bağlamda, belirli bir toplum içinde, farklı erkeklik halleri söz konusudur. Örneğin, genel olarak erkeklerden duygularını belli etmemeleri ve her zaman güçlü görünmeleri beklenir. Ancak, her erkek bu beklentileri karşılamakta “başarı”lı değildir. Ancak sonuç itibarıyla, her biri, söz konusu toplum içindeki erkeklik örüntülerini temsil etmektedir. Ne var ki, söz konusu bu farklı erkeklik örüntüleri içinde bir iktidar mücadelesi söz konusudur ve bu mücadelede galip gelerek, diğerleri üzerinde baskın olan bir erkeklik söz konusudur. Hegemonik erkeklik olarak kavramsallaştırılan bu erkeklik örüntüsü, erkekliğin diğer farklı halleri arasında en baskın olanıdır ve ataerkil sistem yoluyla meşru kıldığı iktidarla diğer erkeklikleri ve kadınları tabi kılmaktadır.

Şimdi hegemonik erkeklik detaylı bir şekilde ele alınarak, diğer erkekliklerle ve kadınlıkla olan ilişkisine daha yakından bakılacaktır.

---

⁵⁵ Atay, Tayfun, ‘Erkeklik’ En Çok Erkeği Ezer!, iç.Toplum ve Bilim, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul, Sayı. 101, S.14

⁵⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Masculinity#_note-0 (12.11.2007)

⁵⁷ Connell, R.W. - Messerschmidt, James W., Hegemonic Masculinity – Rethinking the Concept -, *Gender and Society*, Vol. 19, No. 6, 2005, S. 837.

3.1 Hegemonya, Hegemonik Erkeklik ve Homofobi

Farklı erkeklik örüntüleri içinde, en baskın ve egemen olan erkeklik idealine işaret eden hegemonik erkeklığe değinmeden önce, kavram olarak “hegemonya”nın ne anlama geldiğine ve neye işaret ettiğine değinmek faydalı olacaktır.

Hegemoninin ne olduğuna dair farklı tanımlamalar söz konusudur. Kısaca değinmek gerekirse, başlıca şu birkaç tanımlamaya yer verilebilir;

- “Hegemoni kavramı, bir popülasyonun gücü elinde tutan çoğunluğu tarafından, belirli bir doğrultuda önerilmiş bir rızayı varsaymaktadır.
- Hegemoni, egemen ideolojinin deneyimlendiği ve yayıldığı kültürel bir evren ve “ortak duygu” olarak anlaşılabilir.
- Sosyal ve sınıfsal mücadelelerin dışında ortaya çıkan ve insanların düşüncelerini şekillendirmeye ve etkilemeye hizmet eden bir şey.
- Tabi kılınan grupların, egemen grubun liderliğine olan rızasını korumaya çalışan düşünceler bütünü.”⁵⁸

Hegemoni, en basit anlamıyla, bir sosyal grubun, başka bir sosyal grup üzerindeki egemenliğine işaret eder. Ancak bu egemenlik, açık bir şekilde silah zoruyla kazanılan bir egemenlik olmamakla birlikte, egemen grubun, tabi kılınmış grubun rızasını bir şekilde kazanmasını içermektedir.⁵⁹

Hegemoni teorileri içinde en çok tanınan ve bilineni Antonio Gramsci’ye aittir. O’na göre hegemoni, gücün kazanılmasıyla ilgili olduğu kadar devam ettirilmesi ve yeniden

---

⁵⁸ <http://www.theory.org.uk/ctr-gram.htm> (13.11.2007)

⁵⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Hegemony#_note-1 (12.11.2007)

üretilmesiyle de ilgilidir. Gramsci'ye göre hegemoni, entelektüel ve ahlaki otorite yoluyla kitlelerin rızasını kazanarak işleyen bir sosyo-politik güçten meydana gelmektedir.⁶⁰ Böylece hegemoninin gücü öncelikli olarak, silahlı bir güçten çok zorlama ve rızadan meydana gelmektedir.

“Bir durum tanımlamasını empoze etme, anlaşılmiş olaylar ve tartışılan konular içindeki terimleri kurma, idealleri formüle etme ve ahlaki tanımlamanın iktidarını elinde tutma, bu sürecin temel bir parçasıdır. Hegemoni, nüfusun büyük bir bölümünü ikna etmeyi gerektirir, özellikle de medya ve sosyal kurumların organizasyonlarında “doğal”, “olağan”, “normal” görünmesi yoluyla.”⁶¹

Bütün bunlarla birlikte hegemonya, mutlak bir kültürel egemenlik anlamına gelmez. Başka bir ifadeyle, bir toplum içindeki güç dengelerine bağlı olarak hegemonya, farklı toplumsal gruplar tarafından kazanılabilir. Hegemonyaya sahip olan ve kültürel egemenliği elinde bulunduran grup, diğer grupları ve seçenekleri ortadan kaldırma eğiliminde de değildir. Bu bağlamda gücü elinde bulunduran toplumsal grup, bu gücü devam ettirmek için diğer grupları tabi kılar ve kendini “diğerleri” yoluyla sürekli olarak yeniden tanımlama eğilimi gösterir. Bununla birlikte, hegemonya, iktidar mücadelesinin de ötesinde bir şeydir ve özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine kadar varlığını hissettirir. Connell bunu, bir oyun esnasında kazanılan üstünlüğe benzetmektedir.⁶²

Hegemonya ile ilgili olarak yukarıda değinilen tüm noktalar ışığında hegemonik erkeklığe dönecek olursak; hegemonik erkeklik, diğer erkeklikler üzerinde egemenliğe sahip olan erkeklik örüntüsü olarak tanımlanabilir. Ancak hegemonik erkeklik, bu basit tanımlamadan daha fazla şey ifade etmektedir.

Hegemonik erkeklik birçok çalışmada, kadınların tabi kılınmasına hizmet eden özel bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu strateji, kültürel olarak dikte edilmekte

---

⁶⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Hegemony#_note-1 (12.11.2007)

⁶¹ R. Connell, *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* (Sydney: Allen and Unwin, 1987), 107; Carrigan, Connel, and Lee, 95'den aktaran Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 645.

⁶² Connell, R. W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 246

ve toplumsal kurumlardan da destek görerek onlar aracılığıyla kendini yeniden üretmektedir. Hegemonik erkeklik;

*“...kültürel olarak idealleştirilmiş şekliyle, hem kişisel hem de kolektif bir projedir ve... yiğitlikle (manhood) ilgili yaygın bir duygudur. Dışlayıcı, endişelenmeyi kışkırtıcı, içten ve hiyerarşik olarak ayrılmış, vahşi ve şiddetlidir. Sözde doğal, katı (dayanıklı), tutarsız, kriz – eğilimli, zengin ve sosyal olarak güçlü ve sağlamdır.”*⁶³

Bununla birlikte Connell, hegemonik erkeklikle ilgili olarak önemli bir noktaya dikkat çekmekte ve hegemonik erkekliğin genel bir “erkek cinsiyet rolü”nden çok farklı olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, belirli bir toplum içinde yaşayan bütün erkeklerin kişilikleri, hegemonik erkeklik idealiyle sıkı sıkıya örtüşmez. Örneğin, hegemonik erkeklik, Humphrey Bogart, John Wayne ve Sylvester Stallone gibi hayali film karakterleri tarafından üretilmektedir. Ancak hiç kimse gerçek yaşantısında bir Sylvester Stallone ya da John Wayne değildir. Başka bir ifadeyle, hegemonik erkekliğin kamusal yüzü, onu yaratmak için kullanılanlardan farklıdır. Bütün erkekler, hegemonik erkeklik örüntülerine uymaz ancak birçoğu bu egemen olma durumundan yararlanmakta ve bunu devam ettirmek için desteklemekte ve işbirliği yapmaktadır. Erkekler, kadınların tabi kılınmış olmasından faydalanmakta ve hegemonik erkeklik de bunu kültürel olarak ifade etmektedir.⁶⁴

Hegemonik erkeklik ideolojisinin üretilmesinde, sadece televizyon ve dergi imajlarına değinmek elbette ki yeterli değildir. Eğer hegemonya, kültürel süreçlerin içine sinmiş ve kurumsal yapılanmaları belirleyen bir güce sahipse, hegemonik erkekliğin inşası da televizyon imajlarından daha fazla şey ifade etmelidir. Hegemonik erkekliğin yapılanması sürecinde en etkin rolü, din adamları, gazeteciler, reklâmcılar, politikacılar, psikiyatristler, tasarımcılar, oyun yazarları, film yapımcıları, aktörler, roman yazarları, müzisyenler, aktivistler, akademisyenler ve sporcular paylaşmaktadır. Gramsci’ye göre bunlar “hegemonya kumaşının

---

⁶³ Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 645

⁶⁴ Connell, R. W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 248

dokuyucuları”dır. Bütün bu sayılan kişiler ve kurumlar, toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine konuşur, toplumsal cinsiyet rejimlerini düzenler ve yönetirler.⁶⁵

Hegemonik erkeklik sadece tabi kılınmış kadınlarla değil; tabi kılınmış erkekliklerle de ilişkili olarak inşa edilir. Hegemonik erkeklik örüntülerine uymayan, kültürel olarak idealleştirilmiş erkeklik kalıplarının dışında kalan ya da hegemoninin sürdürülmesi konusunda iş birliği yapmaktan gönülsüz davranan erkekler de hegemonik erkekliğin tabi kıldığı başka bir grubu oluşturmaktadır.

Çağdaş hegemonik erkekliğin en önemli ve ayırt edici özelliği heteroseksüel oluşudur ve böylece tabi kılınmış erkekliğin en önemli şekli de eşcinsellik olur. Ayrıca, heteroseksüelliği temsil etmesi, hegemonik erkekliğin evlilik kurumuyla olan sıkı ilişkisini de ortaya koymaktadır. Böylelikle eşcinsellik, evlilik kurumunu tehdit eden bir erkeklik biçimi olarak inşa edilmektedir.⁶⁶ Hegemonik erkeklik kavramının gelişmesinde, erkekler arasındaki farklılıklar, özellikle de eşcinsel erkeklerin tabi kılınması ve dışlanması, son derece merkezi bir konu olmuştur. Heteroseksüelliğin meşru kılınması, hegemonik erkeklik tartışmalarındaki en önemli temayı oluşturmaktadır.⁶⁷

Eşcinsel erkeklerin tabi kılınmasının gerçekleştirilmesine hizmet eden bir silah olarak homofobi, hegemonik erkekliğin doğasında vardır ve onun temel taşıdır. Hegemonik erkekliğin temelinde; erkeğin, diğer erkekler için cinsel bir obje olmasının reddi ve kadınların, erkekler için hali hazırda cinsel objeler olmasının kabulü düşüncesi yatmaktadır.⁶⁸ Çünkü eşcinsel ilişkiler içindeki eşitlik inancı ve heteroseksüel ilişkilerde bulunan hiyerarşik ve ezici yapının bulunmaması, hegemonik erkekliğe meydan okumaktadır.⁶⁹

---

⁶⁵ Connell, R. W., *Which Way is Up, Essays on Class, Sex and Culture* (Sydney: George Allen and Unwin, 1983) 236, 255, 256’den aktaran, Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 646.

⁶⁶ Connell, R. W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, S. 249

⁶⁷ Connell, R.W. - Messerschmidt, James W., Hegemonic Masculinity – Rethinking the Concept -, *Gender and Society*, Vol. 19, No. 6, 2005, S. 837.

⁶⁸ Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 645.

⁶⁹ Carrigan, Connell, and Lee, 85; Connell, *Gender and Power*, 116’den aktaran, Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 648.

“Hegemonik erkekliğin taleplerine olan uygunluk, heteroseksüel erkekleri homofobiye zorlamaktadır ve onları bunun için ödüllendirir... Diğer bir deyişle, erkek heteroseksüel kimliği ayakta tutulmakta ve gey erkeklere yönelik nefret ve korkuyla onaylanmaktadır.”⁷⁰

Homofobi, bazen yasal ve ideolojik yollarla bazen de şiddet yoluyla ortaya çıkmaktadır. Eşcinsel erkekler, hegemonik erkekliğin öğretileri doğrultusunda, “öteki”leştirilip, “uygun” olmayan erkeklik biçimi olarak etiketlenip, ikincil konuma itilerek tabi kılınmaktadır. Ancak ilginç bir şekilde, açıkça ortadan kaldırma eğilimi de çoğu zaman söz konusu değildir. Ne var ki, kendini, “öteki”leştirdiğinin konumuna göre tanımlayan hegemonik erkekliğin, eşcinselleri tamamen ortadan kaldırma isteği aslında bir intihar olurdu. Hegemonik erkeklik örüntülerinin dışında kalan eşcinsellik, gerektiğinde başvurulacak olumsuz bir referans kaynağıdır ve başvuru aracı da homofobidir.

3.2 Erkekliğin Farklı Halleri ve Heteroseksüel Erkekliğin Doğuşu

Erkekliğin kültürel bir kodlama olduğu ifade edilmişti. Çünkü burada sözü edilen, biyolojik bir cinsiyet kimliğinden daha farklı bir konudur. Erkeklikten söz ederken, sahip olunan erkek cinsiyeti kimliğine “uygun” olan davranış örüntülerine işaret edilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu bu örüntüler, farklı kültürlerde ve farklı toplumsal örgütlenmelerde değişiklik gösterebilmektedir.

Örneğin, 1700’lü yıllarda, erkeklikle ilgili görüşlerde dönem dönem farklılıklar yaşanmıştır. Dış görünüşüne önem veren, bakımına dikkat eden ve bu bağlamlarda titiz olan

---

⁷⁰ G. Herek, “On Heterosexual Masculinity: Some Physical Consequences of the Social Construction of Gender and Sexuality,” in M. Kimmel, editor, *Changing Men, New Directions On Men and Masculinity* (Newbury Park: Sage, 1987), 71 – 72; Connell, “Whole New World,” 469’den aktaran, Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 648.

bir erkek, bazı dönemlerde hiçbir yaftalamaya maruz kalmazken, bazı dönemlerde kadınsılıkla ve bununla ilintili olarak da fahişlikle etiketlenmiştir.⁷¹

Erkekliğin değişen halleri hakkında başka bir çarpıcı örnek ise, yine 1700'lü yılların bir döneminde, erkeklerin birbirleriyle selamlaşmaları konusundadır. Günümüzde, birbiriyle selamlaşan iki erkeğin birbirini öpmesi “normal” bir davranış kalıbıdır ya da en azından yadırganmaz. Ancak 1749 itibariyle Avrupa’da, iki erkeğin selamlaşırken birbirini öpmesi, “iğrenç eşcinsellik” günahının ilk adımı olarak değerlendiriliyordu. Öpüşmek, kadınsılıktan meydana gelmiş adetler içerisinde en iğrenciydi ve en tehlikelisiydi. Selamlaşmak için kullanılacak en “doğru” yol el sıkışmaktı. Bu, erkeksi ve en dostane olanıydı. Hatta bu davranış kalıbı kuralı ileriye götürülerek, asla bir erkeği öpmeyeceğine dair yemin etmiş erkeklerden oluşan bir dernek bile oluşturulmuştur ve kardeş olanlar bile birbirlerini öpmekten vazgeçmişlerdir. Kim bilir, bu tutumun altında yatan neden, belki de bu davranış kalıbının ensest ilişki olarak algılanma ihtimalidir.⁷²

Erkeklikle ilgili egemen davranış örüntüleri, kadından ve kadınsılıktan ayrı bir şekilde düşünülemez. Bütün bir davranış örüntüsü için kadınsılıkla ilişkili bir ikili bakış açısı söz konusu değilse de “kadın”, erkeklik değerlerini ve davranış örüntülerini oluşturmada ciddi bir olumsuz referans kaynağıdır.

Kadının, erkeklikle ilgili davranış kalıplarının oluşturulmasında olumsuz bir referans kaynağı olması, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların sürekli olarak müzakere edilmesine ve bir toplumsal cinsiyet politikası olarak meşru kılınmasına bağlıdır.

Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, Antik Yunan’dan başlamak üzere sürekli olarak dile getirilmiştir. Kadınlar en basit anlamıyla, sürekli olarak, erkeklerden daha aşağı derecede konumlandırılmış ve erkek, hem rasyonel davranma yetisine sahip olduğunun varsayılması hem de üremedeki aktif rolü nedeniyle üstün görülmüştür.⁷³ Ancak buradaki önemli soru,

---

⁷¹ Trumbach, Randolph, “*Modern Kültürde Sodomi ve Cinsiyet Eşitliğinin Ortaya Çıkması*”, iç: Vicinus J., Martha - Duberman Bauml, Martin, Jr. Chauncey, George, Tarihten Gizlenenler – Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış -, Phoneix Yayınevi, 2001, Ankara, S. 135.

⁷² A.g.e., S. 135.

⁷³ Garlick, Steve, What is a Man?: Heterosexuality and the Technology of Masculinity, *Men and Masculinities*, 2003; 6, S. 163.

erkeğin üremedeki rolünün yanında kadının doğurganlığının nasıl yadsınabildiğidir. Sonuç itibariyle, erkeğin üremedeki rolü, kadının rolü olmaksızın hiçbir işe yaramayacaktır ve aynı koşul kadın için de geçerlidir. Çok basit bir çıkarımla bu durum, eşitliğin doğmasını gerektirmekte olsa da erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. Vern Bullough, bunun nedeninin, erkeğin ailenin başında yer alması gerektiği fikri olduğunu ifade etmektedir ve O'na göre bu varsayımla birlikte erkek, aile içinde Tanrı otoritesinin somutlaşmış biçimi halini alır.⁷⁴

Erkek ve kadın arasındaki farklılıkların vurgulanmaya başlanmasının her ne kadar Antik Yunan'a kadar uzanmış olduğu ifade edilmiş olsa da, 18. yüzyıl ile birlikte erkeklik bugün, fiziksel belirleyici unsurların yanında, daha derin ve detaylandırılmış kişisel bir kimlik ve kültürel alana nüfuz eden bir olgu haline gelmiştir ve böylece toplumsal cinsiyet farklılıkları da derinlik kazanmıştır. Laqueur ve John MacInnes, bu esaslı toplumsal cinsiyet farklılıklarının modern zamanlara isabet etmesinin rastlantıdan öte bir şey olduğunu tartışarak, kamusal alana hakim olmadaki cinsel politikaların ve 18. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan ataerkil egemenliğin devamını meşrulaştırma isteğinin bu sürecin arkasında olduğunu belirtir.⁷⁵

Buraya kadar, ataerkilliğin meşru kılınması sürecinde, toplumsal cinsiyet farklılıklarının yaratılması bağlamında, kadınların tabi kılınmış olmasından söz edildi. Ancak, ataerkilliği meşru kılma girişimlerinin modern yüzü, sadece kadınlara değil eşcinsellere de dönüktür. Başka bir ifadeyle ataerkilliği meşru kılma girişimlerinin bir yöntemi (belki de en önemlisi) de modern toplumun heteroseksüelleştirilmesidir. Foucault, modern toplumun heteroseksüelleştirilmesi sürecinin, on dokuzuncu yüz yılın sonlarında, eşcinselliğin kamusal olarak daha fazla görünürlük kazanmasına yol açtığına dikkat çekerken Steve Garlick eşcinselliğin, heteroseksüelliğin bir kurumu ve icadı olduğunu ifade eder. O'na göre, eşcinsellik, heteroseksüelliğin kendini yeniden üretmek için kendi karşısında

---

⁷⁴ A.g.e., S. 163.

⁷⁵ A.g.e., S. 164.

konumlandığı, iki karşıt cinsiyet tartışmalarından (heteroseksüel erkeklik ve kadın çalışmaları gibi) ortaya çıkan bir olgudur.⁷⁶

Gerçekten de Garlick'in görüşüne katılmamak mümkün değildir. Cinsellik üzerine yapılmış çalışmaların birçoğu eşcinselliği "öteki" olarak yapılandırırken, heteroseksüelliğin çözümlenmesinde bir araç haline getirir. G. W. Dowsett, gey erkeklerin, heteroseksüel erkeklik ya da erkeksi heteroseksüelliğin malzemesi olmasını eleştirir.⁷⁷

Cinsiyetler arası ilişkilerin heteroseksüel yapısının, heteroseksüel erkekliğin ve bu bağlamda hegemonik erkekliğin ortaya çıkmasının, cinselliğin tanımlanması ve yeniden tanımlanmasıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Foucault, insanların cinsel objelere yönelik reaksiyonlarını, cinsellik üzerinde baskın normatif düşüncelerin ve kontrollerin olduğu belirli bir toplumsal bağlamın dışında anlayamayacağımızı ifade eder.⁷⁸ Bu bağlamda bazı cinsel arzular ve pratikler "erkeksi" ve "erkeğe yakışır" olarak kabul edilirken, bazıları "erkeksi" ya da "normal" olmayan olarak etiketlenebilmektedir.

Tim Hitchcock'un, 18. yüzyıl İngiltere'sindeki cinsel davranışlarla ilgili değişiklikler üzerine olan araştırmasında, heteroseksüelleştirme sürecinin kanıtları bulunabilir. Hitchcock, yüz yılın başlangıcında "cinsel ilişki"nin; öpüşme, saatler süren okşama ve dokunma, karşılıklı tatmin ve çok az derecede vajinal birleşme olarak tanımlandığına; yüz yılın sonlarında ise "penis merkezli" bir aktivite olarak yeniden tanımlandığına ve böylece, erkek cinsel organın kadınsı kine yerleştirilmesinin "cinsel ilişki" olarak inşasına dikkat çeker.⁷⁹

Görülen o ki, heteroseksüel erkekliğin doğuşundan söz ederken, cinsel ilişkinin tanımlanmasına yönelik tarihsel bir perspektifi yadsımak imkansızdır. Burada akla gelen ilk soru, neden cinsel ilişkinin bu denli heteroseksüel olarak tanımlanmış olduğu ve çok büyük ölçüde tanımlanmaya devam ettiği. Bana göre, bunun iki temel nedeni vardır. İlk olarak

---

⁷⁶ Garlick, Steve, What is a Man?: Heterosexuality and the Technology of Masculinity, *Men and Masculinities*, 2003; 6, S. 165.

⁷⁷ Dowsett, G. W., I'll Show You Mine, If You'll Show Me Yours: Gay Men, Masculinity Research, Men's Studies and Sex, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, 1993, S. 697.

⁷⁸ Foucault, M. (1976). *The History of Sexuality I: The will to know*. Stockholm: Gidluns'den aktaran, Johansson, Thomas – Hammarén, Nils, Hegemonic Masculinity and Pornography: Young people's Attitudes Toward and Relations to Pornography, *Journal of Men's Studies*, 2007; 15, 1; Academic Research Library, S. 63.

⁷⁹ Garlick, Steve, A.g.e., S. 165.

cinsel aktivitenin, kadın ve erkek arasındaki, penis – vajina merkezli tanımlanması, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin, kadına erkek tarafından duhul edilmesi yoluyla, cinsel aktivite bağlamında - erkeğin kadın üzerindeki söz konusu egemenliğinin - yeniden üretilmesidir. İkinci olarak, cinsel ilişkinin aileyle olan bağına yönelik inançtır. Başka bir ifadeyle, cinsel ilişkinin üremeye ilgili (ki aile üremenin gerçekleştirildiği yegane toplumsal kurumdur) olması gerektiği düşüncesidir. İfade etmiş olduğum her iki neden de cinsel ilişkinin heteroseksüel bir perspektiften tanımlanmasını gerektirir ve erkeklik de kaçınılmaz olarak heteroseksüelleştirilmiş olur.

Sonuç olarak, heteroseksüellik ve “erkek olmak” (tabi ki heteroseksüel erkek olmak) arasında son derece güçlü bir bağ söz konusudur. Butler’ın ifade ettiği gibi, “erkeksi” ve “kadınsı” durumlar, belirli eşcinsel ilgilerin yasaklanması yoluyla kurulmuşlardır ve böylece “erkeklik” ve “kadınlık” sadece heteroseksüel bağlam içinde elde edilen bir “başarı” olur.⁸⁰

---

⁸⁰ A.g.e., S. 159.

4 CİNSELLİK BAĞLAMINDA EŞCİNSELLİK OLGUSU VE EŞCİNSELLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Cinselliğe ve toplumsal cinsiyete yönelik bilimsel yaklaşımlar, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. İlk olarak, biyologlar, tıbbi araştırmacılar, psikologlar ve seksologlar, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet alanında baskın bir rol oynamıştır. Bu erken dönem yaklaşımların temel özelliği, cinsiyeti ve toplumsal cinsiyeti doğal fenomenler olarak varsaymak ve bunların arasındaki ilişkiyi, evrensel bir düzenleme olarak ele almaktır. Ancak bununla birlikte, klasik sosyolojik teori içinde, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellikle ilgili ‘doğal kurallar’ı sorgulayan bazı yazarlar da vardı. Sosyoloji, cinsiyetin, toplumsal cinsiyetin ve cinselliğin modern anlayışlarının doğanın emrettiği gibi ikili kategoriler şeklinde inşasına katkıda bulunmuştur. Ne var ki bu, 20. yüzyılın ikinci yarısında değişti. Sosyal teori, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin, verili olgular olduğunu sorgulayarak bunların, nasıl devamlı olarak üretilerek, insanlar tarafından kavramsallaştırıldığını araştırmaya başladı.⁸¹

Eşcinsellik, genel olarak cinsellik bağlamından ayrı bir şekilde ele alınamaz. Zira belirli bir toplumdaki bireylerin cinsel davranışlarıyla ilgili düzenlemeler, söz konusu toplum içinde cinsellikle ilgili yapılanmayı beraberinde getirir. Başka bir ifadeyle, belirli cinsel davranışların kurumsallaşması ya da uygun bulunmaması, o toplumun cinsellikle ilgili düzenlemeleri ve toplumsal cinsiyet rejimleriyle yakından ilgilidir. Bu bağlamda eşcinselliğin ortaya çıkışından söz ederken, ayrıca cinselliğin inşasına değinmek yerine ikisini bir bütün olarak ele alarak incelemeyi daha uygun buluyorum.

---

⁸¹ Richardson, Diane, *Patterned Fluidities: (Re)Imagining the Relationship Between Gender and Sexuality*, *Sociology*, Sage Publication, 2007; 41, S. 459

4.1 Cinselliğin Gelişimine Yönelik Biyolojik Yaklaşımlar

Bilindiği gibi, insanların erkek ya da kadın olarak dünyaya gelmeleri, onların biyolojik cinsiyetlerine işaret eder ve bu kromozomlarla ilgili bir durumdur. Bir kız çocuğu, XX kromozom çifti ve bir erkek çocuğu da XY kromozom yapısına sahiptir. Söz konusu bu kromozomlar, beden üzerindeki cinsel organları belirler ve daha sonra da her iki cinsiyet belirli bir toplumun kültürel beklentilerine göre yetiştirilirler.⁸² Ancak biyolojik yaklaşım her ne kadar, cinselliğin yaşanış şekli, cinsel yönelim ve cinsel kimlik konularında toplumsal boyutu yadsımayıp, erken sosyalleşme döneminin önemine değinse de (ki bunu yadsımak, biyolojik yaklaşımın en büyük zayıflığı olurdu), biyolojik unsurların belirleyici ağırlığını vurgulama çabasıdır.

Örneğin; Milton Diamond, doğum öncesinde, beyinde gerçekleşen cinsiyet farklılıklarına güçlü bir şekilde işaret eder ve bunların bütün bir yaşam boyunca davranışsal farklılıklara da yol açtığını ifade eder. Diamond'un hipotezine göre, cinsiyet farklılıkları, genetik ve hormonal faktörler altında, çok erken dönemlerde beyinde oluşmaktadır. O'na göre, bireylerin üretkenliğine ve cinsel örüntülerine aracılık edecek olan sinir sistemi programları çok erken dönemlerde organize edilmiştir. Ayrıca Diamond, teorisi boyunca, biyolojik faktörlerce belirlenen 'cinsel örüntüler'den söz ederken, son derece net bir şekilde, bir kimsenin erkeksi ya da kadınsı olarak kendini nasıl göstereceğinden, cinsel kimliğinden ve cinsel obje seçiminden söz ettiğini ifade etmiştir.⁸³ Diamond, biyolojik faktörlerin, cinsellik üzerindeki etkilerini şu sözleriyle özetler:

---

⁸² Dominian, Jack, *Sexual Integrity*, Darton, Longman and Todd, 1988, London, S. 50

⁸³ Diamond, Milton, "*Human Sexual Development: Biological Foundations For Social Development*", iç. Beach A., Frank, *Human Sexuality – In Four Perspectives*, The Johns Hopkins University Press, 1977, London, S. 22

“...cinsel davranış üzerinde hormonal olarak beyin organizasyonuna neden olan etkilerin, erotik tepki seviyelerini, cinsel uyarılmayı, genital mekanizmaları, cinsel kimliği ve... cinsel obje seçimi gibi, çeşitli aktivitelerin kabulünü içerdiğine inanılmaktadır.”⁸⁴

Bütün bunlarla birlikte, biyolojik yaklaşım içinde, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki uyumluluğa yönelik bir yaklaşım söz konusudur. Başka bir ifadeyle, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında, tamamlayıcı zıtlıklar temeline dayanan, evrensel doğal bir yasa olarak kabul edilen ikililik temelinde yükselen (erkek/kadın; heteroseksüel/eşcinsel; erkeksi/kadınsı) bir anlayış hakimdir. Ne var ki, bu ikili yaklaşım temelinde doğallaştırılan örüntü, heteroseksüelliktir ve diğer cinsiyet ve toplumsal cinsiyet örüntüleri, norm dışı örüntülerle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Böylelikle eşcinsellik, uyum prensibi mantığının dışında (uyum prensibi mantığına göre, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir uyum olması gereklidir), “uygun olmayan” toplumsal cinsiyet hakkındaki varsayımlarla bağlantılı bir şekilde değerlendirilmektedir.⁸⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi biyolojik yaklaşım her ne kadar, cinsiyetler arasındaki ve cinsel davranışlardaki farklılıklar konusunda, toplumsal olanın etkisini yadsımıyor gibi görünse de büyük ölçüde biyolojik farklılıkların cinsiyet ve cinsellik üzerindeki etkisine göndermede bulunur.

Leonore Tiefer, erkeklerin ve kadınların hala, her yerde farklı yaşamlar yaşadıklarını ifade eder ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet farklılıkları araştırmalarında “sözde objektif ve nötr” olan biyolojik yaklaşımın hala canlı ve iyi bir şekilde işlediğini ortaya koyar. O’na göre cinsiyet ve cinsellikle ilgili biyolojik bir yaklaşım, indirgemeci bir yaklaşımdır çünkü biyolojik yaklaşım, kadın – erkek arasındaki farklılıkları, biyolojik değişkenlerle açıklar: beyin anatomisi, gelişimsel teori, gen etkileri, hormonlar vb.⁸⁶

Biyolojik yaklaşım, cinselliği üreme – merkezli bir anlayış içine yerleştirir. Başka bir ifadeyle cinsellik, türlerin devamını sağlamaktan, cinsellik arzusu da kaçınılmaz bir şekilde

---

⁸⁴ A.g.e., S. 23

⁸⁵ Richardson, Diane, *Patterned Fluidities: (Re)Imagining the Relationship between Gender and Sexuality*, *Sociology*, Sage Publication, 2007; 41, S. 460

⁸⁶ Tiefer, Leonore, *Sex is Not A Natural Act*, West View Press, 2004, United States, S. 126

üreme arzusunun ileri gelen bir olgu olarak ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, biyolojik faktörlerin (genler, beyin, hormonlar vb.), cinsel aktiviteyi erkeğin vajinaya meni boşaltması üzerine odakladığı düşüncesi egemendir. Ayrıca, biyolojik görüş içerisinde, birçok insanın birincil erotik tatmini, üreme dışı aktivitelerde bulunduğu ya da uygun ve üretken olmayan partnerlerle olan aktivitelerde bulunduğu gerçeği ya görmezden gelinmekte ya da sapkın olarak etiketlenmektedir. Tiefer'in biyolojik yaklaşıma yönelttiği eleştiri, hemen hemen bütün cinselliği biyolojik faktörlere indiriyor olmasıdır.⁸⁷

“...biyoloji ne zaman resme girse, kültürel konular pencereden uçup gidiyor gibi görünmektedir.”⁸⁸

4.2 Eşcinsellik

Eşcinsellik konusu, sosyal bilimler içerisinde son derece merak uyandıran bir konudur. Kimin, neden eşcinsel olduğu, kimin eşcinsel kimin heteroseksüel olarak adlandırılacağı vb. sorular geçmişten bugüne tartışılmıştır.

Shivey ve De Cecco, cinsel kimliği dört parçaya ayırmıştır. Bunlardan ilki, kromozomlarda kodlanmış genetik bir materyal olan *biyolojik cinsiyettir*. Diğeri, kadın ve erkek olmanın psikolojik duygusundan ve biyolojik cinsiyete toplum tarafından yüklenmiş anlamlar bütününden oluşan *toplumsal cinsiyet kimliği* ve *sosyal cinsiyet rolüdür*. Son olarak da karşı cinse ve/veya aynı cinse yönelik erotik düzenlemeye işaret eden *cinsel yönelimdir*.⁸⁹

Eğer ki bireyin her hangi bir cinsiyete yönelik erotik düzenlemeleri söz konusu olacaksa, cinsel yönelim kavramının kullanılmasını çok daha uygun bulmaktayım. Zira yaygın olarak

---

⁸⁷ A.g.e., S. 128.

⁸⁸ A.g.e., S. 129.

⁸⁹ Gonsiorek C., John – Weinrich D., James, “*The Definition and Scope of Sexual Orientation*”, iç. Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy* -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 1

kullanılan cinsel tercih terimi, eşcinselliğin var olan birkaç alternatif arasından seçilmiş olan bir seçenek olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, duygular bir kenara bırakılarak, basit bir şekilde cinsel obje “seçim”ine indirgenmesi de son derece eksik bir yaklaşımdır.

Eşcinsellik, tarihin çok uzun geçmişinden bugünlere değin var olan bir olgudur. Geçmiş dönemlerde “eşcinsellik” olarak adlandırılmasa da varolan bir olgu olduğu bilinmektedir. Örneğin Antik Yunan’da, genç erkekler ve yetişkin erkekler arasında yaşanan ilişki, son derece kutsal olarak addedilmekte ve gerçek aşkın simgesi olarak görülmekteydi ancak onların dünyasında “eşcinsel”, “heteroseksüel” ya da “biseksüel” gibi sınıflandırmalara yer yoktu.⁹⁰ Bu konu, kategorilerin toplum tarafından yaratıldığı ya da zaten var olduğu ve toplumun sadece onları adlandırdığı tartışmasını içeren, sosyolojik yaklaşımlar bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır.

Judd Marmor, eşcinsel bir kişinin özelliklerini ve dolayısıyla eşcinselliği şu şekilde tanımlamaktadır:

“...yetişkin yaşantısında, benzer cinsiyetin üyelerine yönelik kesin erotik bir çekicilikle motive edilmiş ve onlarla çoğunlukla (fakat muhakkak değil) açık bir şekilde cinsel ilişkilerde bulunan kimse.”⁹¹

Bu tanımlamayı, aynı cinsiyetten kimseyle cinsel ilişkide bulunmayı, kaçınılmaz bir unsur olarak görmemesinden dolayı önemli bulmaktayım. Eğer cinsel yönelimi belirleyen unsur sadece cinsel ilişkide bulunmak olsaydı, dinsel öğretilerden dolayı cinsel ilişkiye girmeyen bütün insanlar aseksüel olurlardı.

Eşcinsel kimlik bağlamında, bir erkeğin, hem fantezilerinde hem de davranışlarında, diğer bir erkeğe cinsel açıdan karşılık vermesinin, o erkeğin eşcinsel olduğuna işaret ettiğinin varsayılması gibi indirgemeci bir tanımlamayla yola çıkmak son derece sakıncalıdır. Buna göre, Kinsey ve arkadaşlarının yaklaşık 20,000 kişiden elde ettiği bulgulara göre,

---

⁹⁰ Padgug, Robert, “*Cinsel Sorunlar: Cinselliği Tarih İçinde Yeniden Düşünmek*”, iç. Vicinus J., Martha - Duberman Bauml, Martin, Jr. Chauncey, George, Tarihten Gizlenenler – Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış -, Phoneix Yayınevi, 2001, Ankara, S. 59

⁹¹ Marmor, Judd, “*The Multiple Roots of Homosexual Behavior*”, iç. Marmor, Judd, Homosexual Behavior – A Modern Reappraisal -, Basic Books Publishers, 1980, New York, S. 5

Amerika'nın yarısının eşcinsel olması gerekirdi. Çünkü söz konusu bulgularda, ergenlik ve yetişkinlik çağındaki erkeklerin %37'si, başka bir erkekle orgazmla sonuçlanan eşcinsel bir cinsel ilişki yaşadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Kinsey ve arkadaşları, eşcinsel arzu ve ilişkinin, bir erkeği eşcinsel olarak etiketlemek için yeterli bir temel olmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁹²

Kimlik olarak gey kimliği, önemli anahtar bir unsurdur. Başka bir erkekle cinsel ilişkide bulunan ancak kendini eşcinsel olarak görmeyen birçok erkek vardır. Bu bağlamda birçok sosyolog için gey kimliği, can alıcı bir unsurdur çünkü böyle bir kimlik, eşcinselliğin bir erkeğin hayatını organize etme – arkadaş çevresi, nerede yaşadığı vb. - yönteminde merkezi bir rol oynadığına işaret etmektedir. O zaman diyebiliriz ki eşcinsellik, anlaşılması güç bir davranışlar, duygular ve tanımlamalar bütünüdür ve kendini eşcinsel olarak algılama süreci herkes için aynı şekilde gelişmez. Barry M. Dank'a göre, gey dünyasına yönelik sosyalizasyona eşlik eden eşcinsel bir kimlik gelişimi çoğu zaman uzun ve sancılı bir süreçtir.⁹³

4.2.1 Bir Dönüm Noktası: “Coming Out”

Eşcinsel bir kimliğin inşası bağlamında “dışa vurum – coming out” süreci, bir kişinin kendini eşcinsel olarak tanımlaması açısından son derece önemlidir. Dışa vurum, cinsel kimliğin eşcinsel olarak inşa edilmesine ve toplumsal yaşam içerisinde görünür hale gelmesine işaret eder. Gagnon ve Simon, dışa vurum (coming out) kavramını şu şekilde tanımlar:

---

⁹² Levine P., Martin, Gay Men – The Sociology of Male Homosexuality -, Harper & Row Publishers, 1979, London, S. 5

⁹³ A.g.e., S. 6

“coming out ..., bir eşcinsel olarak kimliğinin bireyselliği aracılığıyla kendini tanımlamanın ortaya çıktığı zamana ve ilk önemli eşcinsel topluluğunun arayışına işaret eder.”⁹⁴

“Coming out”, genellikle, bireyin bir kimlik arayışının sonuna işaret eder. “Coming out”unu yapmasıyla birlikte birey, tanımlama ve kendini kabul etme sürecini tamamlamıştır. Bu bağlamda “coming out”, bir kimsenin kendini eşcinsel olarak tanımlaması açısından son derece önemlidir. Ken Plummer’a göre “coming out” öyküsü, bir kimsenin gerçekten kim olduğu duygusunun kurulmasıyla ilgili bir öyküdür.⁹⁵

Eşcinselliğe ve eşcinsellere yönelik toplumsal tutumlar söz konusu olduğunda bunlar, çoğu zaman negatif anlam yüküdür bu bağlamda bireyin kendini eşcinsel olarak tanımlaması çoğu zaman sancılı ve zor olmaktadır. “Sapkın”, “normal olmayan”, “hasta” vb. etiketlerle adlandırılmış bir kimliğin kabul edilmesi ve kişinin/bireyin kendini bu kimlikle özdeşleştirme süreci herkes için kolay geçmemektedir. Örneğin, Kristinn Hegna’nın ifade ettiği gibi, Norveç’te eşcinselliğe yönelik kamusal tutumlardaki pozitif değişimlere rağmen, bugün birçok gey ve lezbiyen genç, eşcinsellikleriyle ilgili depresyon ve stres dönemi deneyimlemektedir.⁹⁶

Barry M. Dank, “coming out”unu yapmış, kendini tanımlamış ve kabul etmiş bir kimsenin, toplumun yapıştığı negatif anlam yüklü etiketleri kabul etmeyip üstünden attığını ya da kendini tanımlama sürecinde bunları değiştirdiğini öne sürmektedir. O’na göre eşcinsel bireyler, eşcinsel olduklarını kabul ederek sapkın ya da zihinsel olarak hasta olduklarına yönelik yaygın sosyal varsayımları bir kenara itmektir.⁹⁷ Ancak burada ifade edilmek istenen, bir gerçeğin göz ardı edilmesi ya da yok sayılması değildir. Başka bir ifadeyle, negatif varsayımlardan öteye geçmeyen, eşcinselliğe ve eşcinsellere yönelik toplumsal tutumların bireysel bir kimlik içinde yıkılmasına işaret edilmektedir. Gary Taylor, tutarsız bir şekilde inşa edilen gey kimliklerinin, gey erkeklerin davranışları ve psikolojileri üzerinde

---

⁹⁴ Dank M., Barry, “*Coming Out in The Gay World*”, iç. Nardi M., Peter and Schneider E., Beth, *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, Routledge Publisher, 1998, London, S. 231

⁹⁵ Plummer, Ken (1995) *Telling Sexual Stories. Power, Change and Social Worlds*. London: Routledge, S. 85 – 6’dan aktaran, Hegna, Kristinn, *Coming Out, Coming Into What? Identifications and Risks in the ‘Coming Out’ Story of Norwegian Late Adolescent Gay Man*, *Sexualities*, 2007; 10, S. 586.

⁹⁶ A.g.e., S. 598.

⁹⁷ Dank M., Barry, A.g.e., S. 238

olumsuz etkileri olduğunu öne sürmektedir. Taylor, söz konusu bu psikolojik ve davranışsal zorlukları, eşcinselliğin negatif kültürel sunumlarının bir sonucu olarak görür ki bunlar Taylor'a göre, erkek eşcinselliğinin inşasındaki birincil derecede öneme sahiptir ve en azından bazı gey erkeklerin pratikleri ve kimlikleri hakkında bilgi verir.⁹⁸

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, “coming out” süreci birçok eşcinselin yaşamında, gey kimliğinin inşası ve kendini tanımlama bağlamında son derece önemlidir. Ne var ki Ken Plummer'a göre “coming out”, 1970'lerde ve 1980'lerde, “yeniden doğuş deneyimi”, “yeni yaşamlar” ya da “dönüm noktası” gibi tanımlamalarla anılıyordu. Ancak Plummer, 21. yüzyılda, bu değer azaldığına dikkat çekerek; on üç yaşında birinin bu süreci otuz sene öncesinden farklı bir şekilde deneyimlediğini ifade etmektedir. Artık gey kimliğinin inşası eskiden olduğundan farklı belki. Söz konusu edilen ülkeye ve çevreye göre değişebilen derecede daha kolay ya da daha zor ancak Valerie Jenness'in belirttiği gibi kimlikler eski ve yeni tartışmaların ürünleridir. Başka bir ifadeyle bugün “coming out” ve gey kimliğinin inşası, geçmiş süreçlerinden ayrı tutulup değerlendirilemez.⁹⁹

Stuart Hall'a göre, tanımlama ve kimlik edinme, geçmiş ve devam etmekte olan şimdiki içeren, asla tam olarak tamamlanmamış bir süreçtir. O'na göre kimliğin belirlenmesine odaklanma, kimliğin içeriğini, öznenin pozisyonunu şekillendiren tartışmaları ve bireyin, bu tartışmaları bir araya getirme yöntemini analiz etmektir. Hall'a göre kimlikler, “var oluş”tan çok “bir şey olma” sürecindeki kültür, dil ve tarihin kaynaklarının kullanımıyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle kimlikten söz ederken, söz konusu olan, kim olduğumuz ve nereden geldiğimiz değil, daha çok, ne olabileceğimiz, nasıl temsil edildiğimiz ve kendimizi nasıl temsil edebileceğimizle ilgilidir.¹⁰⁰

Sonuç olarak, “coming out”, bir kimsenin kendini eşcinsel olarak tanımlaması ve görünür hale gelmesi açısından önemlidir. Bu, bir kendini tanımlama ve kimlik edinme süreci

---

⁹⁸ Hegna, Kristinn, A.g.e., S. 584.

⁹⁹ Plummer, Ken (1995) *Telling Sexual Stories. Power, Change and Social Worlds*. London: Routledge, S. 52'dan aktaran, Hegna, Kristinn, *Coming Out, Coming Into What? Identifications and Risks in the 'Coming Out' Story of Norwegian Late Adolescent Gay Man*, *Sexualities*, 2007; 10, S. 586.

¹⁰⁰ Hall, Stuart (1996) 'Introduction: Who Needs Identity?' in Stuart Hall and Paul Du Gay (eds) *Questions of Cultural Identity*, pp. 1 – 17. London: Sage Publications'dan aktaran, Hegna, Kristinn, *Coming Out, Coming Into What? Identifications and Risks in the 'Coming Out' Story of Norwegian Late Adolescent Gay Man*, *Sexualities*, 2007; 10, S. 584.

olduğundan, herkes için farklı deneyimleri barındıran bir süreçtir. “Coming out” süreci ve sonunda inşa edilen gey kimliği, bazen sosyal yapısalcıların öne sürdüğü gibi sosyal çevresel faktörler, bazen de biyolojik ve özcü yaklaşımın ifade ettiği gibi yerleşik bir takım özellikler bağlamında inşa edilebilmektedir.

Türkiye’de eşcinsel kimliğin inşası, belirli yönleriyle ileriki bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Şimdi eşcinselliğe yönelik söz konusu yaklaşımlara daha yakından bakalım.

4.2.2 Eşcinselliğe Yönelik Biyolojik Yaklaşımlar

Cinselliğe yönelik biyolojik yaklaşımlarla birlikte, eşcinselliğin de biyolojik olarak ‘doğal’ olup olmadığı sorusu gündeme gelmiştir ve eşcinselliğin ‘doğal’lığı konusunda tartışmalar başlamıştır. John Kirsch ve James D. Weinrich, eşcinselliğin biyolojik olarak normal olup olmadığı sorusunun, yanlış bir soru olduğunu ifade etmektedir.¹⁰¹

Eşcinselliğin biyolojik olarak ‘doğal’ olup olmadığının uygun bir kanıtı için, söz konusu olgunun hayvanlarda görülüp görülmediğine bakılması gerektiğine yönelik yaygın bir inanç söz konusudur. Kinsey raporlarına göre eşcinsel davranış, boğalarda, ineklerde, tavşanlarda, maymunlarda, kedilerde, domuzlarda, ineklerde, tavşanlarda ve fillerde yaygın olarak görülebilmektedir. Daha spesifik örneklere değinmek gerekirse, kertenkele ve koyunlardan oluşan bir örnekleme her iki türün de erkek erkeğe cinsel ilişkide buldukları

---

¹⁰¹ Kirsch A.W., John – Weinrich D., James, “*Homosexuality, Nature, and Biology: Is Homosexuality Natural? Does It Matter?*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy* -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 13.

gözlemlenmiştir. Ancak aynı zamanda heteroseksüel ilişkiye girdikleri de aynı gözlemin bir parçasıdır.¹⁰²

Görüldüğü gibi eğer, eşcinselliğin biyolojik olarak ‘doğal’ olup olmadığı konusunda önemli olan nokta, eşcinselliğin hayvanlar arasında da görüldüyse, yukarıda verilen örnekler bağlamında ‘doğal’ olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak, eşcinselliğin hayvanlar arasında da görülüyor olmasının yanında, bunun insanlardakiyle paralel bir örüntü olmadığını ortaya koyarak bunun biyolojik olarak ‘doğal’ olmadığını savunan biyolojik yaklaşımlar da söz konusudur. Hayvanlar üzerine yapılan bütün bu gözlemler, onların doğal yaşamlarında değil, tutsaklık altında buldukları bir ortam içinde yapılmıştır ve eşcinsel davranışın düzensiz bir sıklıkta ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Kirsch’e göre eşcinselliğin biyolojik olarak ‘doğal’ olup olmadığını sorgulamak yanlış bir çıkış noktası olup, eşcinselliğin geniş bir şekilde ortaya çıkıp çıkmadığını sormak, doğru sorudur ve cevabı ‘evet’tir.¹⁰³

Yukarıda da ifade edildiği gibi, biyolojik yaklaşım cinselliği üreme – merkezli bir açıdan ele alır ve bu bağlamda da ‘doğal’ olan, sonucunda üremenin gerçekleştiği bir cinsel aktivite olarak tanımlanır ve eşcinsellik biyolojik olarak ‘doğal olmayan’ bir kategoriye yerleştirilir.

“biyolojik olarak eşcinsellik, normal olmayan bir duygudur ki hiçbir çocuk bununla doğamaz. Elbette şu doğrudur ki gebelikten korunma bu bağlamda normal olmasa bile, heteroseksüel çiftler... gebe kalmayı seçmese bile, onlar hala, ... üreme amacıyla, ... maksimum ödüllü sağlamak için tasarlanmış, cinselliğin sinirsel, hormonal ve erkeksi yanıtlarını kullanıyorlar”¹⁰⁴

Biyolojik yaklaşımın eşcinselliğin doğal olmadığına yönelik ortaya koyduğu yaygın argüman, kimsenin eşcinsel olarak dünyaya gelmediği, doğumdan itibaren heteroseksüel obje

---

¹⁰² A.g.e., S. 15.

¹⁰³ A.g.e., S. 19

¹⁰⁴ “Hunt, M., *Sexual Behavior in the 1970s.*, Chicago: Playboy Pres, 1974, S. 29” dan aktaran, Kirsch A.W., John – Weinrich D., James, “*Homosexuality, Nature, and Biology: Is Homosexuality Natural? Does It Matter?*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy* -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 19

seçiminin belirlendiği ve evrensel aile anlayışı ve sosyalizasyon süreciyle de bunun desteklendiği yönündedir. Dikkatle bakıldığında bu düşüncede, eşcinselliğin tamamen patolojik bir durum olduğu hakimdir. Ne var ki, eşcinselliğin ortaya çıkabileceği hiçbir düşünülebilir sosyalizasyon mekanizması yoktur.¹⁰⁵ Başka bir ifadeyle, bu argümana göre, ‘normal’ koşullar altında hiç kimse eşcinsel olamaz, eğer eşcinsellikle sonuçlanan bir durum söz konusuysa, o zaman bir şeyler ters gitmiş olmalıdır.

Eşcinselliğe yönelik biyolojik yaklaşımların önemli bir tanesi de hormon ölçümleridir. 1930’ların başlarında, eşcinsellerde, testosteron ve diğer erkeksi hormonların daha az bulunduğu görüşü ortaya atılmıştır. Bu teori, eşcinsel erkeklerin testosteron azlığına sahip oldukları düşüncesi üzerine temellendirilmiştir ve daha sonra eşcinsellerdeki testosteron hormonunun, onlardaki cinsel güdüyü artırdığı ancak yönelimi değiştirmedeği belirlendiğinde bu görüş bir kenara bırakılmıştır.¹⁰⁶

Kandaki testosteron hormonunun azlığının ya da çokluğunun, cinsel yönelimi etkilediği yönündeki araştırmaların çok büyük bir bölümü, eşcinsel ve heteroseksüel erkeklerin benzer testosteron ölçümlerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı araştırmalar da ise (ki bu araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır), eşcinsellerin dikkate alınır derecede daha az testosterona sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak, hormon seviyeleri, stres, ruh hali, uyku örüntüleri, beslenme alışkanlıkları, fiziksel aktivite, cinsel aktivite ve uyuşturucu kullanımı gibi etkenlerle yakından ilişkilidir. Örneğin, stres ve marihuana kullanımının, bağımsız bir şekilde testosteron seviyesini düşürdüğü gözlemlenmiştir. Başka bir ifadeyle, sonuçların heterojenliğinden, bunun gibi birçok faktör sorumlu olabilir.¹⁰⁷

Hormonal faktörlerin, cinsel yönelimi etkilediği inancı temelinde, ‘hasta’ olduğu varsayılan birçok lezbiyen ve eşcinsel erkek ‘iyileştirilmeye’ çalışılmıştır. Tedavi yöntemleri

---

¹⁰⁵ Kirsch A.W., John – Weinrich D., James, “*Homosexuality, Nature, and Biology: Is Homosexuality Natural? Does It Matter?*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy* -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 21

¹⁰⁶ “Gartrell K., Nanette, *Hormones and Homosexuality*”, iç: Paul, William – Weinrich D., James – Gonsiorek C., John – Hotvedt E., Mary, *Homosexuality – Social, Psychological, and Biological Issues*, Sage Publications, 1982, London, S. 170

¹⁰⁷ A.g.e., S. 175

arasında, homonları etkileyeceği düşünülerek, hadım edilme ve bazen testis nakli bile vardı.¹⁰⁸ Ancak bu girişimler elbette ki düşünülen sonuca hizmet etmede başarısız kalmıştır. Hadım edilmiş erkekler üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, hadım edilmenin, yetişkin erkeklerde eşcinselliğin ortaya çıkmasını artırmadığı, araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur.¹⁰⁹

Biyolojik yaklaşımla ilgili güncel örneklerden biri de, Simon LeVay'ın yaptığı araştırmadır. LeVay, çoğu AIDS nedeniyle ölmüş on sekiz ila altmış yaşları arasındaki kırk bir kişinin beyninin hipotalamusunun küçük bir parçası olan ve INAH3 hücre kümeleri olarak adlandırılan bölümü incelemiştir. Ayrıca söz konusu bu hücre kümelerinin insan beyninde iki şekilli olduğu da önceden bilinmekteydi. Başka bir ifadeyle bu hücre kümeleri kadınlarda erkeklere oranla daha küçüktü. Bu bağlamda LeVay, INAH3 hücre kümelerinin iki şekilli yapısının, cinsiyetten değil de cinsel yönelimden kaynaklandığı hipoteziyle yola çıkmış ve bu hücre kümelerinin eşcinsel erkeklerde, heteroseksüel erkeklere göre ciddi oranda daha küçük olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca eşcinsel erkeklerin sahip olduğu bu daha küçük hücre kümeleriyle kadınlarinki arasında ciddi benzerlikler olduğunu da ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle, kadınları çekici bulan beyinler daha büyük INAH3 kümelerine, erkekleri çekici bulan beyinler de daha küçük INAH3 kümelerine sahipti. Ancak bu araştırmada da çekinceler ve sorunlar bulunmaktaydı. İlk olarak, INAH3 hücrelerinin büyüklüğünde AIDS'in rolü olabilirdi ve ayrıca INAH3, cinsel davranışı belirlemek yerine, cinsel davranış tarafından da belirleniyor olabilirdi.¹¹⁰

Sonuç olarak, cinselliğe ve bu bağlamda eşcinselliğe yönelik biyolojik yaklaşımların, cinsel davranışı açıklamaya yönelik çabalarını yadsımak olanaksızdır. Ancak, cinsel davranışı bir bütün olarak, toplumsal ve kültürel olanın etkisini bir kenara bırakarak, biyolojik olanın etkisi bağlamında aydınlatmaya çalışmak, eksik ve yetersiz kalmaktadır.

---

¹⁰⁸ Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 104

¹⁰⁹ Gartrell K., Nanette, A.g.e., S. 170.

¹¹⁰ Archer, Bert, Eşcinselliğin Sonu – ve Heteroseksüelliğin Ölümü -, Çitlembik Yayınları, 2005, İstanbul, S. 158 – 159.

4.2.3 Eşcinselliğe Yönelik Sosyolojik Yaklaşımlar

Eşcinselliğe yönelik biyolojik yaklaşımların yanında, onun toplumsal yönüne işaret eden yaklaşımlara değinmek yerinde olacaktır, zira cinsiyet, cinsellik ve cinsel kategoriler, biyolojik olduğu kadar toplumsaldır da. Örneğin, kimi toplumlarda ‘eşcinsel’ davranış örüntüleri gündelik yaşamın olağan bir parçasıymış gibi yaşanırken, ‘eşcinsellik’ diye bir kategorizasyon yoktu. Bunun tersine bazı toplumlarda ise, ‘normal’ olmayan bir cinsel davranış örüntüsü olarak kategorileştirilip formal ya da informal yollarla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Eşcinselliğe yönelik sosyolojik yaklaşımlar bağlamında, yapısalcı ve özcü yaklaşımlara değinilecektir.

4.2.3.1 Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı yaklaşım bağlamında, genel olarak cinsellik, toplumsal bir bağlam dışında ele alınamaz. Başka bir ifadeyle, cinselliği meydana getiren ve onu şekillendiren en büyük güç, toplumdur. Elbette ki, burada söz edilen toplum, kurumsal yapısıyla birlikte bütünsel bir yapı olarak ele alınmaktadır.

Yapısalcı yaklaşım, toplumsal cinsiyete ve cinsiyete yönelik biyolojik yaklaşımlara ve sosyal bilimlerdeki özcü yaklaşıma muhalefet olarak 1960’larda ve 1970’lerde ortaya çıkmıştır. Yaklaşımın temelinde, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin, verili ve doğal kategoriler olmadığı anlayışı yatmaktadır. Ancak, sosyal yapısalcı görüş içinde de, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında, karşılıklı bir birbirine bağlı olma durumunun varsayıldığı “uyum

prensibi”ni bulmak mümkündür.¹¹¹

Sosyal yapısalcıların perspektifinden bakıldığında kimlik, bireyselliğin sosyalleşmiş bir duygusu, bir kimsenin sosyal kategorilerle ilişkisiyle ilgili olarak kendini algılamanın içsel bir düzenlenişidir ve ayrıca bu, söz konusu kimsenin diğerleri tarafından nasıl algılandığıyla da yakından ilişkilidir. Philip Gleason, Batı toplumlarında, bireylerin toplumun bütünüyle olan ilişkisinin, bitmek bilmeyen bir kimlik arayışı bağlamında problematik hale getirildiğini ifade eder. O’na göre, ‘kendimizi bulmak’ a yönelik arayışımızda, ırksal, etnik, cinsel vb. kimlikler toplum tarafından oluşturulmuştur ve bunlar, birey ve geri kalan toplum arasındaki bir bağa işaret ettiğinden bu yana daha bir çekici gelmeye başlamıştır.¹¹²

Jeffrey Weeks, cinselliğin sosyal güçler tarafından şekillendirildiğini ifade eder ve şöyle devam eder;

“...cinselliğin sadece onun sosyal formları ve sosyal organizasyonları aracılığıyla var olduğunu ifade ederek daha da ileriye gitmek istiyorum. Bundan başka, bedenın erotik olasılıklarını şekillendiren güçler, toplumdan topluma değişir.”¹¹³

Sosyal yapısalcılara göre, bir toplumun onu inşa etmesinin dışında, cinsel yönelimle ilgili hiçbir gerçeklik olamaz. Başka bir ifadeyle, cinsel davranış örüntüleri, toplumun ona atfettiği değer bağlamında kurumsallaşır, kabul görür ya da görmez. Örneğin, modernite öncesi toplumlardaki eşcinsel yönelimi anlamaya yönelik girişimlerde, bizim bugün anladığımız ve kullandığımız ‘eşcinsel’ ya da ‘heteroseksüel’ kategorilerini bir şablon olarak kullanmak yanlış olacaktır, çünkü söz konusu her toplum cinsel yönelimle ilgili kategorizasyonları farklı şekillerde inşa etmektedir.¹¹⁴

---

¹¹¹ Richardson, Diane, *Patterned Fluidities: (Re)Imagining the Relationship between Gender and Sexuality*, Sage Publication, 2007; 41, S. 461

¹¹² Epstein, Steven, *Sexuality and Identity: The Contribution of Object Relations Theory to a Constructionist Sociology*, *Theory and Society*, Vol. 20, No. 6., 1991, S. 827

¹¹³ Weeks, Jeffrey, *Sexuality*, Tavistock Publications, 1986, New York, S. 24

¹¹⁴ Gonsiorek C., John – Weinrich D., James, *“The Definition and Scope of Sexual Orientation”*, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy -*, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 9 – 10

Aslında, sosyal yapısalcı yaklaşım içindeki tartışma, kategoriler ve insanların belirli cinsel davranışlarına göre bu kategoriler içine yerleştirilmesi hakkındadır. Yapısalcılara göre, cinsellik bağlamında oluşturulmuş kategoriler aslında gerçeklikten uzaktır. Ne var ki onlar, insanlar tarafından gerçek olduğuna inanıldığı ölçüde varlıklarını sürdürürler. İnsanlar kendilerini eşcinsel ya da heteroseksüel olarak görürler çünkü insanlar, kendilerini ya heteroseksüel ya da eşcinsel olarak görmeye ikna edilmişlerdir. Yapısalcılara göre, insanlar bu tür kategoriler olmaksızın kendi hallerine bırakılsalardı sadece ‘cinsel’ olurlardı.¹¹⁵ Sosyal yapısalcılara göre eşcinsel ya da heteroseksüel sınıflandırmaları doğal sınıflandırmalar değildir. Freud ve birçok psikolog ve Kinsey raporları, söz konusu iki gruptan her hangi birine dahil olan bir kişinin, diğer grubun davranış örüntülerini sergileyebildiğini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle kategorilerin, insanların edindiği kimliklere dönüştürülmesi, yapısalcı yaklaşıma göre, tamamen toplum tarafından gerçekleştirilmektedir.¹¹⁶

Bu bağlamda eşcinsel kimlik, yapısalcılara göre, modern kapitalizm dönemine ait roller bütünüdür. Başka bir ifadeyle, modernizmin icadıdır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta söz konusudur. Sosyal yapısalcılara göre eşcinsel ya da heteroseksüel davranış evrensel olabilir ancak heteroseksüel ve eşcinsel kimlik ve bilinç modern icatlardır ve modernite öncesinde, birleşik bir davranışlar bütünü olarak bile görülüyordu.¹¹⁷

Weeks, örneğin, evliliğin kaçınılmaz olarak heteroseksüel olmadığını ifade ederek, Nuer’ler* arasında yaşlı kadınların genç kadınlarla evlilik yapabildiğini ortaya koyar. Ayrıca, eşcinsellik evrensel olarak tabulaştırılmamıştır. Eşcinsel ilişkinin kurumsallaştığı çeşitli Afrika kabileleri söz konusudur. Buradan hareketle Weeks, cinselliğin tarih dışında var olamayacağını ve onun birçok sosyal müdahalenin ürünü olduğunu ifade eder. Söz konusu bu toplumsal müdahale, Plummer’a göre; kimin sınırlandırıldığı ve nasıl sınırlandırıldığıyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle, bir sınırlandırılan obje ve bir de sınırlandırılan özne söz

---

¹¹⁵ Boswell, John, “*Devrimler, Evrenseller, Cinsel Kategoriler*”, iç: Vicinus J., Martha - Duberman Bauml, Martin, Jr. Chauncey, George, Tarihten Gizlenenler – Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış -, Phoneix Yayınevi, 2001, Ankara, S. 22 – 23

¹¹⁶ Padgug, Robert, “*Cinsel Sorunlar: Cinselliği Tarih İçinde Yeniden Düşünmek*”, iç: Vicinus J., Martha - Duberman Bauml, Martin, Jr. Chauncey, George, Tarihten Gizlenenler – Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış -, Phoneix Yayınevi, 2001, Ankara, S. 57 – 58

¹¹⁷ A.g.e., S. 59

* Güney Sudan ve Batı Etiyopya’da konumlanmış kabileler konfederasyonu.

konusudur. Sınırlandırılan obje yani kimin sınırlandırıldığı, partner olarak kimi seçeceğimizle, partnerin toplumsal cinsiyetiyle, yaşlarıyla, ırklarıyla, sınıflarıyla ilgilidir. Sınırlandırılan özne; yani nasıl sınırlandırıldığı ise cinsel ilişkinin tarzıyla, dokunabileceğimiz şeyle, ne zaman hangi sıklıklarla dokunacağımızla ilgilidir.¹¹⁸

4.2.3.2 Özcü Yaklaşım

Özcü yaklaşıma göre kategoriler realitenin ayak izleridir. Yani kategoriler, insanlar onları algılamadan önce de vardır. Başka bir ifadeyle, kategorileri yaratanlar insanların kendisi değildir, onlar sadece kategorileri isimlendirir. Bu bağlamda, heteroseksüel/homoseksüel ayrımının düşüncede ve konuşmada var olması son derece normaldir, çünkü onlar zaten gerçeklikte de vardılar. Söz konusu bu ayrım, cinsel taksonomistler* tarafından icat edilmemiştir, yalnızca gözlemlenmiştir ve bu ikisi son derece farklıdır.¹¹⁹

Özcüler, statükonun değerini ve değişmezliğini vurgulamaktadır ve bu bağlamda da sosyal yapısalcılar tarafından, muhafazakar oldukları yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Aslında özcü yaklaşım, biyolojik yaklaşımın, sosyal bilimlerdeki mirasçısı gibidir. O da, biyolojik yaklaşım gibi, cinsiyetin ve cinsel kategorilerin önceden var olduğunu ve insanların söz konusu sınıflara aidiyetlerine göre hareket ettiklerini öne sürer. Özcü teoriler;

“...dış baskılar veya koşullar, belirli bir toplumdaki bireyleri ana kategorilerinden başka bir kategoriye aitlermiş gibi davranmaya ikna edebilecek (veya buna inandıracak) olmasına

---

¹¹⁸ Weeks, Jeffrey, Sexuality, Tavistock Publications, 1986, New York, S. 27

* Taksonomi: Canlıların sınıflandırılması ve bu sınıflandırmada kullanılan kural ve prensipler.

¹¹⁹ Boswell, John, “Devrimler, Evrenseller, Cinsel Kategoriler”, iç: Vicinus J., Martha - Duberman Bauml, Martin, Jr. Chauncey, George, Tarihten Gizlenenler – Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış -, Phoneix Yayınevi, 2001, Ankara, S. 22 – 23

rağmen, tüm insanların ait olduğu, her zaman olmasa da genellikle cinsel hedef seçimine dayanan, iki veya daha fazla cinsel kategori öne sürer”¹²⁰

Yapısalcıların aksine, cinsel yönelimde ve davranışta biyolojik faktörlerin olasılığını kabul eden özcü yaklaşıma göre¹²¹, cinsellik içgüdüsel bir şeydir. Örneğin; Malinowski’ye göre cinsellik, en büyük içgüdüdür. Kadınsı cilve, cinsel çekicilik, kur yapma vb. mekanizmaların, en ilkel insan kümelerinde bile var olduğuna yönelik en ufak bir şüphe yoktur. O’na göre toplumlar, bu içgüdüyü düzenlemenin, belirli ve değişik ölçülerde kontrol altında tutmanın yollarını ararlar. Başka bir ifadeyle, özcü yaklaşım cinselliği, kültürel oluşumlara yönelik ve bastırılması gereken ‘biyolojik bir emir’ olarak görür. Örneğin Wilhelm Reich ve Marcuse gibi teorisyenler cinselliği, çürümüş bir toplum tarafından baskı altına alınmış bir güç olarak görme eğilimindedir. Özcü sosyologların hepsi, kategorilerin var olduğunu ve onların, sosyal dünyayı anlayabilmek için kullanabileceğimiz verili materyaller olduğunu ifade eder.¹²²

Özcü yaklaşıma ilişkin “itki teorisi”ne göre cinsellik;

“insan kurumlarına ve hem direkt cinsel ifade biçiminde hem de nevroz ya da sapma biçiminde insanların dışa vurum arzularına şekil veren, nitelikleri insan biyolojisi içinde inşa edilmiş, içgüdüsel, karşı konulamaz bir güç”¹²³ tür.

Özcüler, genel olarak, cinselliği toplumsal cinsiyet üzerindeki bir etki olarak görürler. Başka bir ifadeyle, cinselliğe, toplumsal cinsiyet üzerinde bir öncelik tanınmıştır. Bu, Freud’un öncülük ettiği; cinsel obje seçiminin, Odipal süreçler yoluyla toplumsal cinsiyetleştirilmiş öznelliğin oluşumunda merkez olarak görüldüğü, psikanalitik görüşteki geleneksel bir durumdur. Bu perspektiften bakıldığında, ‘uygun toplumsal cinsiyet’

---

¹²⁰ A.g.e., S. 23

¹²¹ Gonsiorek C., John – Weinrich D., James, “*The Defination and Scope of Sexual Orientation*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy -*, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 10

¹²² Weeks, Jeffrey, *Sexuality*, Tavistock Publications, 1986, New York, S. 24

¹²³ Weeks, Jeffrey, *The Devolopment of Sexual Theory and Sexual Politics*, in Brake, editor, *Human Sexual Relations*, S. 294’den aktaran, Epstein, Steven, *Sexuality and Identity: The Contribution of Onject Relations Theory to a Constructionist Sociology*, *Theory and Society*, Vol. 20, No. 6., 1991, S. 829

heteroseksüelleştirilmiştir. Burada, eşcinselliğin 'uygun olmayan' toplumsal cinsiyet olarak ele alındığı, biyolojik yaklaşımın yankılarını duymak mümkün.¹²⁴

---

¹²⁴ Richardson, Diane, *Patterned Fluidities: (Re)Imagining the Relationship between Gender and Sexuality*, *Sociology*, Sage Publication, 2007; 41, S. 462

5 EŞCİNSELLİK BAĞLAMINDA FARKLILIK, ÖN YARGI VE HOMOFOBİ

5.1 İkili Zıtlıklar ve Farklılık

Ön yargı ve homofobiye geçmeden önce, önemli ve söz konusu bu iki konuyla anlamlı bir ilişki içinde olan farklılık konusuna kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Saussure, işaretlerin anlamlarının olduğunu çünkü onların, birbirlerinden farklı olduklarını kanıtlamıştır. O'na göre A, A'dır çünkü B değildir.¹²⁵ Yapısalcı teorisyen Ferdinand de Saussure, bu formülasyonu "ikili zıtlıklar" olarak adlandırmaktadır. Dilin parçalarının, değerleri ve anlamları vardır ve her bir parça olmadığı şeye karşı tanımlanmıştır. Örneğin; kadın/erkek, siyah/beyaz, heteroseksüel/eşcinsel vb. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir nokta ikili karşıtlıklardan birinin, diğerini her zaman için dışladığıdır.¹²⁶

Aslında ikili zıtlıklar kavramı, Batı'nın her şeyi hiyerarşik bir yapı içinde organize etme eğiliminden ortaya çıkmıştır. Derrida'ya göre, Batı düşünce sisteminin bütünü, bir tekin diğerinden daha ayrıcalıklı olduğu ikili karşıtlıklar çiftlerinden oluşmaktadır. Karşıt çiftlerden oluşan bu bileşenlerden biri, diğerini her zaman için marjinalleştirmektedir. Başka bir ifadeyle Derrida, bu ikili zıtlıklar ve diğerini farklılaştırma temelinde işleyen düşünce sisteminin yarattığı hiyerarşik yapıya dikkat çeker.¹²⁷

---

¹²⁵ Andermahr, Sonya – Lovell, Terry – Wolkowitz, Carol, A Concise Glossary Of Feminist Theory, Arnold Publishers, 1997, London, S. 50

¹²⁶ Fogarty, Sorcha. 15 February 2005. "Binary Oppositions". *The Literary Encyclopedia*. Accessed 17 January 2008. <<http://www.litencyc.com/php/stopics.php?rec=true&UID=122>>

¹²⁷ A.g.e.

Toplumsal cinsiyet bağlamında, farklılık konusunda üç ana teorik yaklaşım söz konusudur. Bunlar; farklılık (kültürel perspektif) perspektifi, baskınlık (ya da güç) perspektifi ve diyalektik perspektiftir.¹²⁸

Farklılık perspektifi, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ayrı kültürlerden ve/veya biyolojik farklılıklardan ileri geldiğini vurgular. Carol Gilligan ve Deborah Tannen, farklılık perspektifini desteklemektedir ve Gilligan, erkeklerin kurallar, haklar ve hiyerarşiler temelinde, kadınların ise ilgi, sorumluluk ve insanlar arası ağ benzeri bir ilişki temelinde bir yaşam sürdüklerinin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu ifade etmektedir. Tannen, kadınlar ve erkeklerin farklı olduklarını çünkü farklı kültürler içinde yetiştiklerini tartışır. O'na göre kadınlar, bağlılıkla ilgili bir kültür içinde yetiştiğinden kendilerini diğerlerine daha yakın (samimiyet ve sıcaklık) olarak konumlandırırken; erkekler, rekabet ile ilgili kültürel bir ortam içinde yetiştiklerinden kendini diğerlerinden ayırmayı öğrenmektedir.¹²⁹ Laing, kurallar ve roller bizi sınırlasa bile bu rolleri benimseyerek sosyal kurallara uyduğumuzu ifade eder. Buradan hareketle Laing, fazlasıyla baskın ve güçlü davranan kadınların sosyal kuralları ihlal ettiğine ve sapkın bir kategori temelinde “lezbiyen” olarak etiketlendiğine; fazlasıyla kibar ve itaatkâr davranan erkeklerinde “yumuşak” olarak etiketlendiğine işaret eder. Sonuç olarak, farklılık perspektifine göre, erkeklerin kadınlar üzerindeki gücü, biyolojik bir emir olarak maskelenmekte ve “sapkın” kategorisinin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak algılanmaktadır.¹³⁰

Baskınlık perspektifinde de farklılık perspektifinde olduğu gibi cinsiyet stereotiplerine yönelik bir bağlılık söz konusudur. Söz konusu perspektife göre, erkekler ve kadınlar arasındaki birçok farklılık yapay olmakla birlikte, cinsiyetler arası güç dağılımı eşitsizliğine dayanmaktadır. Bununla birlikte, bu güç eşitsizliği, kadınları görünmez ve sessiz kılmaktadır. Söz konusu güç eşitsizliği sonucunda erkeklerin kadınlar üzerindeki gücü ve baskınlığı,

---

¹²⁸ Perry A. M., Linda, “*Difference, Dominance, and Dialectics: A Call for Change*”, iç: Turner H., Lynn – Sterk M., Helen, Differences That Make a Difference, Bergin & Garvey Publication, 1994, United States of America, S.187

¹²⁹ A.g.e., S.188.

¹³⁰ Perry A. M., Linda, A.g.e., S.189.

toplum tarafından, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında devamlı olarak yeniden üretilmektedir.¹³¹

Linda Perry'e göre, yaşamlarımızı farklılık ve baskınlık perspektifine göre yaşamak, önemli sınırlılıkları ve engelleri beraberinde getirmektedir. Her iki yaklaşım da kadınları ve erkekleri kutuplaştıran dikotomik düşünce sistemi tarafından bağlanmıştır. O'na göre, her iki yaklaşım da kadınların ve erkeklerin, cinsiyet ayrımlı ve güç odaklı bir dikotominin zıt uçlarında bulunduğu geleneksel bir heteroseksüel model üzerinde temellendirilmiştir. Bu nedenle, cinsiyet stereotipleri üzerine vurguyu ortadan kaldıran üçüncü bir perspektif olarak diyalektik perspektife ihtiyaç vardır.¹³²

Diyalektik perspektife göre, erkek ya da kadın cinsiyetinden her hangi birine değer vermek diğerine daha az değer atfetmeyi de beraberinde getirmektedir. Her ne kadar biyolojik olarak belirlenmiş bir takım farklılıklar söz konusu olsa da, eski cinsiyet rolü stereotiplerine kör bir şekilde bağlanmak yerine, toplumsal cinsiyet farklılıklarının farkına varmalıyız. Ayrıca ne kadınlık ne de erkeklik, sadece tek bir cinsiyetin yetki alanında değildir. Hem kadınlık hem de erkeklik, her iki cinsiyet tarafından da yasalaştırılmıştır. Bu bağlamda, her iki cinsiyet de erkeksi ve/veya kadınsı davranışları, her hangi birine yönelik bir zorlama olmaksızın "seçebilme"lidir. Perry, toplumsal cinsiyet araştırmacılarının da kadınlar, erkekler ve cinsel yönelimler arasındaki güç ayrılığını sürdüren perspektifler yerine, diyalektik perspektifi benimsemelerinin son derece önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak bu sayede, hem teorik hem de pratik anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini aşmak adına bir adım atılabilir.¹³³

Farklılığın, en basit şekliyle üç ana faktörden meydana geldiği ifade edilebilir. Bunlar biyolojik, toplumsal ve kişilik özellikleri faktörleri olarak sınıflandırılabilir. Bunlardan biyolojik olan; bireyin ırk, cinsiyet, yaş vb. özelliklerine, toplumsal olan; din, etnik köken, toplumsal statüsü gibi özelliklerine; kişilik özellikleri ise kişinin bireysel karakterine ve

---

¹³¹ A.g.e., S.191.

¹³² A.g.e., S.191.

¹³³ Perry A. M., Linda, "*Difference, Dominance, and Dialectics: A Call for Change*", iç: Turner H., Lynn – Sterk M., Helen, Differences That Make a Difference, Bergin & Garvey Publication, 1994, United States of America, ss. 192

farklılığını yaşayış biçimine göndermede bulunur. Gözden kaçırılmaması gerek önemli nokta, bütün bu sayılan faktörlerin tek başına bulunmadığı ve birbirleriyle ilişkili bir biçimde var olduklarıdır.¹³⁴

Bir şeyi, diğerinden farklı olan olarak kavramsallaştırmanın yarattığı hiyerarşik yapı, birinin ötekileştirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu da ötekileştirilenin, “iyi”, “uygun”, “olumlu”, “doğru” ya da “sağlıklı” olmayan olarak inşasını beraberinde getirir. Ötekileştirme, ön yargı ve öfkeyle sonuçlanmaktadır.¹³⁵

Bütün bunlar toplumsal cinsiyet alanına uygulandığında, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortaya çıkışı netlik kazanmaktadır. Heteroseksüel/eşcinsel karşıtlığını ele alırsak, bu ikilinin arasındaki hiyerarşik yapı içinde heteroseksüelliğin baskın, daha ayrıcalıklı olduğunu ve eşcinselliği marjinalleştirdiğini ifade edebiliriz. Çünkü eşcinsellik tanımlanmış toplumsal cinsiyet rollerine uygun olmayan bir kategori olarak kurulmuştur.

5.2 Ön Yargı ve Irkçılık

Sosyal psikoloji içinde ön yargı kavramının tanımlanması, başka kavramların kullanımını da beraberinde getirmiştir. Bu kavramların başlıcaları, ayrımcılık, etnosantrizm, grup dışı küçük görme, sosyal düşmanlık, stereotipleştirme ve sosyal mesafedir. Genel olarak ön yargı ve ilgili kavramlar, bir kimsenin belirli bir gruba üyeliğinden dolayı, üye olduğu grup dışında kalan gruplara yönelik negatif tutumlara ve davranışlara işaret etmektedir. Genel olarak ön

---

¹³⁴ Yrd. Doç. Dr. Küçükkaraca, Nilgün, “Eşcinsellik, Farklılık ve Toplumsal Barış” iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 13

¹³⁵ A.g.e., S. 12

yargı, yeterli gerekçelerden yoksun, kötü, doğrulanmamış, mantıksız, hatalı ve esnemez derecede katıdır.¹³⁶

Yukarıda da ifade edildiği gibi ön yargı, karmaşık bir yapıya sahiptir ve çok yakından ilintili olduğu bazı kavramlar söz konusudur. Kısaca söz konusu bu kavramları tanımlamak, ilerideki bölümlerde anlatılacakların daha net bir şekilde açıklanabilmesi için faydalı olacaktır. Irkçılık ve ön yargılar arasındaki ilişkiye daha geniş bir şekilde değinileceğinden bu kısa kavramsal tanımlamalarda, ırkçılığa değinilmeyecektir.

Etnosantrizm. Etnosantrizm, en genel anlamıyla, bir kimsenin kendi grubunu, her şeyin merkezine koyması ve diğerlerini, kendi grubunu referans alarak sınıflandırıp ölçeklendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Özünde etnosantrizm, bir kimsenin kendi grubuna yönelik doğruluk ve değerlilik inancından ve dış grupların küçük görülmesinden meydana gelmektedir.¹³⁷

Stereotip. Ashmore ve DelBoca stereotipi, bir grup insanın kişisel nitelikleri hakkındaki inançlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Stereotipler, yalnızca karakteristik özelliklere değil aynı zamanda, fiziksel, görsel ve davranışsal özelliklere de işaret edebilir.¹³⁸ Gordon Allport ve O'nu izleyen diğer sosyal psikologlar stereotipleri, ön yargılara işaret eden negatif özellikler olarak görmektedir. Fonksiyonel ve pragmatik bir perspektiften hareketle, stereotipler, kişiler ve gruplar arası ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, karşı karşıya gelen insanların ya da grupların, birbirlerinin amaçlarını ve bu amaca nasıl ulaşacaklarını bilmek istemeleriyle ilgilidir. Başka bir ifadeyle kilit nokta rekabettir. Bununla birlikte, Fiske ve Glick'e göre stereotipler, basit bir şekilde değerlendirmeci bir antipatiyi yansıtmaz, bundan öte; nefretin ve saygı duymamanın ayrı boyutlarını yansıtır.¹³⁹ Örneğin;

“Bazı ... stereotipler (ev kadınları, engelli insanlar, yaşlılar vb.), güçsüz olarak algılandığı için saygı duymamayı üretmekte; diğer stereotipler ise sıcaklık ve samimiyetten yoksun olarak

---

¹³⁶ Augustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Prejudice, “Racism, and Social Psychology”*, iç: Augustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict*, Sage Publication, 2001, London, S. 2

¹³⁷ Duckitt, John, *The Social Psychology of Prejudice*, Praeger Publishers, 1992, United States of America, S. 7

¹³⁸ A.g.e., S. 8

¹³⁹ Fiske T., Susan – Gleick, Peter – Xu, Jun, A Model Of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence And Warmth Respectively Follow From Percieved Status and Compition, *Journal of Personality and Social Psychology*, American Psychological Association, 2002, Vol. 82, No. 6, S. ss. 878.

algılandığı için nefreti ve sevgisizliği üretmektedir (Asyalılar, Yahudiler, kariyerli kadınlar vb.). Bazı stereotipler de hem nefret hem de saygı duymamayı üretir, stereotipler arasındaki niteliksel farklılıklar, sıcaklık (samimiyet) ve gücün kritik boyutları tarafından kontrol edilmektedir.¹⁴⁰

Sosyal mesafe. Sosyal mesafe genel olarak, bireyler ya da gruplar arasındaki içtenlik ve sempatiklik derecesi olarak tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle bir grubun üyelerinin, diğer bir grubun üyeleriyle olan tercih edilen yakınlık derecesidir.¹⁴¹

Ayrımcılık. Simpson ve Yinger, ayrımcılığı, adaletsiz ve zarar verici bir ayırt etme olarak tanımlamıştır. Bu ayırım, belirli bir gruba olan üyeliğe dayanmaktadır ve etkileri grup içi üyeler için olumlu ancak grup dışı üyeler için dezavantajlıdır. Sosyologlar, kurumsal ayrımcılığın varlığını ileri sürmektedir. Kurumsal ayrımcılık, grup dışı üyeleri negatif yönde etkileyen ancak bundan yarar sağlayanların ya da uygulayanların herhangi bir bilinçli ayrımcılık niyetinde olmasının gerekli olmadığı, kurumsal ve sosyal pratiklere işaret eder.¹⁴²

İnsanların farklılıkları algılaması ve gruplar arası ilişkilerde, söz konusu farklılıkların tanımlanmasında, kategorilerin ve inanç sistemlerinin önemli bir rolü vardır. Gruplar arasında, birbirlerine yönelik inançlar, sosyal psikoloji içinde özcü inançlar olarak tanımlanmaktadır ve ilk tanımlamalar, Allport tarafından yapılmıştır. Allport, bir grubun özüne dair inançlar taşımanın, ön yargılı kişiliğin, katılığın bir işareti, dikotomik, belirsizliğe ve farklılığa karşı toleransı düşük bilişsel bir tarzın göstergesi olduğunu ifade etmektedir.¹⁴³

Belirli bir gruba yönelik özcü inançlar ve ön yargılar, söz konusu grubun bütün üyelerinin aynı özellikleri ve hatta kimliği paylaştığını varsayar. Bu öylesine bir bilişsel, kültürel (hatta kurumsal) süreçtir ki farklılıkları en aza indirgeme ve kategorileri değişmezcesine sabitleme eğilimindedir. Bu bağlamda, belirli bir gruba ait bireylerin arasındaki farklılıklar görmezden

---

¹⁴⁰ A.g.e., ss. 879.

¹⁴¹ Duckitt, John, *The Social Psychology of Prejudice*, Praeger Publishers, 1992, United States of America, S. 8

¹⁴² Simpson, George, and J. Milton Yinger. *Racial and Cultural Minorities: An Analysis of Prejudice and Discrimination*. 5th ed. New York: Plenum, 1985'den aktaran, Duckitt, John, *The Social Psychology of Prejudice*, Praeger Publishers, 1992, United States of America, S. 9.

¹⁴³ Göregenli, Melek, “*Gruplararası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi*”, iç. *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları*, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 147

gelinir ve oluşturulan sabit kategoriler içindeki farklılıklara yönelik tolerans çok düşük bir seviyededir. Allport özcü inancı genel olarak ön yargıyla birleştirerek bazı basit örnekler sunar: Tutkulu Latin, zenci kanı, oryantal ruh vb.¹⁴⁴ Ek olarak, eşcinsellerin cinselliğe düşkün olduğu, erkeklerin kadınlardan şiddete daha yatkın olduğu, eşcinsel erkeklerin kadınsı ve eşcinsel kadınların erkeksi olduğu gibi örneklerle liste uzatılabilir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, belirli bir gruba yönelik ön yargılar, ayrımcılığa, düşmanlığa ve ırkçılığa yol açmaktadır. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Yahudiler'e yönelik soykırımın temelinde, söz konusu gruba yönelik negatif tutumların Hitler yönetimindeki hükümet tarafından desteklenmesiyle yaratılan ön yargılar yatmaktadır. Aynı şekilde, eşcinsellere, siyahlara, vb. azınlık gruplarına yönelik şiddetin bütün çeşitleri, ön yargılarla ilintilidir. Geçmişte yaşanmış ve günümüzde yaşanmakta olan belirli gruplara yönelik düşmanlığın temelinde ön yargılar yatmaktadır. Ön yargı, belirli bir gruba yönelik düşmanlığı körükleyen psikolojik bir araçtır ve çoğu zaman, daha geniş sosyal bir çevre ya da otorite tarafından desteklendiğinde, şiddetle sonuçlanabilmektedir.

Her ne kadar ön yargı, ırkçılıkla ilintili olarak ele alınsa da ırkçılık ön yargıdan farklı bir olgudur. Jones'a göre ön yargı daha bireysel bir olguyken ırkçılık, bireysel inanç ve pratiklerle, daha geniş sosyal ve kurumsal norm ve pratikleri birbirine bağlayan daha geniş bir olgudur. ırkçılık içinde, ırklar arasındaki hiyerarşik yapıya yönelik bir vurgu söz konusudur. Örneğin Jones ırkçılığı, bir kimsenin ırkını, diğer ırklardan daha üstün görmesi ve bu üstünlük ve aşağı olma durumunun sürdürülmesi olarak tanımlar.¹⁴⁵

Ön yargı ve ırkçılık arasındaki bir diğer ayırt edici fark da gücün rolüyle ilgilidir. Bireysel düzeyde bir kimse, ırksal bir ön yargı gösterebilir. Başka bir ifadeyle birey, ait olduğu ırksal grubu pozitif bir referans kaynağı olarak, diğer ya da herhangi belirli bir ırksal gruba negatif atıflarda bulunarak kendininkinden aşağı bir seviyede konumlandırabilir. Ancak bu tek başına

---

¹⁴⁴ A.g.e.

¹⁴⁵ Augustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Prejudice, "Racism, and Social Psychology"*, iç: Augustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict*, Sage Publication, 2001, London, S. 3

ırkçılığı üretmez. Irkçılıkta, etnosantrik* bir yapı içinde, grup dışında olan diğer bir grup ya da gruplar üzerinde güç egzersizlerinin yapılması önemli bir unsurdur. Jones'a göre, eğer ırkçılığı, güç unsuru dışında açıklamaya kalkarsak herkes ırkçı olurdu.¹⁴⁶

Ancak ırkçılığın yalnızca; ırklar arasındaki, büyük ölçüde biyolojik kökene bağlanarak vurgulanan hiyerarşik bir yapı bağlamında açıklanmasının son derece sınırlayıcı olduğu tartışılmıştır. Zira güncel ırkçılık, grupların biyolojik olarak üstün ya da aşağı olarak görülmeleri çerçevesinde değil daha çok kültürel bağlamda işleyen bir mekanizmadır. Başka bir ifadeyle biyolojik değil kültürel hiyerarşiyle ilgilidir. Söz konusu kültürel ırkçılık, güç konumundakilerin, normları, değerleri ve standartları belirlendiğinde ortaya çıkmaktadır. Elbette ki güç konumundakiler tarafından belirlenen bu kültürel özellikler, güçsüz olanların aleyhine olacak şekilde düzenlenmektedir ve çoğu zaman düşmancadır.¹⁴⁷

Ön yargıların ırkçılıkla sonuçlanabildiğini ancak aynı zamanda da iki olgunun birbirlerinden ayrıldıkları önemli noktaları içerdiğini gördük. Peki, ön yargıların, ırkçı tutumların ve belirli bir gruba yönelik düşmanlığın arkasında işleyen mekanizma nedir? Bu soruyu yanıtlamak için sosyal psikologlar, otoriteryanizm, katılık ve belirsizliğe karşı düşük tolerans gibi kişilik özellikleri üzerinde çalışmışlardır¹⁴⁸ ve bu alanda en çok dayanılan kaynak Theodor Adorno'nun *Otoriter Kişilik* eseridir.

Şimdi; ön yargı, ırkçılık ve otoriter kişilik arasındaki ilişkiye daha yakından bakılacaktır.

---

*Ait olunan etnik grubun, merkezi bir konuma yerleştirilmesi ve "diğerleri"nin bu perspektiften hareketle değerlendirilmesi.

¹⁴⁶ A.g.e., S. 4

¹⁴⁷ A.g.e., ss. 3

¹⁴⁸ Göregenli, Melek, "*Gruplararası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi*", iç. *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları*, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 147

5.3 Ön Yargı, İrkçılık ve Otoriter Kişilik

Gruplar arası ilişkiler, ön yargı ve ırkçılık, Theodor Adorno'nun otoriter kişilik kuramına dayanarak açıklanabilir. Daha sonra kurama yöneltilen eleştiriler, kuramın eksik kaldığı yönleri tamamlayan yaklaşımlar bütünü olarak algılanırsa, ön yargı ve ırkçılık konularına tek yönlü bir bakışla yaklaşılmamış olunur.

Adorno'nun 1982'de yayınlanan kitabının amacı, antisemitizmin nedenlerini su yüzüne çıkarmaktı. Ancak çalışma antisemitizmle birlikte etnosantrizm, politik ve ekonomik muhafazakarlık ve ırkçılık üzerinde de durmaktadır. Adorno ve arkadaşlarının yürüttüğü araştırmaların sonucunda otoriter kişilerin katı, dogmatik, geleneksel değerlerin güçlü destekçileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bütün bunlarla birlikte, söz konusu otoriter kişilik yapısına sahip bireyler, kendilerinden daha yüksek statülere saygıdan öte itaat gösteren ancak azınlık gruplarına yönelik baskı yapanlar olarak görülmektedirler. Bütün bu özelliklerle bir arada değerlendirildiğinde, otoriter kişilik yapısına sahip bireyler, potansiyel ırkçılıkla ilişkilendirilmiştir.¹⁴⁹

Tanımlanan otoriter kişilik özelliklerine göre bu kişiler, katı inanç sahibi olmakla birlikte, bireysel ve diğerlerindeki zayıflıklara karşı hoşgörüsüz, şüpheli ve cezalandırıcıdır.¹⁵⁰ Ancak Adorno ve arkadaşlarına göre, otoriter kişiliğin oluşmasındaki kilit nokta, bireyin ebeveynleriyle olan ilişkisidir.

Adorno ve arkadaşları, otoriter kişiliğe sahip bireylerin ebeveynlerini, sert ve cezalandırma konusunda son derece istekli olarak tanımlamıştır ve söz konusu bu ebeveynler, çocuklarından katı bir itaat beklemektedirler. Aynı şekilde Haris ve arkadaşları da bu

---

¹⁴⁹ Heaven C. L., Patrick, *Prejudice*, "Prejudice and Personality: The Case of the Authoritarian and Social Dominator", iç: Augoustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict*, Sage Publication, 2001, London, S. 90

¹⁵⁰ Nungesser, Lon G., *Homosexual Acts, Actors, and Identities*, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 108

bireylerin annelerinin ön yargılı bir şekilde sınıflandırmalara gittiğini, otoriter tutumlar sergilediğini ve çocuklarından itaat beklediklerini bulmuştur. Hart, otoriterlik seviyeleri artan ebeveynlerin, sevgisiz çocuk yetiştirmeye daha çok yaklaştığını bulmuştur. Ayrıca söz konusu ebeveynler tarafından katı disiplin, güçlü bir kişiliğin gelişimi için önemli bir araç olarak algılanmaktadır.¹⁵¹

Adorno'nun otoriter kişiliği ölçmek ve onun ön yargılarla ve ırkçılıkla olan ilişkisini ortaya çıkarmak için kullandığı ölçek, F ölçeği olarak adlandırılmıştır. F ölçeği kullanılarak elde edilen bulguların en önemlilerinden biri, yüksek seviyede otoriter olan kişilerin, basit bir şekilde Yahudileri ve siyahları sevmedikleri değil, bütün azınlık gruplarına yönelik yüksek seviyede ve devamlı bir ön yargı besledikleridir.¹⁵²

Adorno ve meslektaşları, otoriter kişiliği oluşturan dokuz unsurun olduğunu öne sürmüşlerdir:

“Geleneksellik:	Otorite konumundakileri ya da grup içinde kurulmuş normları desteklemeye yönelik bir arzu.
Otoriter boyun eğme:	Otorite konumundakilerin ya da grubun tartışmasız bir kabulü.
Otoriter saldırganlık:	Geleneksel değerlere saldıranların dışlanması ve hor görülmesi.
Öznellik ve hayal gücünden hoşlanmama:	Yaratıcı ve hayal gücü kuvvetli bireyleri bir ‘tehdit’ olarak algılama.

---

¹⁵¹ Heaven C. L., Patrick, A.g.e., S. 90

¹⁵² Nungesser, Lon G., A.g.e., S. 108

Batıl inanç ve stereotip:	Başımıza gelen birçok şeyin ‘mistik’ bir şekilde belirlenmiş olduğuna katı bir şekilde inanma ve düşünme eğilimi.
Güç ve ‘sertlik’:	Liderle bütünleşme; güçlü – zayıf üzerine bir vurgu, lider – izleyici ayrımları.
Yok edicilik ve hor görme:	Özellikle zayıf ve grup dışı üyelere yönelik, genelleştirilmiş bir düşmanlık.
Projektivite:	Dünyada işleyen vahşi ve tehlikeli güçlerin olduğuna yönelik bir inanç.
Cinsiyet:	‘Cinsel devamlılık’ üzerine bir vurgu.” ¹⁵³

Adorno ve arkadaşlarının bulgularla birlikte ortaya koyduğu sonuçlara göre ön yargıların ve ırkçılığın temel nedeni, otoriter kişilik özelliğiydi, ancak her ne kadar geniş ölçüde, ön yargıların ve ırkçılığın kökenlerini açıkladığına yönelik geniş bir destek bulsa da kuramın, bazılarına göre eksik yönleri de vardı.

Söz konusu bu eleştirilerin yöneldiği ana nokta, otoriter kişilik kuramının, ön yargıların ve yol açtığı diğer bütün ayrımcılıkların açıklanmasında kültürel ve çevresel faktörleri yadsıdığı ya da gözden kaçırdığıdır. Örneğin; Christie ve Garcia, Kaliforniya ve Amerika’nın güneyinden, siyahlara yönelik ayrımcılığın onaylandığı bir eyaletten öğrenciler seçmiştir. Söz konusu eyaletten öğrencilerin, F ölçeği ve etnosantrizm ölçümlerinin her ikisindeki maddeleri onaylamaya, Kaliforniyalı öğrencilerden daha yatkın oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Christie ve Garcia, maddelerin onaylanması bağlamında gruplar arasındaki farklılıklardan yola çıkarak, ön yargı seviyesinin, kültürel, çevresel ve durumsal faktörler

---

¹⁵³ Heaven C. L., Patrick, *Prejudice*, “*Prejudice and Personality: The Case of the Authoritarian and Social Dominator*”, iç: Augoustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict*, Sage Publication, 2001, London, S. 91

tarafından etkilenebileceğini bulmuştur. Onlara göre, bazı koşullar altında, grup etkisi, ön yargıların oluşmasında, kişilik özelliklerinden çok daha önemli bir rol oynayabilmekteydi.¹⁵⁴

5.4 Homofobi

Yukarıda, genelde farklılıklardan, özelde ise toplumsal cinsiyet bağlamında farklılıklardan, ön yargılardan ve bütün bunların nasıl oluşup nasıl işlediklerine değinildi. Şimdi ise güçlü bir ön yargı olarak homofobi tartışılacaktır. Ancak homofobi konusuna geçmeden önce, fobinin ne olduğunu tanımlamak yararlı olacaktır.

Fobiler, özel bir korkudur. Terim olarak “fobi”, korkulu panik ve korkunç bir şey anlamına gelen ve bir kimsenin düşmanlarındaki korkuyu ve paniği hareket geçiren aynı isimli Yunan Tanrısı *Phobos*’dan türemiştir.¹⁵⁵

Psikoloji literatüründe fobi tanımları arasında dikkate değer benzerlikler söz konusudur. Birkaç tanıma yer vermek gerekirse; Ross fobiyi, kişinin kendisinin de saçma olduğunu bildiği fakat üstesinden gelemediği belirli bir korku olarak tanımlar. Errera’ya göre fobi, bir obje ya da korkuyu haklı çıkarmayan bir fikir üzerine ısrarcı bir korku, Laughlin’e göre ise, uyarıcıyla orantısız, hastalıklı, yersiz ve mantıksız bir korkudur. O’na göre bu, iradenin kontrolünden daha öte bir şeydir ve kişi tarafından yeterli derecede ya da mantıklı bir biçimde açıklanamaz.¹⁵⁶ Dikkatli bakıldığında, verilen tanımlardaki ortak nokta, fobilerin, temelsiz, mantıksız ve kişinin kendisinin bile açıklayamadığı kadar “saçma” olarak değerlendirilmesidir.

---

¹⁵⁴ Heaven C. L., Patrick, “*Prejudice and Personality: The Case of the Authoritarian and Social Dominator*”, iç: Augoustinos, Martha – Reynolds J., Katherine, *Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict*, Sage Publication, 2001, London, S. 93

¹⁵⁵ Nungesser G., Lon, *Homosexual Acts, Actors, and Identities*, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 136

¹⁵⁶ A.g.e., S. 137

Geylere yönelik düşmanlığın kavramsallaştırılmasına, başka bir ifadeyle bu konudaki terminolojiye baktığımızda çeşitli kavramlarla karşılaşmaktayız. Geylere yönelik önyargı, korku ve düşmanlık, *homoerotikfobi* (Churchill, 1967), *heteroseksizm* (Morin & Garfinkle, 1978), *homoseksfobi* (Levitt & Klassen, 1974), *homoseksizm* (Lehne, 1976), *homonegativizm* (Hudson & Ricketts, 1980), *antihomoseksüellik* (Hacker, 1971) gibi çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.¹⁵⁷ Ancak söz konusu tutum için kullanılan en yaygın kavram *homofobi*'dir.

Homofobi terimi ilk olarak 1960'larda ortaya çıkmıştır ve George Weinberg, 1972'de *Society and the Healthy Homosexual (Toplum ve Sağlıklı Eşcinsel)* kitabını yayınladığında son derece popüler bir terimdi.¹⁵⁸ Söz konusu kitabında Weinberg homofobi terimini, eşcinsel olduğuna inanan insanlara yakın olmanın, bir kısım heteroseksüeldeki irrasyonel korkunun bireysel dinamiklerini tanımlamak için kullanmıştır. Ayrıca Weinberg, bu korkunun sadece heteroseksüeller arasında değil, eşcinsellerin kendi içinde de bulunabileceğine işaret etmiştir. O'na göre eşcinsel bir kimse, diğerlerinin irrasyonel korkusunu içselleştirirse bunun sonucu, kendinden nefret etme olacaktır.¹⁵⁹ Başka bir ifadeyle içselleştirilmiş bir homofobiyle sonuçlanacaktır.

Homofobi terimi çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Mark Freedman'a göre homofobi, eşcinsellere yönelik aşırı bir öfke ve korku tepkisidir.¹⁶⁰ Audre Lorde ise 1978'de daha farklı ve derin bir yaklaşımda bulunarak, kişinin kendi cinsine duyduğu aşktan korkması ve bu nedenle başkalarında bu duyguyu gördüğünde nefretle karşılaşması olarak tanımlamıştır.¹⁶¹ Homofobiye yönelik söz konusu bu farklı yaklaşımlar, onun karmaşık yapısının bir kanıtıdır aynı zamanda. Başka bir ifadeyle homofobi, tek bir boyutta ele alınıp yalnızca tek bir değişkene bağlı kalınarak açıklanacak bir olgu değildir.

---

¹⁵⁷ Herek M., Gregory, "Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men", iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 62

¹⁵⁸ Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 54

¹⁵⁹ Nungesser G., Lon, Homosexual Acts, Actors, and Identities, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 138

¹⁶⁰ Fone, Byrne, *Homophobia*, Metropolitan, 2000'den aktaran, Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 54

¹⁶¹ Lorde, Audre, *Sister Outsider: Essays and Speeches*, The Crossing Pres, 1984'den aktaran, Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 18

Homofobi teriminin, 1960'lerde ortaya çıkması elbette ki basit bir tarihsel rastlantı değildir. 1950'lerde, dikte edilen yoğunluk kazanmış toplumsal cinsiyet kalıpları, “erkeklik” ve “kadınlık” kavramlarının üzerine yapılan vurgu ve eşcinselliğe karşı yoğun bir baskı, kavramın çıkışı için zemin hazırlamıştır. B. Seebohm ve G. R. Lavers'in 1951'de yazdıkları, *İngiliz Hayatı ve Boş Zaman Anlayışı* adlı toplumsal inceleme, bu dönemin eşcinselliğe ilişkin toplumsal kaygılarına ışık tutar. Söz konusu incelemede eşcinsellik ve eşcinsel bireyler, ahlak bozucu ve yozlaştırıcı olarak tasvir edilmiştir. Buna ek olarak eşcinselliğin, bir ulusun zayıflığını ortaya koyduğunu ve aynı zamanda da bu zayıflığın nedeni olduğu ifade edilerek, uyarıda bulunulmuştur. Bu dönemde Kuzey Amerika'da da eşcinsellere karşı polis müdahalelerinde de ciddi bir artış söz konusuydu.¹⁶²

Ampirik araştırmalar, heteroseksüellerin geylere yönelik tutumlarının çeşitli psikolojik, sosyal ve demografik değişkenlerle anlamlı bir biçimde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Geylere yönelik pozitif tutumları olanların tersine negatif tutumları olanlar; (1) toplumsal cinsiyet rolleri hakkında katı ve geleneksel tutumlar sergilemeye daha yatkın, (2) negatif tutumlar sergileyen akranlarına daha yakın, (3) gey erkeklerle ya da lezbiyenlerle kişisel ilişkiler kurmaya daha az yatkın, (4) muhtemelen yaşlı ve az eğitilmiş, (5) inancı güçlü ve geleneksel dini bir ideolojiyi onaylamaya daha yatkındır.¹⁶³

Katı bir ön yargı sonucu ortaya çıkan homofobi, son derece yaygın bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Diğer bütün ön yargılar gibi homofobi de değiştirilmesi zor ancak imkansız olmayan bir inanç sisteminden beslenir. Ancak Elisabeth Young-Bruehl'e göre homofobiyi diğer ön yargılardan daha özel ve farklı kılan bir nokta vardır. Elisabeth Young-Bruehl, *The Anatomy Of Prejudices (Önyarguların Anatomisi)* adlı kitabında, cinsiyetçilik, anti – semitizm ve homofobiyi başlıca önyargılar olarak adlandırır. O'na göre bunlar, takıntılı, narsistik ve histerik kategorilerinin çeşitli kombinasyonlarından meydana gelmektedir. Takıntılı önyargı, nesnelere, her yeri sarmış, kişiyi mahvetmek isteyen, bu nedenle ortadan kaldırılması gereken düşmanlar olarak görülür. Histerik önyargı, nefret edilen kişileri öteki, aşağılık ve cinsel açıdan tehdit edici unsurlar olarak algılar. Narsistik ön yargılı kişiler ise

---

¹⁶² Segal, Lynne, Ağır Çekim - Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler -, Ayrıntı Yayınları, 1992, İstanbul, S. 42

¹⁶³ Herek M., Gregory, “*Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 65

kendilerine benzemeyen insanlara tahammül edemezler. Elisabeth Young-Bruehl'e göre, yalnızca homofobi bu kategorilerin hepsini bir bünyede barındırır ve bu da neden bu kadar kalıcı ve yaygın olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir.¹⁶⁴

5.4.1 Homofobinin Bireysel, Sosyal ve Kültürel Temelleri

Gregory M. Herek'e göre, ayrımcılık ve şiddet, başka bir ifadeyle homofobiyle yüz yüze olan geyleri ve lezbiyenleri bir azınlık grubu olarak ele alabiliriz. Çünkü söz konusu grup, azınlık grubu tanımlamasındaki dört ana faktörü de barındırmaktadır. İlk olarak geyler, daha geniş bir toplum içinde tabi kılınmış bir kesimi oluşturmaktadır. İkinci olarak, toplumun büyük bir kesimi tarafından düşük bir saygıyla ele alınmaktadırlar. Üçüncü olarak, bir cemaat gibi birbirlerine bağlıdırlar. Son olarak ise, bütün bu özellikler temelinde, farklı yerlere ve zamanlara göre farklılaşan, kendilerine yöneltilen ayrımcılığa ve şiddete maruz bırakılmaktadırlar. Bütün bu ayrımcılıklar ve gösterilen şiddet, geylerin bir takım arzu edilmeyen özelliklere sahip olduğu ön yargısıyla meşrulaştırılmaktadır. Örneğin; zihinsel olarak hasta, çocuklar için tehlike arz eden vb...¹⁶⁵

Morin ve Garfinkle, homofobiyi içselleştirilmiş kültürel bir tutumdan ziyade, bireysel bir fobi olarak görmektedir. Başka bir ifadeyle Morin ve Garfinkle, homofobiyi kültürden bağımsız olarak ele alma eğilimindedir. Onlara göre, eşcinsellerden korkan ya da onlara karşı toleranssız olan bireyler, diğer birçok sosyal ortamda ve kişilerarası ilişkilerde de korkak ve toleranssızdır. Örneğin bu bireyler, eşcinsellere ve onların alternatif yaşam biçimlerine toleranslı olan bireylerden bilişsel ve cinsel olarak daha katıdır.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ Young-Bruehl, *The Anatomy of Prejudices*, Harvard University Press, 1996'dan aktaran, Baird, Vanessa, *Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller*, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 72

¹⁶⁵ Herek M., Gregory, "Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men", iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy -*, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 63

¹⁶⁶ Nungesser G., *Lon, Homosexual Acts, Actors, and Identities*, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 139

Morin ve Garfinkle'ye göre, eşcinsellere yönelik olumsuz tutumlar; eşcinsel kimliğin, genel olarak cinsel kimliğin dikotomik heteroseksüel anlayışına bir tehdit olarak algılanmasıyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle onlara göre eşcinseller, bireysel cinsel kimliklere yönelmiş bir tehdit olarak algılanma eğilimindedir ve bu da eşcinsellere yönelik, olumsuz, ön yargı yüklü, ayrımcı ve şiddet içeren tutumlara yol açmaktadır.¹⁶⁷

Ancak homofobiyi, kaynağı sadece bireyde ve bireyin psikolojik dinamiklerinde bulunan bir olgu olarak ele almak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bunun yerine, bireysel, sosyal ve kültürel dinamikleri, her biri tek başına birbirinden bağımsız bir şekilde işleyen mekanizmaları gibi ele almaktan ziyade, söz konusu bu faktörleri birbiriyle olan ilişkileri içinde ele alan daha geniş bir perspektife ihtiyaç vardır.

Lehne, tam da yukarıda ifade edildiği gibi bireysel inançları, sosyal ve kültürel çevreden ayırmadan ele alır ve sosyal inançlara işaret ederek, söz konusu bu inançların, bireysel inançlar için bir temel ve destek olduğuna dikkat çeker.¹⁶⁸

Gey erkeklere ve lezbiyenlere yönelik tutumlar, birçok faktöre bağlı kalınarak açıklanmıştır. Yapılan araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlara göre, gey erkeklere yönelik negatif tutumları olan bireyler daha otoriter, az eğitilmiş, cinsiyet rolleri konusunda daha geleneksel olmakta ve azınlık gruplarına yönelik negatif tutumlar göstermektedirler.¹⁶⁹

Churchill'e göre eşcinselliğe ve eşcinsellere yönelik sınırlandırmalar, bazı bireylerin psikopatolojisinden ziyade, her bir toplumsal cinsiyet için uygun rollere ilişkin kültürel öğrenme süreci açısından değerlendirilmelidir. Churchill'in homofobi hakkındaki görüşlerinde önemli bir nokta söz konusudur. O'na göre, cinsel davranış üzerindeki sınırlandırmalar, bütün cinsiyetlere yönelik negatif tutumları olan kültürlerin büyük bir bölümü için söz konusudur. Bu bağlamda Churchill'e göre homofobi, izole edilmiş bir negatif

---

¹⁶⁷ Morin, S. F., & Garfinkel, E. M.(1978). Male homophobia. *Journal of Social Issues*, 3(1), 29 – 47'den aktaran, Sakallı Uğurlu, Nuray – Uğurlu, Ozanser, Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık, iç., Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 54

¹⁶⁸ Nungesser G., Lon, *Homosexual Acts, Actors, and Identities*, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 156

¹⁶⁹ Besen, Yasemin and Zicklin, Gilbert, Young Men, Religion and Attitudes Towards Homosexuality, *Journal of Men, Masculinities and Spirituality*, Vol. 1, No. 3, 2007, S. 251

tutumlar bütününden çok toplumsal cinsiyet ayrılığı ve cinselliğe yönelik negatif tutumlar takımının bir parçasıdır.¹⁷⁰

Heteroseksüel erkeklerin, kadınlar ve diğer erkeklikler üzerindeki egemenliklerini devam ettirebilmeleri ve genel anlamda ataerkil düzenin, ataerkil üremenin devam etmesi konusunun gündeme gelmesi, toplumsal cinsiyet ayrılığını da beraberinde getirir ve homofobi, bunun için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Bu noktada homofobinin yalnızca, erkeklerin başka erkeklerden oluşan bir azınlığa karşı yönelttiği bir “şiddet” olmadığını belirtmekte fayda vardır. Aynı zamanda homofobi, erkeklerin içindeki ‘kadınsılığın’ zorla bastırılmasının da bir sonucudur. Craig Owen, homofobinin, sadece cinsel bir azınlığa baskı uygulama politikası olmadığını, bununla birlikte, bütün erkek ilişkileri yelpazesini düzenleyen, erkekleri kadınlardan uzak ve kadınları erkeklerden aşağı bir konumda tutan güçlü bir araç olduğuna dikkat çeker.¹⁷¹

Yukarıda da ifade edildiği gibi homofobi, uygun toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin kültürel normların bir parçasıdır. Bu bağlamda, eşcinselliğin uygun toplumsal cinsiyet davranışının dışında ve özellikle “erkek” cinsiyet kimliği için bir tehdit olduğu anlayışı yerleştirilmektedir. “Eşcinsel” olarak etiketlenme korkusu, erkekler arası samimiyeti bile engelleyebilmektedir.¹⁷² Erkeklerin, toplumsal cinsiyet rollerine uyma konusunda kadınlardan daha “titiz” oldukları öne sürülmüştür. Çünkü heteroseksüel erkekler, kadınsılık, güçsüzlük ve toplumsal cinsiyet rollerinden sapmayla bağdaştırılmış eşcinsellikle anılmak istemezler.¹⁷³ Hegemonik erkeklik perspektifinden bakıldığında “eşcinsel” etiketi, “erkeklik”i küçük düşürücü, onu zayıflatan ve “değersiz”leştiren bir etikettir. Bu nedenlerden ötürü, eşcinsellere yönelik negatif tutumlar ve şiddet, daha çok heteroseksüel erkeklerden gelmektedir.

Heteroseksüel erkekler, özellikle gey erkeklerle karşı heteroseksüel kadınlara oranla daha yüksek seviyede ön yargı gösterme eğilimindedirler. Çünkü sosyal olarak inşa edilmiş uygun erkek davranışı kalıpları (başka bir deyişle erkeklik), uygun kadın davranışı kalıplarından

---

¹⁷⁰ Nungesser G., Lon, A.g.e., S. 158

¹⁷¹ Segal, Lynne, Ağır Çekim - Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler -, Ayrıntı Yayınları, 1992, İstanbul, S. 42

¹⁷² Nungesser G., Lon, Homosexual Acts, Actors, and Identities, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 139

¹⁷³ Sakallı Uğurlu, Nuray – Uğurlu, Ozanser, Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık, iç., Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 53

(başka bir deyişle kadınlık) daha katı ve dar sınırlar çerçevesinde tanımlanmıştır. Normdan kopuş, (örneğin heteroseksüellikten) kadınlara oranla erkekler tarafından daha sert bir biçimde cezalandırılma eğilimindedir. Homofobik şiddete maruz bırakılan da bu nedenle, kadından çok gey erkeklerdir.¹⁷⁴ Herek'e göre; bu tür bir cinsiyet farklılığı;

“...erkeklerin, kültürel bağlamda erkeksi olarak tanımlanmamış olanın (erkek eşcinselliği) ve erkeklerin önemini olumsuzlayan olarak algılananın (lezbiyenlik) reddedilmesi yoluyla, erkekliklerini doğrulamak için önemli ölçüde baskılar yaratan (hem sosyal hem de psikolojik), Amerikan kültüründeki, erkekliğin heteroseksüellikle olan güçlü bağlantısının bir sonucu olabilir.”¹⁷⁵

Homofobi tarih boyunca kadınlardan çok erkeklere yönelmiştir. Ancak bu durum lezbiyenliğin erkek eşcinselliğinden daha fazla kabul gördüğü anlamına gelmemekte; kadınların tarih içinde görünmezliğine işaret etmektedir. Bu durum da bizlere, geçmişten bu yana, cinselliğin ne denli “erkek” merkezli bir anlayış içine yerleştirildiğini ve homofobinin heteroseksüel erkeklikle olan sıkı bağını göstermektedir.¹⁷⁶

Homofobinin, toplumsal cinsiyet rollerine uygunluk ve eşcinsellerin söz konusu bu rolleri muğlaklaştırıyor olmasıyla ilgili olduğu ifade edildi. MacDonald ve Games'in 94'ü erkek (17 – 35 yaş arası) ve 103'ü kadın sosyoloji öğrencisiyle (17 – 28 yaş arası) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, eşcinselliğe yönelik negatif tutumların önemli bir belirleyeni, toplumsal cinsiyet karışıklığından sakınmak için erkeklerin erkekliğini ve kadınların kadınlığını koruma ihtiyacıdır. Bununla beraber, cinsiyet rolü araştırması ve eşcinsellere yönelik tutumlar arasındaki en yüksek anlamlılık, neredeyse her zaman, ‘cinsiyete uygun davranış / erkeklik – kadınlık’ faktörü üzerine olmuştur. Bunun da ötesinde, eşcinsellere yönelik negatif tutumlar, bilişsel katılık, otoriterlik ve belirsizliğe yönelik düşük tolerans ölçümleriyle önemli derecede anlamlıydı. Başka bir ifadeyle, bilişsel açıdan katı, otoriter kişilik özelliklerine sahip ve

---

¹⁷⁴ Schellenberg, E. Glenn – Sears, Alan and Hirt, Jessie, Attitudes Toward Homosexuals Among Students at a Canadian University, *Sex Roles*, Vol. 40, Plenum Publishers, 1999, S. 140

¹⁷⁵ Herek M., Gregory, “*Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 65

¹⁷⁶ *Crimes of Hate, Conspiracies of Silence*, Amnesty International, 2001'den aktaran Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 73

belirsizliğe yönelik düşük toleranslı bireylerin, eşcinsellere yönelik negatif tutumlar göstermesi daha muhtemeldir.¹⁷⁷

Eşcinsel bireylere yönelik, negatif tutumların ve ayrımcılığın önemli bir unsuru da dindir. Dinsel yönelim, ayrımcılığa yol açan bir faktör olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte yalnızca gey ve lezbiyenlere yönelik homofobinin önemli bir kaynağı olarak değil, aynı zamanda ırka dayalı ayrımcılık için de önemli bir faktör olarak işaret edilmiştir.¹⁷⁸ Bu bağlamda Herek'e göre eşcinseller, dinsel bir azınlık olarak da görülebilir. Ancak burada Herek, muhtemel önemli bir yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak için, eşcinsellerin, belirli bir dinsel ideolojiyi simgeledikleri ya da ifade ettikleri için değil, belirli bir dinsel ideoloji temelinde kurbanlaştırıldıklarından ötürü dinsel bir azınlık olarak görülebileceklerini ifade eder. Birçok Katolik, köktendinci Hıristiyan ve Ortodoks Yahudi, gey insanları ayrımcılıktan korumak için oluşturulan politikaların yasalaştırılmasına yönelik karşıtlıklarını doğrulamak için dinsel öğretileri kullanmaktadır.¹⁷⁹

Dinin genel olarak, ırksal ayrımcılıkla ve özelde homofobiyle ilişkili olduğunu ifade ettik. Allport ve Ross'un modeli, bu düşünceyi desteklemektedir. Allport ve Ross'un dinsel yönelim modeli, dinsel yönelimi *dışsal* ve *içsel* olmak üzere ikiye ayırır. Dışsal dini yönelimde bireyler dini, güven, huzur, statü ve sosyal destek kazanmak için kullanırlar. İçsel dini yönelimde ise din, kişisel ve bireysel nedenler için¹⁸⁰ kullanılır. Herek, Allport ve Ross'un genel anlamda dinin ırkçılıkla olan bağlantısını ortaya koymak için geliştirdikleri modelin, homofobi için de geçerli olduğunu ileri sürer ve gey karşıtı ön yargının hem ırkçılıkla hem de dinle olan bağlantısını kanıtlar. Herek'in yaptığı araştırmada, dışsal dinsel yönelimi olan, beyaz heteroseksüel kolej öğrencileri, hem siyahlara karşı ırkçılık hem de gey karşıtı ön yargı üzerine yüksek puan eğilimi göstermiştir. Bunun tersine, içsel dinsel yönelimi olanlar, ırkçılık

---

¹⁷⁷ Nungesser G., Lon, *Homosexual Acts, Actors, and Identities*, Praeger Publishers, 1983, New York, S. 158

¹⁷⁸ Besen, Yasemin and Zicklin, Gilbert, *Young Men, Religion and Attitudes Towards Homosexuality*, *Journal of Men, Masculinities and Spirituality*, Vol. 1, No. 3, 2007, S. 252

¹⁷⁹ Herek M., Gregory, "*Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men*", iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, *Homosexuality – Research Implications For Public Policy* -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 64

¹⁸⁰ Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432 – 443'den aktaran, Besen, Yasemin and Zicklin, Gilbert, *Young Men, Religion and Attitudes Towards Homosexuality*, *Journal of Men, Masculinities and Spirituality*, Vol. 1, No. 3, 2007, S. 252

bağlamında düşük, geylere yönelik ön yargılar bağlamında yüksek puan eğilimi göstermiştir.¹⁸¹ Mevcut araştırmalar da, ırkçılık ve geylere yönelik ön yargıların birbirinden ayıramayacağını öne sürmekte ve geylere yönelik tutumlarla, içsel dinsel yönelim içindeki, kadınlara, gey erkeklere ve lezbiyenlere yönelik yüksek seviyedeki ayrımcılıklara işaret ederek Herek'in sonuçlarını bir yönüyle desteklemekte; diğer yönden de içsel dinsel yönelimler içinde de yüksek seviyede ırkçı tutumların görünebileceğini ortaya koymaktadır.¹⁸²

Homofobi, kavram olarak henüz çok eski olmasa da işaret ettikleri, yüz yıllardır tarih sahnesinde boy göstermiş ve eşcinseller, hemen hemen tarihin her döneminde, kimi zaman çok ağır kimi zaman da görece hafif, çeşitli yaptırımlara maruz bırakılmışlardır. Yukarıda da değinildiği gibi din, bunun için son derece önemli bir araç olmuştur. M.S. 313'de Roma İmparatoru Konstantinos, Hıristiyanlığın imparatorluğun resmi dini olduğunu ilan etmiştir ve 342'de, kendilerini kadınsı bir şekilde başka erkeklere sunan erkeklere çok şiddetli cezalar verilmiştir. M.S. 390'da kilise, 'doğal' olmadıkları gerekçesiyle bu tür eylemlerin günah olduğunu ilan etmiştir. Aynı dönemlerdeki açlık, deprem ve salgın hastalıklardan da eşcinsellik sorumlu tutulmuştur.¹⁸³

Bu verilenler, tarihin geçmiş sahnelerinden örneklerdir. Ancak durum bugün de çok farklı değildir. Din hala, eşcinsellere yönelik ön yargı ve ayrımcılığı körükleyen önemli bir kurum ve araç olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin, İsrail Parlamentosunun dinci partilerinden Şas'ın Millet Vekili Şlomo Benizri, meydana gelen depremlerle, eşcinsellik arasında bağlantı olduğunu ifade etmiştir. Benizri'ye göre, depreme hazırlık çalışmaları yapmak yerine, hükümetin eşcinselliği önleyici çalışmalar yürütmesi daha yerinde bir adım olacaktır. Benizri'ye göre, doğal felaketlere karşı alınabilecek en yerinde önlem, eşcinselliğe 'özendirici' yasaların (evlilik, çocuk sahibi olabilme vb.) meclisten geçirilmemesi yani bir azınlık grubuna karşı ayrımcılık yapılmasıdır. Eşcinsellik, daha önce de ifade edildiği gibi, bir

---

¹⁸¹ Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432 – 443'den aktaran, Herek M., Gregory, "Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men", iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 66

¹⁸² Besen, Yasemin and Zicklin, Gilbert, Young Men, Religion and Attitudes Towards Homosexuality, *Journal of Men, Masculinities and Spirituality*, Vol. 1, No. 3, 2007, S. 252

¹⁸³ Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 55

ulusu çökertebilecek ve bu nedenle de önüne geçilmesi gereken bir hastalık olarak değerlendirilmiştir.¹⁸⁴

Özetle homofobi, tek bir değişkene bağlı kalınarak açıklanabilecek bir olgu değildir. Homofobi, bireysel, toplumsal ve bu bağlamda kültürel faktörlere bağlı kalınarak, bütünsel bir bakış açısıyla açıklanmalıdır.

5.4.2 AIDS, Eşcinsellik ve Homofobi

Bilindiği gibi AIDS, çağın vebası olarak tabir edilmektedir. Söz konusu hastalık, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet gözetmeksizin birçok kişinin ölümüne neden olmuştur. AIDS'in ne olduğuna, bulaşma yollarına uzun uzun değinilmeyecektir. Ancak, çok kısa bir şekilde ifade etmek gerekirse hastalık, kan ve diğer vücut sıvılarıyla birlikte, bir kişiden diğerine aktarılmakta ve bulaştığı kişinin tüm bağışıklık sistemini zaman içerisinde çökertmektedir.

Hastalığın bütün dünyada hızla yayılmaya başlamasıyla birlikte, hastalığın ve bu yayılmanın sorumluları olarak ilk başlarda Afrika'daki siyahlar gösterildi. Daha sonraları farklı bir hedef olarak eşcinseller, hastalığın kaynağı olarak gösterildi ve heteroseksist dünyanın çok kısa bir süre içerisinde bu fikri benimsemesiyle birlikte AIDS, bir eşcinsel hastalığı haline geldi.¹⁸⁵

Herek'in aktardığına göre, sözlü saldırıların birçoğu AIDS'e göndermede bulunmaktadır. 1988 yılında 7, 248 gey karşıtı saldırı, Ulusal Gey ve Lezbiyen Görev Gücü'ne (National Gay

---

¹⁸⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/8275740.asp?gid=229&sz=1837> (25.02. 2008)

¹⁸⁵ Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 38

and Lesbian Task Force) bildirilmiştir. Bunların 1, 259'u (%17'si) AIDS ile ilişkiliydi; 1986 ve 1987'de bu oranlar sırasıyla, %14 ve %15'ti.¹⁸⁶

Rosenberg'in, kolera salgınının ortaya çıktığı 1832'lerde siyahlara, göçmenlere ve fahişelere yönelik davranışlar konusundaki tartışmasında olduğu gibi, bir hastalıkla ilişkilendirilmiş damga, söz konusu hastalığa dayanamayıp ölen, güçsüz ve sevilmeyen bir grupla birleştirilmiştir. Benzer bir şekilde AIDS damgası da cinsel azınlıklara ve uyuşturucu kullanıcılarına yönelik düşmanlığın ifadesi için bir araç olarak hizmet etmektedir. Aslında bu, *sembolik bir damga*'dır. Bu bağlamda sembolik damga, AIDS'e iliştilirilmiş 'hastalık' damgası ile AIDS'le bağdaştırılmış gruba (özellikle gey, biseksüel bireyler ve uyuşturucu kullanıcıları gibi) iliştilirilmiş damga arasındaki karşılıklı bir birlikteliği içerir.¹⁸⁷

Gerçekten de AIDS hala, eşcinsellikle bağlantılı olarak ele alınmakta ve eşcinsellere karşı bir saldırı aracı olarak kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle AIDS, homofobinin meşrulaştırıldığı farklı bir platform görevi görmektedir. AIDS'li eşcinsel bireyler, hem AIDS taşıdıkları hem de toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun olmadıkları, erkeklik ve kadınlık kavramlarını muğlaklaştırdıkları, dinsel olarak birer günahkar oldukları, heteroseksüelliğe ve dolayısıyla heteroseksist aile kurumuna yönelik bir tehdit oluşturdukları gerekçeleriyle çifte bir ötekileştirilmeyle yüz yüze kalmaktadırlar.

Ancak gözden kaçırılan ya da belki de kaçmasına bilinçli bir şekilde izin verilen bir nokta söz konusudur. Bu da, AIDS'in cinsel kimlikle değil, cinsel davranışla ilgili olduğu noktasıdır. Bir hastalığın, bir grupta daha fazla görülmesi, o grubu söz konusu hastalık bağlamında sorumlu kılmaz. Başka bir ifadeyle, önemli olan ait olunan grup değil, nasıl davranıldığıdır. Ayrıca bununla birlikte, bugün heteroseksüel ilişki, AIDS'in yayılması

---

¹⁸⁶ Herek M., Gregory, "Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men", iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 76

¹⁸⁷ Capitanio P., John – Widaman F., Keith – Herek M., Gregory, When Sex Equals AIDS: Symbolic Stigma and Heterosexual Adults' Inaccurate Beliefs About Sexual Transmission of AIDS, *Social Problems*, Vol. 52, Issue 1, 2005, S. 16

açısından ön plana çıkmıştır. Ancak bu durum, söz konusu hastalığı, bir “heteroseksüel hastalığı” yapmamaktadır.¹⁸⁸

20. yüz yıl AIDS salgını, bazıları tarafından, Tanrı’nın erkek eşcinsellere verdiği bir ceza olarak yorumlanmıştır. CBS/New York Times’in bir anketinde, AIDS’li insanlara anlayış gösterenlerin oranı %46’ydı, ancak AIDS’i eşcinsel ilişkiden dolayı kapmış olan insanlara ilişkin soru sorulduğunda bu oran %17’ye düşmüştür.¹⁸⁹

AIDS’in eşcinseller arasında yayılmaya başlamasıyla birlikte, istenmeyen bir azınlık grubu olarak eşcinseller hastalıkla ilişkilendirilerek, toplumdan dışlama politikalarına maruz kaldılar. Her yerde olduğu gibi İngiltere’de de ahlakçı sağın gündemi, geleneksel aile değerlerini güçlendirmek ve evlilik dışı cinsel ilişkiyi hastalıkla bir tutmak olmuştur. Durum ABD kanadında da farklı gelişmemiştir. Orada da muhafazakar cinsel politika için AIDS, cinsellikle ilgili korku, öfke ve ön yargı yaratma konusunda ideal bir simge olmuştur.¹⁹⁰ Aslında “Batı”dan verilen örneklerin benzerleri Türkiye, bağlamında da verilebilir. Bundan 13 – 14 sene önce, ana akım medyada ve herkesin televizyon başında olduğu düşünüldüğü prime – time yayın akışı içinde, AIDS’in bir eşcinsel hastalığı olduğuyla ilgili reklâmlar yayınlanmaktaydı. Başka bir ifadeyle insanlara, eşcinsellerin hastalığın potansiyel taşıyıcıları olduğu mesajı açık bir şekilde sunulmaktaydı.

Daha önce de belirtildiği gibi Churchill, homofobik tutumların, genel olarak cinsellikle ilgili muhafazakar tutumların hakim olduğu her yerde görülebileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda AIDS, sadece eşcinsellere yönelik politik bir saldırı aracı değil, aynı zamanda muhafazakar cinsel ideoloji için de cinselliği “kontrol” altında tutma silahıdır. Başka bir ifadeyle, eşcinsellere yönelik homofobik tutumlar, genel olarak cinsellikle ilgili muhafazakar tutumlardan bağımsız değildir. Tıpkı homofobinin, ırkçı temellerden bağımsız olmadığı gibi.

---

¹⁸⁸ Erbaydar, Tuğrul, Cinselle Yolla Bulaşan Hastalıkların Eşcinsellere Karşı İdeolojik Saldırı Aracı Olarak Kullanılması, iç., Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, , S. 153

¹⁸⁹ Herek M., Gregory, “*Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men*”, iç: Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America, S. 75

¹⁹⁰ Segal, Lynne, Ağır Çekim - Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler -, Ayrıntı Yayınları, 1992, İstanbul, ss. 203

Peki, eşcinsel topluluklar ve örgütler, hastalık kendi içlerinde yayılırken ve yine söz konusu hastalık kendilerine yönelik şiddeti meşrulaştırma aracı olarak kullanılırken ne yaptı? 1980'lerin ortalarında, hali hazırda politikleşmiş bir grup olan eşcinsel topluluklar ve örgütler, hastalığın önüne geçmek için çalışmalar başlatmıştır. Kuzey Amerika'da eşcinsel olduğunu açıkça belirten erkekler arasında hastalığın yayılma oranı hızla düşmeye başlamıştır. Aynı dönemde eşcinsel örgütlerin yürüttüğü çalışmalar, sadece hastalığın eşcinsellerin yüzleştiği tarafını kapsamıyordu. Eşcinsel hareket, eşcinsel ve heteroseksüel olarak ayırmaksızın, cinsel ilişkide bireysel ve kolektif sorumluluğun ve güvenli cinsel ilişkinin altını çizmiştir. Eşcinsel hareket bunu son derece aktif ve bilinçli bir şekilde yürütmüştür.¹⁹¹

Peru, Meksika ve Nikaragua'da eşcinsel örgütler, AIDS destek ve eğitim gruplarının ortaya çıkmasına öncülük etmişlerdir. Brezilya'da bazı eşcinsel topluluklar, sosyal hizmet uzmanları, doktorlar, araştırmacılar, liberal din adamları ve AIDS'li hastalarla bir araya gelerek AIDS dernekleri kurmuşlar ve hastalıktan mağdur olanlara destek sağlamışlardır. AIDS'le mücadeledeki eşcinsel örgütlerin merkezi rolü, örgütlü gey topluluklarının olmadığı (örneğin Afrika'nın büyük bölümü ve Hint alt kıtasında) yerlerde çalışmaların ne kadar zor yürüdüğüne bakıldığı zaman daha iyi anlaşılmaktadır.¹⁹²

Görüldüğü gibi eşcinsel hareket, hastalığın eşcinsellelikle bağdaştırılarak, eşcinsellere karşı bir araç olarak kullanılmasının ortadan kaldırılması yönünde büyük adımlar atmıştır. Atılan bu büyük adımlar, sadece eşcinsellerin "adını temize çıkarma" çabası olarak nitelendirilemez. Bundan ziyade yaptıkları, adı temize çıkartılacak her hangi bir grubun var olmadığına dikkat çekmektir. AIDS'le mücadelede etkin bir rol oynayan eşcinsel hareket, cinsel yönelim ayrımcılığına gitmeksizin cinsellelikle ilgili muhafazakar ideolojinin, AIDS'i bir araç olarak kullandığının altını çizerek mücadeleye bütünlükçü bir boyut kazandırmıştır.

Jeffrey Weeks, AIDS'in eşcinseller ve diğerleri üzerindeki etkisi ve eşcinsel örgütlerin hastalığa karşı daha geniş toplumsal bir platformda verdikleri mücadeleyi yorumlar. O'na göre eşcinsel hareket, belirli bir cinselliği özgürleştirmeyi değil, bütün ilişkileri

---

¹⁹¹ A.g.e., S. 205

¹⁹² Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul, S. 39

özgürleştirmeyi hedeflemektedir. Gerçekten de eşcinsel örgütlerin AIDS ile mücadele bağlamında kamuoyuna verdikleri mesajlar, cinselliğin korkulacak bir şey olmadığı, açık ve olumlu olunması gerektiği ancak cinsel ilişkinin prezervatif kullanılarak yaşanması ve bireysel sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiği yönündeydi.¹⁹³

5.4.3 Eşcinsellere Yönelik Homofobik Şiddetin Boyutları

Şunu hemen belirtmek önemlidir ki homofobik şiddetten söz ederken yalnızca eşcinsellere yönelik açıkça gösterilen sözlü ve fiziksel şiddeti değil, başta devletin yasaları yoluyla yürüttüğü ve diğer toplumsal kurumlar aracılığıyla gerek açıkça gerekse üstü kapalı bir şekilde pratiğe döktüğü politik ve kurumsal şiddeti de konuya dahil etmek amaçlanmaktadır.

Eşcinsellere yönelik şiddet, açık bir şekilde suçtur. Elbette burada ifade edilmek istenen, diğer bireylere yöneltilenin suç olmadığı değil. Ancak bir azınlık grubu olarak eşcinsel bireylere yöneltilen suçu farklı kılan bir yön vardır. Bu da söz konusu suçların “nefret suçları” olmasıdır.

Nefret suçları (ayrımcılık suçları olarak da bilinmektedir), bütün olarak ya da belirli bir oranda ırkçılık, antisemitizm, homofobi, ön yargı ve nefretle ilişkili diğer biçimler tarafından motive edilmektedir. Bu suçlar çok yaygın bir şekilde kurbanlarından ufak farklılıkları olan sıradan insanlar tarafından işlenmektedir. Nefret suçları, şovenizm ve dışlama temelinde hareket eden politik liderler ve hareketler tarafından cesaretlendirildiğinde, büyük oranda artmakta ve en uç şiddet şekillerini içermektedir.¹⁹⁴

1980 ve 1990 yılları arasında, Birleşmiş Milletler, Kanada, Büyük Britanya, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki araştırmalar yaklaşık olarak lezbiyenlerin ve geylelerin %70-80'inin, cinsel

---

¹⁹³ Segal, Lynne, Ağır Çekim - Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler -, Ayrıntı Yayınları, 1992, İstanbul, S. 207

¹⁹⁴ Human Rights *First*, Human Right First Report, Hate Crimes: 2007 Survey, S. 2

kimlikleri temelinde, kamusal alanda sözlü tacize maruz kaldıklarını; %30-40'ının şiddet tehdidi aldığını; gey erkeklerin %20'sinin fiziksel şiddete maruz kaldığını ve lezbiyenlerin %10-12'sinin fiziksel şiddeti rapor ettiğini ortaya koymaktadır. Yürütülen araştırma çerçevesinde, takip etme, obje fırlatma, tükürme gibi olaylar da kaydedilmiştir. Avustralya ve Kuzey Amerika araştırmaları, gey erkeklere yönelik, kurbanın cinsiyet kimliğinin önemli bir faktör olarak rol oynadığı, cinayet davalarını aydınlatmaktadır.¹⁹⁵

Gey erkekler ve lezbiyenler dünyanın her yerinde, şiddeti farklı olmakla beraber ayrımcılığın ve şiddetin her türüsüne maruz kalıyorlar. Bunun altında birçok neden olduğuna daha önce değinilmişti. Ancak bütün bu farklı nedenlerin altında ortak bir payda var. Bu, dünyanın her yerinde hakim olan ataerkil ve heteroseksist ideoloji ve buna göre şekillenen toplumsal cinsiyet örüntüleri ve eşitsizlikleridir.

Şimdi, birkaç ülkeyle sınırlandırarak, 2006 yılında gerçekleşen en ciddi birkaç homofobik nefret suçu olayına yer verilecektir:

“**Portekiz**’de, 22 Şubat 2006’da, Oporto şehrinde aşırı sosyal dışlama yaşayan Gisberta isimli Brezilyalı transeksüel bir kadın, terkedilmiş bir inşaat alanındaki su çukurunda ölü bulunmuştur. Yaşları 10 ile 16 arasında değişen bir grup genç erkek, kadını öldürdüklerini itiraf etmiştir. Sonradan, söz konusu gençlerin, kadına önceden de saldırdıkları ortaya çıkmıştır. 19 Şubatta, kadının yaşadığı binaya giren gençler, kadını bağlamış, ağzını tıkamış ve tahta parçalarıyla anal tecavüzde bulunmuştur. Bu işkenceyi, iki gece daha sürdüren gençler, son olarak cesedi, 22 Şubat sabahı bir su çukuruna fırlatmıştır.

Ayrıca **Birleşmiş Milletler**’de, New York City’de, 11 Haziran 2006’da, bir şarkıcı olan Kevin Aviance, gey karşıtı küçük düşürücü sözlerle bağırılarak, altı ya da yedi kişilik bir erkek grubu tarafından saldırıya uğramıştır. Aviance, yere atılmış, dövülmüş ve üzerine objeler fırlatılmıştır. Kırık çenesinden acı çeken Aviance’ye, saldırının sonucu olarak tıbbi müdahalede bulunulmuştur.

---

¹⁹⁵ Mason, Gail, The Spectacle Of Violence – Homophobia, gender and knowledge -, Routledge Publishers, 2002, New York, S. 39

Hırvatistan'da, 9 Mart 2006'da, birkaç kişi, gey ve lezbiyen örgütleri tarafından düzenlenen özel bir partiye girmiş, yumruklarla ve şişelerle birçok gey ve lezbiyene saldırmıştır. Kurbanlardan beş tanesi, yaralarına müdahale için hastaneye götürülmüştür.

İngiltere'de, Leicester'de, 2006'nın son üç ayında, müşterileri sıklıkla gey olan bir barın camları birkaç defa paramparça edilmiştir. Beysbol sopaları ve çekiçlerle silahlanmış genç erkeklerden oluşan bir çete, bara verilen hasardan ve ayrıca girişte ve çıkışta müşterileri sözlü olarak tacizden resmi olarak sorumlu tutulmuştur.¹⁹⁶

Yukarıda söz konusu edilenler, sadece birkaç ülkeden tek bir olayı kapsayan örnekler. Ancak bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kayda geçilen, homofobik nefret suçları rakamlarına baktığımızda, cinsel yönelime dayalı işlenen suçların ne kadar yaygın olduğu görülebilir. Örneğin; Londra için verilen istatistikler, geçtiğimiz birkaç yıl içerisindeki, cinsel yönelim motifli suçların sabit seviyesini açık bir şekilde gösterir. Bu istatistiklere göre 2003/2004 yılı homofobik suçların sayısı 1,245; 2004/2005 yılı 1,346 ve 2005/2006 yılı 1,294'tür. Benzer şekilde, Kuzey İrlanda'da, 1 Nisan 2005 ve 31 Mart 2006 arası bir zaman dilimini kapsayan raporlara göre, 220 homofobi kaynaklı olay kayda geçilmiştir. İsveç'de, 2005 yılı için toplamda 2,946 nefret suçunun 563'ü homofobik suçlar olarak kayda geçmiştir.¹⁹⁷

Peki, gey erkekleri, lezbiyenleri, travestileri ve transeksüelleri (LGBT) içeren, toplumsal cinsiyet politikalarıyla ilgili yasal düzenlemeler nelerdir? Bazı ülkeler, aynı cinsiyetten iki kişinin ilişkisini açık bir şekilde kanunlarla yasaklarken, bazıları çocuk sahibi olma hakkını bile kanunlarla vermektedir. Bazı ülkelerde, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile sonuçlanan ya da buna meydan veren bütün girişimler, kanunlarla yasaklanıp yaptırımlar uygulanırken, bazılarında sırf cinsel yöneliminden dolayı insanlar öldürülmekte ya da uzun yıllar hapse mahkum edilmektedir.

Birleşik Arap Emirlikleri, İran, Lübnan, Libya, Pakistan, Suudi Arabistan, Senegal, Yemen, Fas, Mozambik, Nepal'de hem kadın hem de erkek için aynı cinsiyete ilişki

---

¹⁹⁶ Human Rights First, Human Right First Report, Homophobia: 2007 Hate Crime Survey, ss. 3

¹⁹⁷ A.g.e., S. 9

yasaklanmıştır. İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Sudan, Yemen, Nijerya ve Somali'nin bazı bölümlerinde aynı cinsiyetten bireylerin cinsel ilişkiye girmeleri, ölüm cezasını gündeme getirmektedir. Bu tablonun yanında, cinsel yönelim temelli ayrımcılıkların önüne geçmek için yasal girişimlerde bulunan ülkeleri de saymak mümkündür. Yapılan yasal düzenlemelerin en eskisi 1992 yılında olması kaydıyla; İsrail, Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Meksika, İspanya, Romanya, Slovakya, Güney Afrika, Güney Kore, Almanya, Yunanistan, İrlanda, Polonya, Norveç, Birleşmiş Milletler ve Brezilya'da istihdamda cinsel yönelim temelli ayrımcılığı yasaktır. Bunlarla birlikte, nefret suçu propagandasını yasaklayan ya da cinsel yönelim temelli nefret suçları için cezaları kanunen artıran ülkeler arasında; Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, Hollanda, Norveç, İspanya, İngiltere, Birleşmiş Milletler ve Avustralya'nın bir kısmı sayılabilir.¹⁹⁸ Türkiye'de henüz, cinsel yönelim temelli her türlü ayrımcılığı önlemeye yönelik yasal bir düzenleme yok. Ancak eşcinsel kuruluşlar bu yönde ciddi adımlar atmakta ve hükümete yönelik ciddi baskılar yapmaktadır. Bu konu, ileride daha ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır.

---

¹⁹⁸ LGBT World Legal Wrap Up Survey, Compiled by Ottoson, Daniel, ILGA, International Gay and Lesbian Association, November Edition, 2006

6 BİR SOSYAL HAREKET OLARAK TÜRKİYE'DE EŞCİNSEL HAREKET

Türkiye'de eşcinsel hareket konusuna geçmeden önce konuyu sağlam bir temelde ele almak ve ideolojik alt yapısını aydınlatmak amacıyla genel olarak sosyal hareketlerin ne olduğuna, sosyal hareketlere yönelik yaklaşımlara ve sosyal hareketlerin yapısına değinilecektir.

6.1 Sosyal Hareketler

Sosyal hareketler, yeni bir yaşam düzeni kurmaya yönelik kolektif girişimler olarak ele alınabilir. Bu söz konusu yeni bir yaşam düzeni kurmaya yönelik kolektif istek, aynı zamanda sosyal hareketlerin başlangıç noktasını ve motivasyonunu oluşturur. Bu bağlamda sosyal hareketlerin motivasyon kaynağı, mevcut sosyal yaşamdan duyulan hoşnutsuzluk ve yeni bir yaşam düzenine yönelik umut ve dileklerdir. Başlangıçta bir sosyal hareket, şekilsiz ve zayıf bir şekilde organize olmuş ve biçimsizdir, kolektif davranış en alt seviyededir. Bununla beraber, hareket içindeki etkileşim mekanizması basittir. Bir sosyal hareket geliştikçe, organizasyon ve biçim kazanır.¹⁹⁹

Sosyal hareketleri üç farklı türe ayırmak mümkündür. Bunlar, genel sosyal hareketler, özel (spesifik) sosyal hareketler ve son olarak ifadeci (expressive) sosyal hareketlerdir. Sırasıyla kısaca değinmek gerekirse; **genel sosyal hareketler**, işçi hareketi, kadın hareketi, gençlik

---

¹⁹⁹ Blumer, Herbert, *Social Movements*, iç., Lyman M., Stanford, Social Movements – Critiques, Concepts, Case Studies -, Macmillan Pres, 1995, London, S. 60

hareketi ve barış hareketi gibi hareketlere işaret eder. Bu hareketlerin arka planını, insanların, kendi yaşamlarını ve haklarını algılayışlarındaki değişikliklerden meydana gelen kültürel kaymalar oluşturur. Söz konusu bu kültürel kaymalar, insanların hayatı ve toplumu algılayışlarındaki ve beklentilerindeki değişime işaret eder. Sağlığa verilen önemin artması, parasız eğitime olan inanç, kadınların özgürlüğü, bilimin artan önemi, söz konusu kültürel kaymalara örnek gösterilebilir. Genel sosyal hareketler, koordine olmamış bir biçimdedir. Hareket, birbirinin başarılarından ve eylemlerinden haberdar olmayan, farklı yerlerdeki insanlar tarafından yürütülür. Söz konusu eylemler ve başarımlar, grupların birlikte planladığı eylemler ve sonuçları olmaktan ziyade bireysel deneyimler alanında gerçekleşmektedir. Genel sosyal hareketler, **özel sosyal hareketlerin** ortaya çıkması için zemin hazırlar. Özel sosyal hareketler, genel sosyal hareketlerin uyandırdığı hoşnutsuzluk, umut, arzu ve motivasyonun kristalleşmesi ve belirli bir amaç üzerinde yoğunlaştırılması olarak ele alınabilir. Bir özel sosyal hareketin, iyi tanımlanmış bir amacı vardır ve bu amaca ulaşmak için organize/örgütlü bir yapı geliştirir.²⁰⁰ Son olarak **ifadeci sosyal hareketler** ise, diğer iki hareketten farklı olarak, değiştirmek istediği herhangi bir sosyal kurum üzerine odaklanmaz. Bunun yerine söz konusu hareketler, bireylerin kişilikleri üzerinde derin etkileri olabilen, kristalleşmiş bir takım etkileyici davranışlar bağlamında ortaya çıkar. Moda hareketleri ve inançsal hareketler, ifadeci sosyal hareketlerdir.²⁰¹

1960'larda ortaya çıkan sosyal hareketler ve bu tarihten önce ortaya çıkmış olan sosyal hareketler arasında yapısal ve amaçsal farklılıklar vardır. 1960'ların sosyal hareketleri 'yeni sosyal hareketler' olarak adlandırılırken ondan öncekiler 'eski sosyal hareketler' olarak adlandırılmıştır. Bu iki sosyal hareket arasındaki farklılıkları ortaya koymak, 'yeni'nin ne olduğunu açıklamak, günümüz toplumsal hareketlerinin anlamını, doğasını ve kaynağını anlamaya yönelik iki önemli teorik yaklaşım söz konusudur. Bunlar Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Sosyal Hareketler teorileridir.²⁰²

---

²⁰⁰ Blumer, Herbert, *Social Movements*, iç., Lyman M., Stanford, Social Movements – Critiques, Concepts, Case Studies -, Macmillan Pres, 1995, London, ss. 62

²⁰¹ A.g.e.

²⁰² Gladwin, Maree, The Theory and Politics of Contemporary Social Movements, *Politics*, 14(2), Blackwell Publishers, 1994, S. 59

Aslında üzerinde durulmak istenen, eşcinsel hareketi açıklama gücü açısından Yeni Sosyal Hareketler teorileridir. Ancak kısa bir şekilde Kaynak Mobilizasyonu Teorisine de değinmek faydalı olacaktır.

6.1.1 Kaynak Mobilizasyonu Teorisi

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, 1970'lerden 1990'lara kadar, Kuzey Amerika'da, sosyal hareketler alanında baskın bir yaklaşım olmuştur. Morris ve Herrig'e göre, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Kuzey Amerika'daki sosyal hareketler çalışmalarında önemli bir teorik değişimdir. Çünkü teori, sosyal hareket aktörlerinin yüksek seviyedeki sosyal entegrasyonuna ve rasyonelliğine vurguda bulunarak, Hoffner, Le Bon, Fromm ve Arendt'in öne sürdüğü, sosyal hareketin, fanatik, psikopatolojik ve yabancılaşmış bireyler tarafından gerçekleştirilen, kaotik ve geleneksel toplumu çözen sonuçları olan kitlesel bir eylem olduğu düşüncesine dayanan Kitle Toplumu teorilerini alt üst etmiştir.²⁰³

Toplumsal hareketi 'çözücü' bir nitelikle ele alan eski toplumsal hareket teorilerini reddeden Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin amacı, insan mobilizasyonu ve maddesel kaynaklar yoluyla kolektif eylemin rasyonel organizasyonunu yöneten yapısal değişkenleri açıklayabilen bir teori ortaya koyabilmektir. McCarthy ve Zald'a göre, sosyal hareketler, geniş sosyal koşullar onların mobilizasyonunu ve organizasyon yapılarının gelişimini kolaylaştırdığında ortaya çıkarlar. Bununla birlikte McCarthy ve Zald, eşitsizliğin ve adaletsizliğin, sosyal hareketin aktörlerinin motivasyonunu destekleyebileceğini öne sürmüştür ve onlara göre bir toplumda, her zaman bir hareketi besleyecek yeterli bir hoşnutsuzluk vardır. McCarthy ve Zald, sosyal hareketlerin anarşik ve kaotik negatif imajlarını reddederek, rasyonel, araçsal, olgun derecede organize olmuş, hedeflerine ulaşmak

---

²⁰³ A.g.e., S. 59

için geleneksel olmayan yolları olan, politik partilerle, devletle ve kurumlarla görüşmelere giren bir sosyal hareketler modeli çizer.²⁰⁴

Kısaca ifade etmek gerekirse Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, bir sosyal hareketin, yapısal özellikleri, hareketin kullandığı insan ve insan dışı maddesel kaynakları ve bu kaynakların hareketin lehine kullanılması üzerine odaklanmaktadır.

Başka bir ifadeyle mobilizasyon teorileri, çöktandır devam eden hoşnutsuzluklar üzerine kolektif olarak hareket etmek için, aktörlere gerekli kaynakları sağlayan yapısal değişimler üzerine odaklanır. Fakat mobilizasyonun bitişi ve bunun nedeni, hareketin hedefi olarak devlet üzerine olan odakları, başka bir ifadeyle hareketin devletle olan talepkar ilişkisi ve bireysel eylemin rasyonelliğine olan bağımlılıkları, açıklanmayan konular olarak kalmıştır.²⁰⁵

6.1.2 Yeni Sosyal Hareketler Teorisi

Yeni sosyal hareketler teorileri, mobilizasyon teorilerinin sosyal hareketler üzerine orta seviyede odaklanmasına yönelik bir tepki olarak ve en önemlisi, sosyal hareketlerin sınıf merkezli algılanışına karşı ve bu algılanıştan doğan boşluğu doldurmak üzere ortaya çıkmıştır. Marksist mantığı takip eden endüstri çağında, sosyal hareketlerin işçi sınıfı merkezli olduğuna inanılmıştı. İşçi sınıfı hareketleri araçsal olarak, ekonomik yeniden dağıtımla ilgili eylemlerle temellendirilmiş olarak ele alınmaktaydı. Başka bir ifadeyle sosyal hareketlerin kaynağı olarak, kaynakların eşit olarak dağıtılmaması ve işçi sınıfının bu temelde harekete motive olmasıydı. Ancak çağdaş sosyal hareketler (1965 sonrası), işçi sınıfı hareketleri mantığıyla açıklanamadı. 1960'ların ortasında ABD'de ortaya çıkan savaş karşıtı öğrenci hareketi, 1968'de Berlin'de ve Fransa'da ve 1969'da İtalya'da gerçekleşen geniş çaplı öğrenci protestoları, geçmişteki hareketlerden radikal derecede bir kopuş olarak görülmüştür. Bütün

---

²⁰⁴ A.g.e., S. 59

²⁰⁵ Polletta, Francesca – Jasper M., James, Collective Identity and Social Movements, *Annual Review of Sociology*, Vol.27, 2001, S. 283

bu gelişmelerle birlikte Marksist teoriler, protestoya neden öğrencilerin öncülük ettiğini ve hareketin neden kaynakların yeniden dağıtımını konuları üzerine değil de yaşam kalitesi etrafında odaklandığını açıklamada yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlikten dolayı, çağdaş toplumsal hareketlerin değişen yapısını açıklamaya yönelik daha geniş bir teorik yaklaşım olarak yeni sosyal hareketler teorileri ortaya çıkmıştır.²⁰⁶

Yeni sosyal hareketler içinde, feminist hareket, eşcinsel hareket, çevre hareketi, nükleer silah karşıtı hareket, insan hakları hareketi, barış hareketi vb. sayılabilir. Yeni sosyal hareket teorisyenlerine göre, protestoların bu yeni biçimleri, işçi sınıfının kendini organize etme mücadelesini değil, siyahlar, kadınlar ve orta sınıf öğrenciler etrafında odaklanmış protesto hareketlerini işaret etmektedir. Ayrıca söz konusu teorisyenlere göre, mücadelelerin günümüz biçimleri farklıdır çünkü toplum, Marks'ın çizdiği, ikili çarpışan güçler (işçi ve sermaye, sosyalizm ve kapitalizm) arasındaki mücadeleyle karakterize edilmiş, çift kutuplu bir dünya imajından daha karmaşık ve parçalıdır.²⁰⁷

Foucault, günümüz çağdaş sosyal hareketlerini değerlendirebilmemiz için önemli bir çerçeve sağlar. O'na göre çağdaş sosyal hareketler, insanların statülerini sorgulayan mücadelelerle ilgilidir. Farklılıklara işaret ederek, bireyleri gerçekten birey yapan her şeyin altını çizerler. Ancak bu farklılıklara, ayrılıkçı bir zemin üzerinde dikkat çekmezler. Söz konusu farklılıklara işaret ederken, bireyleri ayıran, onun diğerleriyle olan bağını koparan, bireyi kendine yönelmeye zorlayan ve onu, kısıtlayıcı bir biçimde kendi kimliğine bağlayan her şeye saldırırlar. Bütün bunlarla birlikte, "biz kimiz?" sorusu ve cevaplarıyla yola çıkarak, bireysel olarak kim olduğumuzu görmezden gelen ideolojik devlet şiddetini reddederler.²⁰⁸

Yeni sosyal hareketlerin önemli teorisyenlerinden biri Offe'dir. Offe'ye göre yeni sosyal hareketler, temel olarak daha önceki, politik kurumlar içinde ve geleneksel şekillerde işleyen sınıf temelli hareketlerden farklıdır. Bu farkı ortaya koymak için Offe, yeni ve eski politik paradigmlar olarak adlandırdığı bir model geliştirir. Bu modele göre, eski politik

---

²⁰⁶ Pichardo A., Nelson, New Social Movements: A Critical View, *Annual Review of Sociology*, Vol. 23, 1997, S. 412

²⁰⁷ Gladwin, Maree, The Theory and Politics of Contemporary Social Movements, *Politics*, 14(2), Blackwell Publishers, 1994, S. 61

²⁰⁸ Plotke, David, *What's So New About New Social Movements?*, iç., Lyman M., Stanford, Social Movements – Critiques, Concepts, Case Studies -, Macmillan Pres, 1995, London, S. 116

paradigmanın hareketleri, ekonomik gelişme, ordu, sosyal güvenlik ve sosyal kontrol gibi konularla ilgili gruplar ve hiyerarşik olarak yapılanmış sol partileri içerir. Yeni politik paradigmanın hareketleri ise barış, çevre, insan hakları, kimliğin korunması gibi konuları içerir. Ayrıca Offe, yeni politik paradigmanın hareketlerinin, enformel, eşitlikçi, merkezileşmemiş bir şekilde organize olduğunu ifade eder.²⁰⁹

Yeni sosyal hareketler, kimlik ve özerklik merkezinde yer almaktadır. Kimlik hakları talepleri, yeni sosyal hareketlerin en ayırt edici özelliğidir. Kimlik üzerine odaklanma, modern sosyal hareketlerde benzersiz bir şekilde ele alınmıştır. Yeni sosyal hareketlerde kimlik politikalarına dikkat çekilerek, kimliğin politikanın temel odağı olduğu ve olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu, “kişisel olan politiktir” söyleminde ifade edilmiştir.²¹⁰

Çağdaş sosyal hareketlerin amacı iktidarı ele geçirmek ve güç odaklarında merkezi bir rol kapmak değildir. Yeni sosyal hareketlerin asıl amacı, kendini siyasalın bir parçası haline getirmek, siyasalı etkilemek, kendini onun gündemine taşımak ve toplumda hegemonik bir yapıda olan değerlere baş kaldırarak, kurumsal ve kültürel bir dönüşüm gerçekleştirmektir. Şimdi bütün bu amaçlarla yola çıkmış olan, genelde eşcinsel hareketi, özelde ise hareketin Türkiye ayağı tartışılacaktır.

6.2 Eşcinsel Hareket

Bütün bu ifade edilenler ışığında, eşcinsel hareketin, yeni sosyal hareketler bağlamında bir kimlik hareketi olduğu söylenebilir. Eşcinselliğin, özelde söz konusu toplum tarafından, genelde ise cinsel bir kimlik olarak evrensel düzeyde varlığının kabul edilmesi, önündeki kültürel bariyerleri yıkmaya ve gey ve lezbiyenlerin kendilerini kabul ettirme çabaları, kültürel

---

²⁰⁹ Offe, C. (1985), ‘New Social Movements: Challenging The Boundaries of Institutional Politics’, *Social Research*, 52’den aktaran, Gladwin, Maree, *The Theory and Politics of Contemporary Social Movements, Politics*, 14(2), Blackwell Publishers, 1994, S. 62

²¹⁰ Pichardo A., Nelson, *New Social Movements: A Critical View, Annual Review of Sociology*, Vol. 23, 1997, S. 414

bir mücadeleyi gerektirir. Yeni toplumsal hareket teorisyenlerine göre, gey ve lezbiyen hareketleri gibi kimlik hareketleri, etkileyici stratejiler kullanarak, baskın kültürel örüntüleri dönüştürme ya da yeni sosyal kimlikler için onay kazanma çabasıdadır.²¹¹

Eşcinseller, dünyanın pek çok yerinde, cinsel kimliklerinden dolayı uğradıkları ayrımcılığa ve şiddete karşı çıkmakta, politik kazanımlar için mücadele etmektedir. Bunu yaparken de sürekli, bir “kimlik” olarak var oldukları mesajını vermektedirler. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, kimliğin özerkliği üzerine yapılan vurgu, söz konusu kimliği diğerlerinden ayırıcı bir tutum sergilemez.

Eşcinsel hareketin, bir sosyal hareket olarak algılanamayacağı, gündeme getirdiği konuların toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmediği, bir alt-kültür hareketi olarak düşünülmesi gerektiği, ayrıca cinsel kimliğin siyasalın gündeminde yer almadığı yönünde düşünceler öne sürülmüştür. Bütün bunlarla birlikte, cinsel kimlik politikalarının önemine değinen ve siyasalın cinsellik ve cinsel kimlikler üzerindeki denetimine işaret eden çalışmalar da mevcuttur.²¹² Cinsellik ve cinsel kimlikler, kaçınılmaz bir biçimde siyasalın alanında var olmaktadır. Eşcinsel hareketin ortaya çıkması, evrensel bir şekilde gelişmesi, siyasal dönüşüm çabası ve kazanımları bunun en somut örneğidir. Jeffrey Weeks, cinselliğin siyasalın bir parçası olduğunu ve dolayısıyla eşcinsel hareketin de bir sosyal hareket olduğunu şu şekilde ifade eder:

“Geçmiş nesiller boyunca, organize edilen birçok örüntü ve kontrole meydan okundu ve çoğu zaman temelleri çürütüldü ve cinsellik, hiç olmadığı kadar kamusal tartışmaların merkezine yaklaştı... Bundan yüz sene önce cinsel politikaların olasılığı neredeyse düşünülemezdi... Cinsellik, geleneksel bir şekilde kontrol edilemeyen en güçlü doğal enerji, baskılara karşı gelen bir isyankar, kültürel ...düzenlemelere direnen bir unsur olarak görülmüştür. Bu geleneğin dogmatikliğine karşı ben, cinselliğin, ... güç mücadelelerinin bir

---

²¹¹ Bernstein, Mary, Celebration and Suppression: The Strategic Uses of Identity by the Lesbian and Gay Movement, *The American Journal of Sociology*, Vol. 103, No. 3, The University of Chicago Press, 1997, S. 533

²¹² Toktaş, Şule – Altunok, Gülbanu, Yeni Sosyal Hareketler Çerçevesinde Türkiye Gey – Lezbiyen Hareketi ve Siyasalın Dönüşümü, iç. Lezbiyen ve Geylelerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 42

odağı, baskın olma ve tabi kılmanın tanımlandığı ve ifade edildiği başlıca bir alan olduğunu ileri sürmek istiyorum.”²¹³

Eşcinsellerin politik sesleri, 1800’lü yılların ortalarından bugüne kadar gelmektedir. Söz konusu politik ses, ilk olarak Karl Ulrichs’in bir dizi kitabını yayımladığı 1864 ve 1879 yılları arasında ortaya çıkmıştır.²¹⁴ Alman bir avukat olan Ulrichs’in on iki ciltlik kitap serisi *Erkekler Arasındaki Aşk Bilmecesi Üzerine Araştırmalar (The Researches On The Riddle Of Love Between Men)*, eşcinsellerin ahlaksız ve günahkar olduğu hakkındaki baskın görüşe meydan okumuştur. Eşcinselliğin, doğanın bir ürünü olduğu fikrini ortaya koyan Ulrichs’in yeni oluşmaya başlayan psikiyatri ve psikiyatri yoluyla eşcinsel haklarının ilk hareketleri üzerinde büyük etkileri olmuştur. Bunu izleyen dönemde, eşcinsel hakları hareketinin önemli bir kilometre taşı olan Alman seksolog Magnus Hirschfeld Cinsel Bilim Enstitüsü’nü (Institute for Sexual Science) kurmuştur. Cinsel davranışlar, cinsellik eğitimi vb. konularda araştırmalar yürüten söz konusu enstitünün ardından Hirschfeld, 1897’de, Almanya’daki ilk eşcinsel hakları organizasyonu olan, İnsani Bilim Komitesi’ni (Scientific – Humanitarian Committee) kurmuştur.²¹⁵ Aynı dönemlerde Avrupa dışında, Amerika’da da gey insanların, kadınların ve işçilerin haklarının korunmasıyla ilgili kitaplar yayınlanıyordu. Resmi kayıtlar, gey alt kültürünün, Avrupa’daki gibi 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını göstermektedir.²¹⁶

Eşcinsel hakları mücadelesinin Avrupa’daki ilk örneği olan Almanya’daki bu gelişmeler, Nazi Partisi’nin iktidara gelmesiyle birlikte son bulmuştur. Cinsel Bilim Enstitüsü dağıtılmış ve kitapları yakılmıştır. Nazi Partisi iktidarında yapılanlar yalnızca hareketi engellemekle kalmamış, hareketin aktif ya da pasif üyelerinin toplu imhasını da beraberinde getirmiştir.

Bugünkü eşcinsel hareketin miladı olarak “Stonewall” gösterilebilir. Kavram, 28 Haziran 1969’da, New York’ta sabahın erken saatlerinde, Stonewall Inn adlı kulübe yapılan polis baskınına karşı direnen eşcinsellerin ayaklanmasına işaret eder. Söz konusu dönemde

---

²¹³ Weeks, Jeffrey, *Sexuality And Its Discontents*, Routledge & Kegan Paul Publication, 1985, Engand, S. 16

²¹⁴ Adam D., Barry, *A Social History of Gay Politics*, iç. Levine P., Martin, *Gay Men – The Sociology of Male Homosexuality* -, Harper & Row Publishers, 1979, United States of America, S. 287

²¹⁵ Hunt J., Ronald, *Gay and Lesbian Politics, PS: Political Science and Politics*, Vol. 25, No. 2, 1992, S. 221

²¹⁶ Adam D., Barry, A.g.e., S. 287

eşcinseller, bara yapılan baskınlara ve polisten gördükleri şiddete adeta alışmışlardı. Ancak 1969'da sabaha karşı polisler tarafından gerçekleştirilen baskın, planlandığı gibi yürümedi. Bu defa gördükleri şiddete karşı gelmeden duran eşcinsel bir kalabalık yerine polis, kendileri aleyhine hep bir ağızdan bağırarak bir kalabalıkla ve devrilen polis araçlarıyla karşılaştı. Çok kısa bir süre içerisinde kalabalık, çevredeki sempatanlar tarafından da desteklendi ve büyüdü. Polislerle olan bu olaylı yüzleşme birkaç akşam devam etti.²¹⁷ 1969 Stonewall ayaklanması, eşcinsellerin yasal hakları ve 'burada' olduklarının politik söylemi bağlamında organize olmalarının büyük bir kilometre taşı ve hatta başlangıcı olarak gösterilmekte ve dünyanın birçok yerinde söz konusu olayın yıl dönümü, eşcinsel hareketin sembolleşmiş bir unsuru olarak anılmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi yeni bir sosyal hareket olarak gey ve lezbiyen hareketi, çevre hareketi, kadın hareketi, savaş karşıtı hareket vb. gibi yeni sosyal hareketlerle teorik olarak birçok ortak noktaya sahip olsa da bir kimlik hareketi olarak onlardan bu bağlamda ayrılır. Ancak çıkış noktası bağlamında ele aldığımızda, tıpkı kadınların ve ırksal azınlıkların, baskın ırkçı ve toplumsal cinsiyetçi ideolojilerin başlangıcını ve işleyişlerini incelemeye ihtiyaç duymaya başlaması gibi lezbiyen ve geyler de eşcinselliğin baskın heteroseksüel ideoloji temelli yanlış kavramsallaştırılmasını yeniden sorgulamaya ve meydan okumaya başlamıştır.²¹⁸

Küresel olarak, baskın heteroseksüel ve seksist ideolojiye ve onu yeniden üreten kurumlara baş kaldıran, bir kimlik olarak var oldukları mesajını tüm dünyaya veren eşcinsel hareket, tek bir hareket olarak ele alınamaz. Daha net ifade etmek gerekirse, dünya çapındaki gey ve lezbiyen hareketleri birbirini etkilemekte ve birbirinden öğrenmektedir. Ayrıca söz konusu hareketler, yerel, ulusal, politik ve sosyal yapılar tarafından etkilenmekte; böylece bütün hareketler ulusal ve bölgesel bazı özellikleri yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle, gey ve lezbiyen hareketleri, içinden çıktığı koşullar çerçevesinde, ulusal bir karakter taşır.²¹⁹

---

²¹⁷ Hunt J., Ronald, *Gay and Lesbian Politics, PS: Political Science and Politics*, Vol. 25, No. 2, 1992, S. 221

²¹⁸ A.g.e., S. 220

²¹⁹ Adam D., Barry – Duywendak Willem, Jan and Krouwel, Andre, *Gay and Lesbian Movements beyond Borders?* iç. Adam D., Barry – Duywendak Willem, Jan and Krouwel, Andre, *The Global Emergence of Gay and Lesbian Politics*, Temple University Press, 1999, United States of America, S. 345

Şimdi Türkiye bağlamında eşcinsel hareket tartışılacak ve hareketin birkaç öncü örneği ele alınacaktır.

6.2.1 Türkiye’de Eşcinsel Hareket

Küresel olarak eşcinsel hareketlerin, tekil bir perspektiften değerlendirilemeyeceği ve her hareketin karakteristik özellikleri olduğu ifade edildi. Bu bağlamda Türkiye’de gey ve lezbiyen hareketi de Türkiye’nin kültürel, politik, ekonomik ve sosyal koşulları çerçevesinde şekillenmiş, örgütlenmiş, ortaya çıkmış, hedeflerine yönelik belirlediği stratejiler doğrultusunda devam etmiş ve etmektedir.

Türkiye’de eşcinsel hareket ele alındığında, Batı’daki eşcinsel hareketin tarihsel geçmişinden farklı olduğu görülebilir ve bu bağlamda kendine özgü bir yerellik barındırdığı ifade edilebilir. Türkiye’de eşcinsel hareket, Batı’daki örnekleri gibi en baş noktadan başlamamıştır. Örgütlenme aşamasında, kendini toplumun diğer örgütlerinden ayrı tutmaktansa, sivil toplum örgütleriyle temas halinde durarak gelişimini sürdürmüştür. Bu bağlamda hareket, Batı’daki örneklerinin yaşadığı deneyimleri, bir miras olarak değerlendirerek, bu deneyim birikimlerini kendi lehine kullanmıştır.²²⁰

Sosyal bir hareket olarak Türkiye’de eşcinsel hareket, gettolaşma yoluna girmeden, diğer sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliğine girmekte, toplumun her kesiminden bireylere açık olan akademik ve sanatsal aktiviteler düzenlemekte, eşcinsel kimliklerin görünürlük kazanması açısından önemli adımlar atmaktadır.²²¹ Bu adımlar, yalnızca geylerin ve lezbiyenlerin cinselliği yaşayışı açısından özgürleşmeleri yönünde değil, aynı zaman da kimlik olarak varlıklarının tanınması, seksist ve heteroseksist toplumsal ideoloji tarafından kurbanlaştırılan bütün insanların ‘özgürleşme’si yönünde atılan adımlardır.

---

²²⁰ Toktaş, Şule – Altunok, Gülbanu, Yeni Sosyal Hareketler Çerçevesinde Türkiye Gey – Lezbiyen Hareketi ve Siyasalın Dönüşümü, iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 47

²²¹ A.g.e., S. 47

Türkiye’de, eşcinsel hareketin temsilcisi olarak sayılabilecek bir dizi örgütlenme söz konusudur. Bunların arasında, Kaos GL (Ankara), Lambdaistanbul LGBTT Derneği (İstanbul), Kaos GL İzmir (İzmir), Pembe Hayat LGBTT Derneği (Ankara), MorEl Eskişehir LGBTT Oluşumu (Eskişehir), Antalya Gökkuşuğu Eşcinsel Oluşumu (Antalya) ve KAOSİST Eşcinsel Sivil Toplum Girişimi (İstanbul), Bursa Gökkuşuğu Derneği (Bursa) sayılabilir. Bütün bu oluşumlar, aynı ideolojik düşünceyle hareket etmekte ve benzer bir söylemi dile getirmektedir: Eşcinseller vardır ve gerçektir. Cinsel yönelim ayrımcılığına maruz kalmadan, toplumun diğer bütün bireyleri gibi, temel insan hakları çerçevesinde yaşabilmelidirler.

Yukarıda ifade edildiği gibi Türkiye’de eşcinsel hareket, dünyadaki diğer pek çok örneğindeki gibi, yalnızca cinselliğin özgürce yaşanmasını sağlayacak sosyal bir ortam yaratma çabasında değildir. Geliştirilen söylemin politik bir duruşu vardır. Örneğin, 20 Eylül 1994’de Türkiye’nin ilk gey – lezbiyen dergisini çıkartarak, eşcinsel harekete yeni ve önemli bir kilometre taşı ekleyen Kaos GL’nin çıkış manifestosu, hareketin kapsamının aslında eşcinsellerle sınırlı kalmadığını, seksizm kısılcacındaki heteroseksüelleri de kapsadığını açıkça belirtilmektedir.²²² 1994’de yayın hayatına başlayan Kaos GL dergisi, 1999’a kadar underground koşullarda yayınlanmıştır. Aynı tarihte dergi, Emniyet Basın Bürosuna bağlı devletin resmi güçlerince uyarılmasının ardından, devletin ilgili kurumuna kaydolmuş ve Aralık 1999’dan bu yana da yasal gey ve lezbiyen dergisi olarak yayınlanmış ve yayınlanmaya da devam etmektedir.²²³

1990’larda, eşcinselleri ortak bir platformda bir araya getirmek, sorunların, sıkıntıların paylaşıldığı bir paylaşım ağı oluşturmak için yola çıkan hareketin çağrısını Kaos GL’den Ali Erol şu şekilde ifade etmektedir:

“Dışlanıyorduk, marjinalize ediliyorduk ve üç beş kişiden ibaret öteki sınıfa sokuluyorduk.

Bu doğru değildi ve biz Kaos GL olarak ...bir adım atmıştık. Gey, lezbiyen ve anti-heteroseksistlere çağrı adı altında, eşcinsellere yönelik bir çağrıda bulunmuştuk. Bu ne anlama geliyordu? Biz geyiz, lezbiyeniz ama aynı zamanda, anti-heteroseksist, yani

---

²²² <http://www.kaosgl.org/node/282> (06.03.2008)

²²³ Yıldız Deniz, Türkiye Tarihinde Eşcinselliğin İzinde, iç. Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 49

heteroseksüelliği tek başına dayatmayan, eşcinsellerle birlikte yan yana yaşamak isteyen ve kendi baskın kimliklerini ve konumlarını sorgulamak isteyen heteroseksüellerle de iletişime geçmek ve bu iletişimden bir etkileşim ortaya koyabilmek için bir çağrıda bulunmuştuk... ”²²⁴

1990’larda başlayıp 2005 yılında resmi olarak Türkiye’nin ilk gey – lezbiyen derneği olup günümüze kadar gelen ve hala gey – lezbiyen hareketi içindeki aktif rolünü sürdüren Kaos GL, kurulduğu günden bu zamana kadar toplantılara, sempozyumlara ve kültürel aktivitelere ev sahipliği yapmıştır. 23 – 24 Mayıs 2003 tarihlerinde “Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Sempozyumu”nu düzenleyen Kaos GL²²⁵, Türkiye’deki eşcinsellerin sorunlarını, homofobiyi, ataerkilliği, Türkiye’deki eşcinsel hareketi yeniden düşünmek ve tartışmak için bilimsel ve politik bir zemin sağlamıştır. Bu toplantıyı, uluslararası bir boyutta olan ve gerek Türkiye’deki gerekse yurt dışındaki akademisyenleri, siyasetçileri ve eşcinsel hareketin aktörlerini (dernekler) bir araya getiren “Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma” izlemektedir.* Ankara’da Kaos GL öncülüğünde ve her sene 17 Mayıs tarihini kapsayacak şekilde düzenlenen Homofobi Karşıtı Buluşmalar, toplumsal ve politik bir sorun olarak homofobiyi, onun bağlantılı olduğu diğer alanları (erkeklik, kadınlık, toplumsal cinsiyet normları, heteroseksizm, seksizm, medya psikoloji vb.) ve kurumları sorgulama, çözüm yolları üretme, eşcinsellerle heteroseksüellerin birlikte özgürleşebilecekleri bir dünya yaratma çabasıyla düzenlenmektedir. Düzenlenen buluşmalar, ikincisiyle birlikte kapsamını genişleterek, öğrencileri homofobi konusunda bilgilendirmek amacıyla, bazı oturumlar için üniversite kampüslerini seçmektedir. Toplantıların 17 Mayıs’ı kapsayacak şekilde düzenlenmesinin de özel bir nedeni vardır. 17 Mayıs, Dünya Sağlık Örgütü’nün eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarmasına işaret eder ve tüm dünyada “Homofobi Karşıtlığı Günü” olarak anılmaktadır. Söz konusu tarih, cinsiyet seçimi ve cinsel yönelimlerle ilgili bütün şiddet türlerine karşı durma günü olarak kutlanmaktadır.²²⁶

Her zaman yaşanan ancak son yıllarda daha fazla görünürlük kazanan travesti ve transeksüellere yönelik şiddet ve cinayet olaylarıyla birlikte Kaos GL, transfobiyle

---

²²⁴ Erol, Ali, Kaos GL Süreci, iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 31

²²⁵ <http://www.kaosgl.org/node/282> (06.03.2008)

*Toplantılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.kaosgl.org/node/42> ve <http://www.kaosgl.org/node/1103>

²²⁶ <http://www.kaosgl.org/node/1103> (11. 03. 2008)

mücadeleyi de gündemine yerleştirmiştir. İlerleyen dönemlerde, Ankara’da bulunan travesti ve transeksüeller, yaşam hakları için mücadele vermek amacıyla Kaos GL’nin de destekleriyle 30 Haziran 2006 yılında, “Pembe Hayat” adı altında resmen dernekleşmişlerdir. Söz konusu derneğin amacı, gey – lezbiyen hareketinin diğer örnekleri gibi; cinsiyet, cinsel yönelim, din, dil ve ırk gözetmeksizin toplumsal, kültürel ve politik yaşamda herkesin eşit bir şekilde yer alabilmesini desteklemek ve bunu önlemeye yönelik her türlü girişimle mücadele etmek olarak tanımlanmaktadır.²²⁷

Daha önce 1969 Stonewall ayaklanmasının yıl dönümünde, dünyanın pek çok yerinde eşcinsel hareketin miladı sayılan söz konusu ayaklanmanın LGBTT bireyler tarafından kutlandığını ve yürüyüşler düzenlendiği ifade edilmişti. Ortak evrensel bir harekete işaret eden bu kutlama, Türkiye’de de gerçekleştirilmektedir. 2007 yılının 1 Temmuz’unda, Lambdaistanbul öncülüğünde gerçekleştirilen onur haftası, etkinliklerinin en ses getireni olmuştur. Lambdaistanbul, onur yürüyüşünün öncesinde, bir dizi kültürel ve akademik etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma’lara ve daha birçok aktiviteye öncülük eden Kaos GL’nin evrensel ve politik yapısında görüldüğü gibi, onur yürüyüşüne katılacağını ifade eden isimlere ve kurumlara bakıldığında²²⁸, Türkiye’de eşcinsel hareketinin küresel boyutunu ve hareketin yalnızca cinselliği özgürleştirmeyi hedeflemeyen doğası görülebilir.²²⁹

Türkiye’de eşcinsel hareket, öğrencilerin bir araya gelmesiyle, üniversite tabanında da gelişmiştir. 1990’larda üniversiteler bünyesinde oluşturulmaya başlanan toplulukların amacı, gey ve lezbiyen öğrencilerin bir dayanışma içine girmesi, yalnız olmadıkları bilincinin

---

²²⁷ <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=9&ArsivAnaID=33727> (11. 03. 2008)

²²⁸ İtalyan Komünist Yeniden Doğuş Partisi’nden transseksüel milletvekili Vladimir Luxuria, İstanbul 2. Bölge Bağımsız milletvekili aday Baskın Oran, İstanbul Valiliği İnsan Hakları İl Masası Eski Başkanı Vildan Yirmibeşoğlu, kardeş şehir Venedik Belediyesi’nden gözlemciler, Belçika Devleti’nin görevlendirdiği Eşcinsel Onur Haftası organizasyon komitesi, Uluslararası Lezbiyen ve Gey Derneği’nden temsilciler, yönetmen Ümit Ünal, şarkıcı Aylın Aslım, sinema yazarı Tuna Erdem, sanatçı Erinç Seymen, Yunanistan’dan Atina’nın Lezbiyenleri Grubu, Fransa’dan lezbiyen aktivistler, Almanya’dan Türk Eşcinsel Derneği GLADT, Fimmor Kadın Kooperatifi, Sosyalist Feminist Kollektiften Kadınlar, Öğrenci Evi, Çıplak Ayaklar Dans Kumpanyası, Türkiye Ayıları, Antalya Gökkuşluğu Eşcinsel Oluşumu, Bilgi Üniversitesi Gökkuşluğu LGBT Kulübü, Kaos GL Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği, Kaos GL İzmir, Kaosist, Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği, MorEl Eskişehir LGBTT Oluşumu, Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, Uluslararası Af Örgütü, Barışarock İnsiyatifi, Amargi Kadın Kooperatifi, Van Kadın Derneği, Pazartesi Dergisi, DSİP, ÖDP Beyoğlu İlçe Örgütü.

²²⁹ <http://www.lambdaistanbul.org/php/main.php?menuID=2&altMenuID=68&icerikID=2960> (11. 03. 2008)

yaratılması, birbirlerine destek olmak, ataerkil toplum içinde nefes alacak alanlar yaratabilmek, sorunlarını paylaşmak vb.dir. Üniversiteler bünyesinde şekillenen eşcinsel hareketin 2000’li yıllarda bir örneğiyle karşılaşmaktayız ki bu örnek, eşcinsel hareketin önemli bir kilometre taşı olarak addedilebilir. Daha önceleri Legato (Lezbiyen – Gey Topluluğu) adı altında üniversiteler arası bir topluluk söz konusuydu ancak bu oluşum yasal bir platformda yer aldığı iddia edilemez. 2007 yılına gelindiğinde ise Bilgi Üniversitesi bünyesinde, ilk kez bir üniversite rektörlüğü tarafından yasal olarak tanınmış bir eşcinsel kulübü kurulmuştur. Kurucuları arasında heteroseksüellerin de bulunduğu kulüp, ilk önce kendi içinde buldukları yapıyı dönüştürmeyi hedeflediklerini, üniversite içinde cinsel yönelim hakkında bilinçlenmek, homofobiyi tanımlamak, bunu deneyimleyenlere yardımcı olmak, eşcinseller arasında bir ağ oluşmasını sağlayarak yalnız olmadıkları duygusunu yaratmak ve eşcinseller olarak seslerini duyurmak için yola çıktıklarını ifade etmektedir.²³⁰

Yukarıda söz edilen noktalara dayanarak, Türkiye’de eşcinsel hareketin çok uzun bir geçmişi olmadığını, ancak önceki, gerek yerel gerekse evrensel miraslardan harekete yönelik birer katkı olarak faydalandığını ifade edebiliriz. Ancak söz konusu hareket, rahat bir şekilde yoluna devam edip gelişmemiştir. 1990’ların başından bu zaman kadar gelen hareket ve onun temsilcileri birçok zorlukla karşılaşmış ve karşılaşmaya da devam etmektedir. Aslında eşcinsel hareketin önüne geçmek, sesini bastırmak ve engel olmaya yönelik girişimler, hareketin hedefi olan seksist, heteroseksist ve homofobik ideolojilerin Türkiye’de ve kurumlarında hala ne kadar baskın ve hissedilir olduğunun da bir göstergesidir.

Bilgi Üniversitesi bünyesinde, rektörlük tarafından resmi olarak tanınmış eşcinsel kulübünün kurulmasına, Türkiye’nin en yüksek eğitim mercileri olan diğer üniversitelerden olumlu – olumsuz bir dizi tepki gelmiştir. Bilgi Üniversitesi Öğrenci Dekanı Yrd. Doç. Dr. Halit Kakinç, “...Onları yok saymamız ve kulübün kurulmasına izin vermememiz, insan hakları ihlali olurdu... İnsan hak ve özgürlüklerine saygılı bir üniversiteyiz.” açıklamasında bulunurken, Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Kürşat Aydoğan ve Sabancı Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tosun Terzioğlu da kendi öğrencilerinden benzer bir talep geldiği takdirde demokratik bir şekilde ve diğer öğrenci kulüplerinden ayırmaksızın bir

---

²³⁰ <http://www.kaosgl.org/node/1041> (12. 03. 2008)

değerlendirmeye tabi tutulacağını dile getirmişlerdir. Ancak ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ural Akbulut, böyle bir şeyin kriterlerine uymadığını ve izin vermeyeceklerini; Maltepe Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Peyami Çelikcan, bu tarz oluşumların öğrenci kulübü olmadığını ve dolaylı olarak, bir şekilde izin vermeyeceklerini; Gazi Üniversitesi Rektör Danışmanı Doç. Dr. Nazife Güngör ise böyle bir talep gelmediğini ve gelmeyeceğini çünkü öğrencilerinin bu tür oluşumlarla ilgilenmediğini ve daha öncelikli sorunları olduğunu ifade etmiştir.²³¹ Yine söz konusu kulübün kurulmasına yönelik, Hatay’ın Dörtöyl ilçesinde Türk Eğitim – Sen yöneticileri, Türk halkının asla tasvip etmediği, aile yapısına aykırı, milli eğitimin amaçlarına uymayan bir kulübün kurulmasına izin verdikleri iddialarıyla, üniversite yöneticileri ve YÖK başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç hakkında Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunmuşlardır.²³²

Bu olay ilk değildir. Daha önce de Lambdaistanbul’un birçok uluslararası dernekle işbirliği içinde gerçekleştirme girişiminde bulunduğu, cinsel yönelim ayrımcılığına karşı bilinçlenmeyi hedefleyen etkinlikler, toplumun örf ve adetlerine aykırı olması gerekçesiyle engellenmiştir. Yine Lambdaistanbul’un kapatılmasına yönelik dava ise hala sürmektedir.²³³

1999 yılında resmi bir dergi olarak yayınlanmaya başlayan Kaos GL dergisinin “küçüklere zararlı” olduğuna karar verilmesiyle birlikte, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu’nun 16 Şubat 2000 tarihli kararıyla Kaos GL’nin 18 yaşından küçüklere satılması yasaklanmış ve poşet içine koyulmuştur.²³⁴ Yine Kaos GL dergisinin yaz 2006 tarihli “Pornografi” fenomeninin sorgulandığı 28. sayısına, matbaadan geldiği gün, pornografik bulunması ve müstehcen görüntü yayınladığı gerekçesiyle el konulmuş ve derginin yazı işleri müdürü Umut Güner hakkında 3 yıla kadar hapis cezası istenmiştir.²³⁵

---

²³¹ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=6279919&tarih=2007-04-06>, 6 Nisan 2007. (12. 03. 2008)

²³² [http://www.hurriyet.com.tr/egitim/anasayfa/6526399.asp?gid=171%20%2Fa%3E\)%20span#6279652595783252245](http://www.hurriyet.com.tr/egitim/anasayfa/6526399.asp?gid=171%20%2Fa%3E)%20span#6279652595783252245), 16 Mayıs 2007. (12. 03. 2008)

²³³ <http://www.lambdaistanbul.org/php/main.php?menuID=5&altMenuID=5&icerikID=4784> (12. 03. 2008)

²³⁴ Yıldız Deniz, Türkiye Tarihinde Eşcinselliğin İzinde, iç. Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 49

²³⁵ Erol, Ali, Kaos GL Dergisi Yargılanıyor, iç. Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S.

2006 yılı içinde, kurulduğu günden bu yana eşcinseller ve toplum arasındaki yabancılaşmayı kırma ve temel insan hakları çerçevesinde LGBTT bireylerin haklarının koruma altına alınması misyonuyla çalışmalarını sürdüren Bursa Gökkuşuğu Derneği hakkında Bursa Valiliği, Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurarak hukuka ve ahlaka aykırı olduğu gerekçesiyle derneğin kapatılmasını talep etmiştir. Ancak Başsavcılık, eşcinselliğin suç olmadığı ve dernek kurucularının, dernek kurma haklarını kullandıkları ve cezalandırmayı gerektirecek bir eylem içinde bulunmadıkları gerekçesiyle valiliğin talebini geri çevirmiştir.²³⁶

Türkiye’de eşcinsel hareketin önemli bir sınırlılığı vardır. Bu sınırlılık, yasalarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik her hangi bir madde olmamasıdır. Başka bir ifadeyle, hareket, yasalardaki ayrımcı maddelerin kaldırılması konusunda kamusal alanda gündem yaratacak bir eyleme girecek zemini bulamamıştır. Bu bağlamda eşcinsel hareket, yasalar konusundaki mücadelesini; anayasaya, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığını yasaklamaya ve eşcinsellerin haklarını güvence altına almaya yönelik maddenin eklenmesi yönünde vermektedir.²³⁷ Örneğin, Anayasa LGBTT Komisyonu 20 Ağustos 2007’de (Antalya Gökkuşuğu Eşcinsel Oluşumu, Kaos GL Derneği, Kaos GL İzmir, Kaosist Eşcinsel Sivil Toplum Girişimi, Lambdaistanbul LGBTT Derneği, MorEl Eskişehir LGBTT Oluşumu ve Pembe Hayat LGBTT Derneği), anayasaya cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği maddelerinin eklenmesi, eşcinsel realitesinin yasal olarak tanınması ve eşcinsellere yönelik her türlü ayrımcılığın önüne geçilmesine yönelik taleplerini, Meclis Anayasa Komisyonu’na bildirmiştir.²³⁸ Ancak bu talebe, eşcinsellere yönelik herhangi bir ayrımcılık olmadığı, onlara sırf cinsel yönelimlerinden dolayı ev ya da iş vermeyenlere “neden vermiyorsunuz” diye sorulamayacağı, eşcinsellerin asıl sorunlarının, aynı cinsle evlenmek olduğu gerekçeleriyle ret yanıtı gelmiştir.²³⁹

Görüldüğü gibi Türkiye’de eşcinsel hareket, gelişme ve ilerleme sürecinde pek çok sorunla karşılaşmış ve karşılaşmaktadır. Ancak başta da belirtildiği gibi, verilen mücadelenin sadece eşcinselleri kapsamayan geniş sınırları, hareket içinde diğer sivil toplum örgütleri, dernekler,

---

²³⁶ Kaos GL Dergisi, Sayı 30, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 10

²³⁷ Toktaş, Şule – Altunok, Gülbanu, Yeni Sosyal Hareketler Çerçevesinde Türkiye Gey – Lezbiyen Hareketi ve Siyasalın Dönüşümü, iç. Lezbiyen ve Geylelerin Sorunları, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 47

²³⁸ <http://www.kaosgl.org/node/1373> (14. 03. 2008)

²³⁹ <http://www.kaosgl.org/node/1611> (14. 03. 2008)

partiler ve yasal kuruluşlarla yan yana durulması bilincini geliştirmiş ve aynı zamanda hareketi, ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalan tüm bireyleri içine alan, seksizmi ve heteroseksizmi dayatan ataerkil düzene karşı mücadele eden ve kültürel yapıyı bu yönde değiştirme çabasında olan, bu bağlamda kadın – erkek / heteroseksüel ya da eşcinsel herkesi kapsayan politik bir mücadele boyutuna taşımaktadır.

7 TÜRKİYE’DE ERKEKLİK VE ERKEKLİK BAĞLAMINDA EŞCİNSELLİK

Erkekleğin tartışıldığı bölümde, erkekleğin biyolojik değil kültürel bir olgu olduğunun yanı sıra, bir değerler ve sonradan kazanılan davranış ve tutumlar bütünü olduğuna değindik. Bu bağlamda, Türkiye’de bir toplumsal cinsiyet pratiği olarak erkeklek, kültürel dokuyu oluşturan etmenlerin ve toplumsal kurumların, toplumsal cinsiyetle ilgili olan ilişkileri irdelenmeden tartışılmaz. Bu bölümde amaç, toplumsal cinsiyet pratiği olan erkekleği, onu inşa ve yeniden inşa eden bazı kültürel pratikler, söylemler ve politikalarla ilişkili olarak ele almaktır. Daha sonra, Türkiye’de eşcinsellik, eşcinsel bireylerin nasıl algılandığı, Türkiye’deki söz konusu baskın, hegemonik erkekleğin, eşcinsellekle olan ilişkisinin ne ifade ettiği konuları tartışılacaktır.

7.1 Türkiye’de Erkeklek İmgesi

Toplumsal cinsiyet araştırmaları bağlamında Türkiye’de yapılan çalışmaların büyük bir kısmı kadınlar üzerine odaklanırken; erkeklek üzerine yapılmış olan çalışmaların sayısı son derece azdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadının ataerkil toplumsal cinsiyet politikaları kapsamında tabi kılınması, kadının ve kadınlığın erkeklekten ve erkeklekten daha ‘değersiz’ görülmesi gibi konular, kadın çalışmaları içinde tartışıldururken, tartışılan nesne olan erkeklek ve erkeklek üzerine daha az çalışılmasının bir eksiklik olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Şurası son derece açıktır ki erkeklek konusunu incelerken bunu, toplumsal cinsiyet ilişkilerinden ve dolayısıyla kadınlıktan bağımsız bir şekilde yapamayız.

Her kültür içinde toplumsal cinsiyet stereotipleri mevcuttur. Bunlar, insanların erkek ve kadın kategorileri hakkındaki inançlarından meydana gelmektedir. Birçok sosyal psikolojik çalışma, söz konusu bu toplumsal cinsiyet stereotiplerinin farklı kültürlere ve etnik gruplara göre değiştiğini göstermiştir. Bu da toplumsal cinsiyetin, kültürel bir yapı olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet stereotiplerinin evrensel olduğunu ifade eden yazarlar da olmuştur ancak bu evrensellik kanıtlanmamış bir iddia olarak kalmıştır.²⁴⁰ Evrensel olduğu iddiasının kanıtlanmayı beklediğini bir yana bırakılırsa; geniş bir oranda, toplumsal cinsiyet örüntülerinin evrensel bir platformda paylaşıldığı, başka bir ifadeyle, dünyanın pek çok yerinde kadın ve erkek için biçilmiş ‘uygun’ ve ‘geçerli’ cinsiyet kimliği davranış örüntülerinin büyük benzerlikler de taşıdığı ifade edilebilir. Ancak toplumsal cinsiyet stereotiplerinin sabit kalmadığı ve zamanla değiştiği de bir gerçektir. Williams ve Best, kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet stereotipi aralığının, yüksek seviyede gelişmiş ülkelerde küçük olduğunu, bununla birlikte kadın ve erkek arasındaki eğitimsel farklılıkların geniş olduğu ülkelerde ise söz konusu bu aralığın daha geniş olduğunu belirlemişlerdir. Buna ek olarak Williams ve Best, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin sosyoekonomik gelişim, din, kentleşme ve yüksek toleransla yakından ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin, birçok farklı kültürel ve çevresel faktörlerin sonucunda ortaya çıktığını öne sürmüşlerdir.²⁴¹

Peki, bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye’de genelde toplumsal cinsiyet rejimleri ve özelde ise söz konusu bu rejimlerden türeyen ve aslında onun bir dayatması olan erkeklik idealleri nelerdir?

Türkiye’de yaygın olan ve cinsiyetler arası farklılıklara göndermede bulunan çeşitli toplumsal cinsiyet rolleri söz konusudur. Erkekler için söz konusu bu toplumsal cinsiyet rolleri (stereotipleri),

---

²⁴⁰ Lajunen, Timo and Özkan, Türker, Masculinity, Femininity, and the Bem Sex Role Inventory in Turkey, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. ½, Springer Science + Business Media, Inc., 2005, ss. 103

²⁴¹ Williams, J. E., & Best, D. L. (1990). *Measuring Sex Stereotypes: A Multinational Study*. Newbury Park, CA: Sage’den aktaran, Lajunen, Timo and Özkan, Türker, Masculinity, Femininity, and the Bem Sex Role Inventory in Turkey, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. ½, Springer Science + Business Media, Inc., 2005, S. 104

“...başarılı, fiziksel, cinsel, ekonomik ve ruhsal olarak güçlü, yenilmez, yıkılmaz, koruyucu, iktidar ve yetke sahibi, her alanda başarılı ve hep kazanan, her sorunu çözen, duygularını belli etmeyecek kadar irade sahibi, sınırsız içki ve sigara tüketecek kadar dirençli ve hepsinden önemlisi kadından önemli olmak gibi özellikleri taşır.”²⁴²

Kadın için kültürel olarak tanımlanmış ve yine toplumsal ve kültürel olarak onay görüp meşrulaşan toplumsal cinsiyet rolleri erkek için tanımlananın tersine, şefkatli, sevecen, anlayışlı, itaatkar, kararsız, bağımlı, çaresiz, edilgen, erkeğine bağlı vb. özellikleri içermektedir.²⁴³ Tayfun Atay’a göre, günümüz modern toplumlarında tanımlanan erkeklik ideallerinin ve erkekliği ‘zedeleyip’ onu olumsuzlayan faktörlerin neredeyse bütünü, Türkiye toplumu da paylaşmaktadır. Söz konusu erkeği ‘erkek’ yapan idealler arasında, sertlik, öfke, şiddet vb. sıralanırken; erkekliği tehdit eden ya da ‘gerçek’ erkeklikten uzak olan unsurlar arasında, yumuşaklık, sevecenlik, yapıcı olmak vb. sayılmaktadır.²⁴⁴ Başka bir ifadeyle erkeklik, kadınlığı olumsuzlayan toplumsal cinsiyet bağlamındaki kültürel kodlamalar yoluyla inşa edilmektedir. Burada kadınlığın da erkekliğin olumsuzlanması yoluyla inşa edildiğini, yani karşılıklı bir referans olma durumu olduğu ifade edilebilir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta, cinsiyetler arasındaki hiyerarşik yapı içerisinde hegemonik erkekliğin, kendini kadınlıktan ve diğer erkekliklerden üstün olarak konumlandırması, kadınları ve diğer erkeklikleri, kendinden yola çıkarak değerlendirdiği süreçte ‘değersiz’leştirmesi ve onları tabi kılmasıdır. Başka bir ifadeyle bu, masum bir karşılıklı referans durumu değildir.

Demez, Türkiye’de kadınlık ve erkeklik ideallerini, değerlerini ve kültürel tanımlarını anlayabilmek için, toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilgili kültürel söylemleri içeren atasözlerine ve deyimlere bakmanın önemli bir kaynak olduğunu ifade etmekte ve bazı örneklerini çözümlenmektedir:

---

²⁴² Yüksel, N. Aysun, *Tarkan Yıldız Olgusu*, Çiviyazıları, İstanbul, 2000, S. 44’den aktaran, Demez, Gönül, *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S. 135

²⁴³ Demez, Gönül, *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S. 135

²⁴⁴ Atay, Tayfun, ‘Erkeklik’ En Çok Erkeği Ezer!, iç. *Toplum ve Bilim*, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul, Sayı. 101, S.11

“ ‘Adamı ar, avradı er zapt eder.’ (Anamas, Eğirdir, Isparta). Erkek ar duygusuyla kendini kontrol edebilirken yani eylemlerinin denetimini kendi kendine yapabilirken, kadının kontrolü erkeğin elindedir.

‘Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur.’ (Samsun). Erkek çocuk ailenin geleceğinin garantisidir. Bu nedenle üstüne titrenir, özenle büyütülür.

‘Oğlum olsun da ot kökü olsun.’ (Koyulhisar, Sivas)...Erkeğin her durumda değerli ve tercih edilen durumda olduğunun altını çizerek.

‘Er gözünden, yiğit sözünden belli olur.’ (Silifke, İçel). Erkek olmak ve yiğit olmak davranışlarla açıkça belirginleşir. Bu nedenle erkek, güçlü, yenilmez olmalı, en azından öyle görünmelidir.”²⁴⁵

Görüldüğü gibi, farklı bölgelere ait, cinsiyetlere atfedilen kültürel kodlamaları içeren atasözlerinde erkek, kadından üstün olan, “kadınsılık”tan uzak durması gereken, hem fiziksel hem de duygusal yönden “güçlü”, soyun devamlılığını sağlayan ve kayıtsız şartsız yerine getireceği varsayılan toplumsal cinsiyet örüntüleriyle çevrelenmiş bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kağıtçıbaşı ve Sunar, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili sosyalizasyonun çok erken dönemlerde, hatta çocuk doğmadan önce başladığını ifade eder. Kağıtçıbaşı’nın ifade ettiğine göre; Türkiye’de ebeveynler, erkek çocuğu, kız çocuğuna oranla daha fazla tercih etmektedirler. Bu durum, açık bir şekilde erkeğe ve erkekliğe verilen önemin altını çizmektedir. Erkek çocuktan yana olan tercihin nedeni, özellikle de kırsal kesimde, erkek çocuğun, gelecek nesillere ailenin adını taşıyacağına, finansal ve pratik açıdan aileye katkıda bulunacağına ve ebeveynlerin yaşlılıklarında onlara bakacağına yönelik inançtır. Bununla birlikte kız çocukları, bir yabancıyla evlenip giden ve bir ‘yabancının malı’ olan evlat olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte Kağıtçıbaşı ve Sunar, Türk ebeveynlerinin, erkek çocukları, kız çocuklara oranla daha bağımsız ve agresif yetiştirdiğini; kızlardan ise daha bağımlı ve

---

²⁴⁵ Demez, Gönül, Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S. 130, 131, 132

itaatkar olmalarının beklendiğini eklemektedir. Türkiye’de kadın ve erkek için “uygun” bulunan toplumsal alanların ayrılığında da söz edilebilir. Kamusal alan erkeksileştirilirken, kamusal alanın dışında kalan domestik alan kadınsılaştırılmıştır. Kadın, ev içi işlerden sorumlu; erkek ise evin bakımını üstlenmesi gereken bir özne olarak algılanmaktadır.²⁴⁶ Bu tablo, kentleşme ve sanayileşmenin sonucunda iş gücünün tarımdan sanayi sektörüne kayması, eğitim olanaklarının artmasıyla kariyer olanaklarının kadınlar için de ulaşılabilirlik kazanmasıyla birlikte, en azından kentleşmiş bölgelerde değişmiştir. Ancak, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı cinsiyet – ayrımcı kültürel dokunun değiştiğini söylemek iddialı bir düşünce olacaktır.

Erkekliğin tartışıldığı bölümde, farklı erkekliklerin olduğu, söz konusu bu farklı erkeklik halleri arasında bir güç mücadelesinin bulunduğu ve hegemonik erkekliğin de söz konusu bu mücadelede galip gelen tarafı temsil ettiği ifade edilerek, neye işaret ettiğine değinilmişti. Yukarıda ifade edildiği gibi, hegemonik erkeklik ve “erkeklik”in tercih edilen halleri, kültürel bir sürecin sonunda oluşmaktadır ve toplumsal kurumların yardımıyla da yeniden üretilmektedir. Bu yeniden üretim sürecinde, homososyal birlikteliklerin önemine vurguda bulunmak son derece önemlidir. Homososyal kavramı, aynı cinsiyetin beraber olmayı tercih etmesine ve bu tercih edilen alanda benzer davranış sergilemesine göndermede bulunmaktadır. Bu alanlar arasında, kahvehaneler, bilardo salonları, ordu vb. sayılabilir. Erkekliğin bitmek bilmez sosyalizasyon süreci içinde son derece önemli bir yere sahip olan bu alanlarda yapılan şey basit bir formülasyonla, kadınların, kadınlık atfedilen davranışların ve örüntülerin dışlanması, aşağılanması yoluyla, hegemonik erkeklik örüntülerinin yeniden üretilmesidir.²⁴⁷ Söz konusu yeniden üretilen bu erkeklik değerleri ve oluşturulan “erkek” imajı öylesine güçlüdür ki, bazı bireyler, yaşlıları arasında saygınlık kazanmak, “gerçek” bir

---

²⁴⁶ Kağıtçıbaşı, Ç (1982a). *The changing value of children in Turkey* (No. 60-E). Honolulu: East West Population Institute Publication; Kağıtçıbaşı, Ç., (1982b). Old-age security of children: Cross-national socio-economic evidence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 13, 133 – 142; Kağıtçıbaşı, Ç (1982c). Sex roles, value of children and fertility. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family, and community in Turkey* (pp. 151 – 180). Bloomington, IN: Indiana University Press; Kağıtçıbaşı, Ç (1996). Family and human development across cultures: A view from the other side. Mahwah, NJ: Erlbaum; Kağıtçıbaşı, Ç., & Sunar, D. (1992). Family and socialization in Turkey. In J. L. Roopnarine & D. B. Carter (Eds.), *Annual advances in applied developmental psychology: Vol. 5. Parent-child socialization in diverse cultures* (pp. 75 – 88). Norwood, NJ: Ablex.’den aktaran, Lajunen, Timo and Özkan, Türker, Masculinity, Femininity, and the Bem Sex Role Inventory in Turkey, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. ½, Springer Science + Business Media, Inc., 2005, ss. 104

²⁴⁷ Onur, Hilal – Koyuncu, Berrin, ‘Hegemonik’ Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler, iç. Toplum ve Bilim, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul, Sayı. 101, S. 39

erkek olmak ve “erkekliğini” kaybetmemek adına, söz konusu erkeklik örüntülerini onaylamasa bile, uygulamak zorunda olduğunu hissederek, bu sosyalizasyon sürecine ayak uydurur.²⁴⁸

Toplumsal cinsiyet rollerini üreten, destekleyen ve yeniden üreten önemli bir kurum olarak din kurumu söz konusu edilebilir. Bütün büyük dinler, cinsiyetler arası ilişkileri düzenleyen, cinsiyetlerin uyması gereken toplumsal rolleri ifade eden cinsel bir politika içermektedir. Bu bağlamda, İslam dini ve öğretilerinin yer aldığı Kur’an, Türkiye’de toplumsal cinsiyet düzenlemelerini tartışmak için önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kur’an ile gelen ilahi mesajların, kadın – erkek bütün insanlığa geldiği son derece açıktır. Ancak erkek olan, doğrudan söz konusu mesajların muhatabı olurken kadın, erkek üzerinden dolaylı bir şekilde muhatap edilmiştir/alınmıştır. Örneğin; boşanma konusu hem kadın hem de erkek tarafı ilgilendiren bir konudur. Ancak, boşanma eylemini geçerli kılacak güce sahip olan taraf, erkektir. Tuksal’a göre, İslam dininin aktörleri erkeklerdir ve kadınlar güçsüzlükle eşit tutulan bir kategori içinde temsil edilmektedir. O’na göre, İslam dinindeki bu erkek egemen tablo, tarihsel bir doku olarak değil de mutlak bir format olarak algılanmaktadır. Böylece, farklı erkeklik ve kadınlık halleri yadsınmakta ve cinsiyet ilişkilerinin erkek egemen formata uygun hale getirilmesini destekleyen geleneksel görüş, bu algıdan beslenerek taleplerini meşrulaştırmakta ve hatta dayatmaktadır.²⁴⁹

Bazı İslam alimleri, cinsiyetler arası hiyerarşinin kaçınılmaz olduğunu ifade ederek, bunun ilahi güç tarafından bu şekilde belirlenmiş olduğunu; erkeğin, hem psikolojik hem de fiziksel olarak kadından üstün bir şekilde yaratıldığını ifade etmişlerdir. Örneğin İmam Gazali, Allah’ın erkekleri kadından üstün yaratıp, kadınları erkeğin emrine verdiğini, bu bağlamda, kadınların emrine giren erkeklerin, bu ilahi düzeni bozduğu için günah işlediğini belirtmiştir.²⁵⁰

---

²⁴⁸ Demez, Gönül, Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S.121

²⁴⁹ Tuksal Ş., Hidayet, İlkay, İslamcı Erkekliğin İnşası – Geleneksel Rollerin İhyası, iç. Toplum ve Bilim, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul, Sayı. 101, S. 84

²⁵⁰ A.g.e., S. 86

Buradan hareketle Türkiye’de erkeklik imgesinin, dinde kurgulanan erkeklik modeliyle bağlantılı bir şekilde inşa edildiğini ifade edebiliriz. Dinde erkeğe atfedilen güç, kadının erkeğe tabi kılınmış pozisyonu, erkeğin çok eşli olabilmesi, erkeğe atfedilmiş iktidar vb., geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri için uygun bir dayanak noktası olmaktadır.

Toplumsal bir kurum olarak din, daha önce de ifade edildiği gibi, toplumsal cinsiyet örüntülerinin devamlılığını sağlayan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak söz konusu toplumsal cinsiyet rollerinin üretimine ve yeniden üretimine katkı sağlayan yegane kurum din değildir. Medya da söz konusu üretim ve yeniden üretim mekanizması içinde önemli bir rol oynamaktadır.

Toplumsal bir kurum olarak medya, hem mevcut kültürel yapıyı yansıtmaya hem de onu dönüştürme gücüne sahip önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın söz konusu bu gücü göz önünde bulundurulduğuna, kitle iletişim araçları ve özellikle de televizyon aracılığıyla, toplumsal cinsiyet örüntüleri içinde sunulan kadın ve erkek imajları, son derece önemli bir hal almaktadır.

Medyada yer alan erkek imajlarına bakıldığında, sadece hegemonik erkeklik örüntüleriyle örtüşen erkeklerin temsilinin görülmediği bir gerçektir. Segal’a göre, medyada hala devamlılığını sürdüren güçlü ve kaslı erkek modelinin yanı sıra, bu imajlarla tamamen zıt imajlara da rastlamak mümkündür. Örneğin, erkeğin kendine bakması, dış görünüşüne özen göstermesi, bakım ürünleri kullanması vb., erkekliğin hegemonik örüntüleriyle özdeşleşmeyen davranış kalıplarıdır. Ancak günümüz kapitalist toplumlarında, söz konusu “kadınsılaştırılmış” ürünlerin yeni kullanıcıları olarak erkekler de karşımıza çıkmaktadır. Ürünlerin pazarlanışında yer verilen erkek bedeni, tıpkı kadın bedeni gibi süslenip ve erotikleştirilip, bakılan bir özne konumuna getirilmektedir.²⁵¹

---

²⁵¹ Demez, Gönül, Kabadaydan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, ss. 156

“Connell’in ifade ettiğine göre, ...erkeklik sosyal bir inşadır, her kültürde belirli bir zamanda temsil edilen birçok erkeklik şekli vardır ve bu erkeklikler, önceden var olmuş ya da gelecekte var olacak olanlarla benzer olmayabilir.”²⁵²

Türkiye’de televizyon ekranlarını neredeyse tam zamanlı olarak meşgul eden dizilere bakıldığında, farklı erkekliklerin temsil edildiği görülebilmektedir. Sunulan bu erkeklik imajları içinde, hem sert, maço, güçlü, duygularını belli etmeyen, aile içinde güç odağı olan, çoğu zaman başarılı vb. özelliklere sahip karakterler bulunduğu gibi bununla birlikte duygusal, sevgisini karşı cinse rahatlıkla belli edebilen, kadının şefkatine ve yönlendirmesine gereksinim duyan, şiir yazar, sanatla ilgilenen, şefkatli vb. özelliklere sahip karakterlere rastlamak da mümkündür. Görüldüğü gibi sunulan toplumsal cinsiyet imajları, statik değildir. Başka bir ifadeyle sürekli değişkenlik gösterir ve bu değişimin de herhangi bir sırası yoktur.²⁵³

Erkek bedeninin de ‘kadınılaştırıldığı’ndan ve artık ekranlarda ve dergilerde, hegemonik erkeklik örüntülerinin dışında kalan erkeklik modellerinin de boy gösterdiği ifade edildi. Ancak Diane T. Prusank’a göre yaratılan bütün erkeklik modelleri, hegemonik erkekliği üreten ve yeniden üreten alternatif söylemlerden başka bir şey değildir. Hegemonik erkekliğin üretimine ve yeniden üretimine hizmet eden bu sunulan erkeklik modelleri, McRobbies’e göre tamamen heteroseksüel bir çerçevede insanlara ulaştırılmaktadır.²⁵⁴ Bu elbette ki şaşırtıcı bir durum değildir. Zira daha önce ifade edildiği gibi, hegemonik erkekliğin en büyük özelliklerinden biri heteroseksüel oluşudur.

Burada tartışılmak istenen, Prusank’ın 1965 – 2000 yılları aralığını içeren, gençlere yönelik çeşitli dergilerde yer alan erkeklik modellerindeki değişimi araştırmayı hedefleyen çalışmasından yola çıkarak, farklı erkekliklerin medya ve dergilerde boy göstermeye başlamasının, hegemonik erkeklikten uzaklaşıldığı anlamına gelip gelmediğidir. Prusank’ın

---

²⁵² Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men’s Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 161

²⁵³ Demez, Gönül, Kabadayından Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul, S.158

²⁵⁴ McRobbie, A. (1982). Jackie: An Ideology of Adolescent Femininity. In B. Waites, T. Bennett, & G. Martin (Eds.), *Popular Culture: Past And Present* (pp. 263 – 283). London: Open University Press’den aktaran, Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men’s Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 161

çalışmasının, Türkiye bağlamında ele alınabileceğinin düşünülmesinin nedeni, sözü geçen farklı erkeklik modellerinin, Türk medyasında sunulanlarla büyük benzerliklerinin olmasıdır.

Prusank'a göre, medyada sunulan erkeklik modellerinin farklılaşmasının ve bu farklılaşmanın hegemonik erkeklikten uzaklaşıyor gibi görünmesinin en büyük nedeni, 1970'lerde ve 1980'lerde, erkeklerin değişen rolleri üzerine vurguda bulunan birinci dalga feminist hareketidir. Erkekliğin değişen bu halini MacKinnon "yeni erkek" olarak adlandırmaktadır ve Hanke'ye göre bu, "kadınsılaştırılmış erkek"tir. 1960'larda, yaygın medya içinde kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar dikkat çekici bir biçimde vurgulanarak, erkeklerin duygularıyla değil mantıklarıyla hareket ettiklerinin, biyolojik açıdan daha güçlü olduklarının ifade edilmesi yoluyla erkeklerin "üstünlüğü"ne göndermede bulunulurken, ileriki yıllarda bu durum değişime uğramış ve duygularını ifade eden, romantik, kadınlar kadar kıskanç, çekingen, masum²⁵⁵, kadınlardan sadece cinsel anlamda faydalanma peşinde olmayan, onların bilişsel yapılarıyla da ilgilenen, MacKinnon'a göre cinsel arzu ve kadınların nesneleştirilmesini reddeden²⁵⁶, ev içi (domestik) rolleri de üstlenen²⁵⁷ erkek modeline doğru bir değişim söz konusudur.

Medya'da yer alan söz konusu bu erkeklik modelleri, "*Hanke'nin ifade ettiği gibi, domestik ilgilere ve kişiler arası ilişkilere daha açık olan kadınsılaştırılmış erkeklerin inşasının ve kadın ve erkeklerin temelde benzer ilgilerinin olduğunun temsilini oluşturmaktadır.*"²⁵⁸ Söz konusu bu "iyi" erkeklik örüntüsüyle birlikte temsil edilmeye devam edilen "çirkin ve kötü" bir erkeklik modeli de vardır. Bu erkek modeli, ilişki içinde (elbette heteroseksüel bir ilişki) güvenilmemesi gereken, aldatma potansiyeli çok yüksek, kadınları

---

²⁵⁵ MacKinnon, K. (2003). *Representing Men: Maleness and Masculinity In The Media*. London: Arnold ve Hanke, R. (1992). Reading Mediated Masculinity: Hegemonic Masculinity in Transition. In S. Craig (Ed.), *Men, Masculinity And The Media* (pp. 185- 196). Newbury Park: Sage'den aktaran, Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men's Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 165

²⁵⁶ MacKinnon, K. (2003). *Representing Men: Maleness and Masculinity In The Media*. London: Arnold, S. 14'den aktaran, Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men's Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 167

²⁵⁷ Hanke, R. (1992). Reading Mediated Masculinity: Hegemonic Masculinity in Transition. In S. Craig (Ed.), *Men, Masculinity And The Media*, S. 196'dan aktaran, Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men's Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 166

²⁵⁸ A.g.e., S. 167

metalaştırarak onlardan cinsel yönden faydalanma peşinde olan, çok fazla alkol tüketerek kendini kaybedebilen vb. özellikleri kapsamaktadır.²⁵⁹

Bu noktaya kadar erkekliğin, farklı şekillerde temsil edildiği, hegemonik erkeklik örüntülerinin yanında, farklı erkeklik örüntülerinin de söz konusu edildiği ileri sürülebilir. Ancak Prusank'a göre karşı karşıya olunan durum, bundan biraz daha karmaşık bir yapıya sahiptir. O'na göre, hegemonik erkekliğin karşısında temsil edilen, duyarlı, duygusal, hassas, nazik vb. özelliklere sahip "yeni erkek", - medyadaki kadın imajlarından yola çıkarak üçüncü dalga feminizminin analizini yapan Shugart, Waggoner ve Hallstein'a göre, yan yana sunulan imajlardan birinin yapısı, baskın düzene direnç gösterdiğinden, eninde sonunda diğerine uygun hale getirilmektedir²⁶⁰, hemen her zaman, her hangi bir noktada, kadınlar için bir kabusa dönüşerek, eninde sonunda kadınlara yönelik potansiyel bir şiddet kaynağı olan geleneksel erkekliğin inşasına katkıda bulunmaktadır.²⁶¹

Sunulan "yeni erkek" imajı, bir yerden sonra, agresif hegemonik erkeklikle aynı potada eriyerek, hakim söylemin yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Aynı zamanda "yeni erkeğin" ne zaman geleneksel erkeklik modelinin temsilcisi olacağına hiçbir zaman tahmin edilemeyeceğinin mesajı verilerek bunun, bütün erkekler için geçerli olduğu ifade edilmektedir²⁶² ve erkek her daim, korkulması ve kadınların kendilerini koruması gerektiği bir özne olarak inşa edilmektedir.²⁶³

Türkiye bağlamına dönüldüğünde, medyada yer alan erkek imajlarının, Prusank'ın araştırmasında bulunanlarla ne kadar örtüştüğünü görmek çok da güç değildir. Bu bağlamda, farklı erkekliklerin Türk medyasında temsil ediliyor olması, geleneksel hakim erkeklik örüntülerinden uzaklaşıldığı, diğer erkekliklerin ve kadınların tabi kılınmadığı anlamına gelmemektedir. Türk medyasında yer alan erkeklik modelleri üzerine yeterli çalışma

---

²⁵⁹ Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men's Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 169

²⁶⁰ Shugart, H.A., Waggoner, C.E., & Hallstein, D. L. O. (2001). Mediating third – wave feminism: Appropriation as postmodern media practice. *Critical Studies in Media Communication*, 18(2), 194 – 210'dan aktaran, Prusank T., Diane, Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly, *Journal of Men's Studies*; 2007; 15, 2; Academic Research Library, S. 170

²⁶¹ Prusank T., Diane, A.g.e., S. 171

²⁶² A.g.e., S. 173

²⁶³ A.g.e., S. 175

bulunmadığından, inşa edilen erkekliklerin geleneksel erkeklik örüntüleriyle olan ilişkisinin boyutunu ifade etmek güç. Ancak, Prusank'ın çalışmasından yola çıkarak, temsil edilen erkekliklerin, Türk medyasında da, her hangi bir biçimde hakim geleneksel erkeği yeniden ürettiği ifade edilebilir. Eğer öyle olmasaydı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kalkması, kadınların ve diğer erkekliklerin tabi kılınmaması, eşcinsellerin, transeksüellerin, travestilerin, kısacası LGBTT bireylerin medyadaki görünürlüğünün daha fazla artması, eşcinsel bireylerin ekonomik, politik, kültürel ve sosyal yaşam içinde ayrımcılığa maruz kalmaması, homofobinin toplumsal kurumlar ve kültürel yapı içinde bu denli yaygın olmaması beklenirdi. Elbette ki burada ifade edilmek istenen, bütün bunların gerçekleşmesindeki tek rolü medyanın oynadığını iddia etmek değil; medyanın sosyo – kültürel dokunun şekillendirilmesindeki büyük önemine vurguda bulunmaktır.

Şimdi, inşa edilen erkeklik örüntülerinden ayrı bir şekilde ele alınamayacak olan eşcinsellik, Türkiye bağlamında tartışılacaktır.

7.2 Türkiye’de Eşcinsellik

Türkiye bağlamında, eşcinsellikle ilgili yapılmış olan yeterli ve geniş kapsamlı araştırmaların varlığından söz etmek oldukça güçtür. Ancak gözlemlenebilir kurumsallaşmış toplumsal cinsiyet yapılarına, yapılan bazı araştırmaların sunduğu sonuçlara ve küresel bağlamda geçerliliğini devam ettiren hakim, cinsiyetçi ve heteroseksüel erkek merkezli toplumsal cinsiyet ideolojisine ve bunun meydana getirdiği baskın örüntülere dayanarak, Türkiye’de eşcinsellikle ilgili önemli bilgiler edinilebilir.

Türkiye bağlamında eşcinselliğin, kültürel bir doku olarak din, eşcinsellere yönelik tutumlar, eşcinsellerin cinsel rol bağlamında kendilerini nasıl inşa ettikleri ve toplumsal cinsiyet politikalarının hiyerarşik yapısı içinde hakim bir örüntü olan erkeklik konuları çerçevesinde tartışılması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de eşcinsel bireylere yönelik birçok sabit ve katı önyargılar mevcuttur.

Bunlardan en yaygın olanları, eşcinsellerin kadınsı olduğu, kadın gibi giyindikleri, kadınların hoşlandıkları şeylerden hoşlandıkları, cinsellikten başka bir şey düşünmedikleri, süslü oldukları vb. özellikleri içiren kalıp yargılardır.

Erkek eşcinsellerin Türkiye’de nasıl algılandıklarını ölçmek için Nuray Sakallı Uğurlu ve Ozanser Uğurlu tarafından, ODTÜ’de (Ortadoğu Teknik Üniversitesi) 211 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre, kadınların geyleri tanımlamak için kullandıkları sıfat sayısı 18 iken; erkeklerin geyleri tanımlamak için kullandıkları sıfat sayısı 35’tir. Nicel olarak farklı olan söz konusu sıfatların niteliksel olarak da farklı oldukları gözlemlenmiştir. Buna göre erkekler, geylere yönelik çok daha olumsuz ön yargılarla yüklenmişler ve geyleri tanımlamak için “sapkınlık” içeren sıfatları paylaşmışlardır.²⁶⁴

Kadın ve erkek katılımcıların ayrı ayrı olarak geyleri tanımladıkları sıfatlara, dolayısıyla onları nasıl algıladıklarına bakılacak olursa;

“Kadın katılımcıların, geyleri tanımladığı konusunda hemfikir olduğu sıfatlar şunlardır: Hemcinsinden hoşlanan, hemcinsine cinsel yönden yaklaşan, toplumda dışlanan, hemcinsine kur yapan, hemcinsine dokunmayı seven, dışlanmış, hemcinsine aşırı iltifat eden, kadınsı konuşan, madde bağımlısı, kadına benzeyen, kadınsı davranışlarda bulunan, yumuşak davranışlı olan, ilgi isteyen, yanlış yolda olan, tehlikeli, kaş alan ve duygusal. Buna karşın, erkek katılımcıların hemfikir olduğu sıfatlar şunlardır: hemcinsinden hoşlanan, kendi cinsinden farklı davranan, kadınsı giyinen, hemcinsine kur yapan, hemcinsini etkilemeye çalışan, toplumda dışlanan, kadınsı davranışlarda bulunan, hemcinsine cinsel yönden yaklaşan, ‘ayol, canım, cicim’li konuşan, hemcinsine dokunmayı seven, makyaj yapan, dışlanmış, pırıltılı giysiler giyen, kadına benzeyen, hemcinsine aşırı iltifat eden, kadın vücuduna sahip olmak isteyen, sesini incelterek konuşan, ilgi isteyen, kendi halinden utanç duymayan, yumuşak davranışlı olan, kırıtarak yürüyen, karşı cinsi taklit eden, oynak davranan, sahip olunma isteği içinde olan, gece hayatına düşkün, travesti, kaş alan, yumuşak

---

²⁶⁴ Uğurlu Sakallı, Nuray – Uğurlu, Ozanser, Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık, iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları, Kaos GL Sempozyumu, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 58

ses tonu olan, transeksüel, sorunlu, hemcinsine tacizde bulunan, duygusal, alıngan ve hassas.”²⁶⁵

Homofobinin tartışıldığı bölümde, toplumsal cinsiyet rollerine olan bağlılık ve erkeklik ile eşcinsel bireylere yönelik olumsuz tutumlar ve önyargılar arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilmişti. Bu bağlamda homofobinin erkeklikle olan ilişkisi, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uyma konusunda, toplumsal olarak üzerlerinde daha fazla baskı olmasıyla ve bu baskının erkekliklerini doğrulamak için onları, erkekliğin hegemonik örüntüleriyle donanma konusunda zorladığıyla açıklanmaya çalışılmıştı. Kimmel’a göre bu baskı, erkekler üzerinde o kadar etkilidir ki bir erkeğin neredeyse tüm yaşamı, kendisini sürekli olarak bir “polis” gibi takip eden hemcinsleri tarafından, eşcinsel olarak etiketlenmemeye çalışarak geçmektedir.²⁶⁶ Bunun nedeni, toplumsal cinsiyet örüntüleri bağlamında, erkeklik ve kadınlığı içeren davranış kodlarının, etkili bir biçimde kültürel yapı içerisindeki inşasında yatmaktadır.

Buradan hareketle, Nuray Sakallı Uğurlu ve Ozanser Uğurlu’nun yürüttüğü çalışma, şaşırtıcı olmayan iki sonucu içermektedir. Söz konusu sonuçlardan ilki, toplumsal cinsiyet rollerine olan bağlılıkla, eşcinsellere yönelik olumsuz tutumlar arasında anlamlı bir ilişki olduğudur. Buna göre eşcinseller, mevcut toplumsal cinsiyet rollerini muğlaklaştırmakta ve tehdit etmektedir. Bu nedenle erkeklik ya da kadınlıkla ilgili olan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olan bireyler, eşcinsellere yönelik olumsuz tutumlar sergilemektedir.²⁶⁷ İkinci önemli sonuç ise, cinsiyetçilik ve eşcinsellere yönelik olumsuz tutumlar arasında ilişki olduğudur. Cinsiyetçiliğin temelinde, kadın ve erkeğin, başka bir ifadeyle cinsiyetler arası rollerin ayrılığı ve heteroseksüellik yatmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin eşcinsellere yönelik olumsuz önyargıları söz konusudur. Ancak erkekler kadınlara oranla daha fazla olumsuz tutum sergilerken kadınlar, eşcinsellere karşı daha toleranslı bir grubu oluşturmuştur. Bunun altında, toplumsal cinsiyet örüntüsü olarak erkekliğin, daha ‘önemli’ ve ‘üstün’ olduğu

---

²⁶⁵ A.g.e., S. 58

²⁶⁶ Kimmel S., Michael, Masculinity as Homophobia, iç. Disch, Etselle, Reconstructing Gender A Multicultural Anthology, Third Edition, McGraw Hill Pub., 2004, S. 103

²⁶⁷ Uğurlu Sakallı, Nuray – Uğurlu, Ozanser, Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık, iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları, Kaos GL Sempozyumu, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 53

ve eşcinselliğin 'erkeklik' için bir tehdit olduğu algısı yatmaktadır.²⁶⁸ Seksizm ve homofobi arasındaki ilişkiyi Kimmel şu şekilde ifade eder:

*“...homofobi, gerçek bir erkek değil, gey olarak algılanma korkusu, kadınlara yönelik cinsel saldırganlık da dahil olmak üzere, erkekliğin tüm geleneksel kurallarının abartılması yoluyla, erkekleri korumaktadır. Homofobi ve seksizm, el ele ilerlemektedir.”*²⁶⁹

Nuray Sakallı Uğurlu ve Ozanser Uğurlu'nun araştırmasının sonuçlarına göre ayrıca, çevresinde eşcinsel bir tanıdığı olan bireyler, tanıdığı olmayanlara oranla, eşcinsellere yönelik ön yargılara daha az katılmışlardır. Ayrıca, eşcinselliğin bireylerin kontrolü altında ortaya çıkan bir olgu olduğu düşüncesinin, eşcinsellere yönelik olumsuz tutumların ortaya çıkmasında önemli rol oynayan bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, eşcinsel olup olmamanın bireyin kendi elinde olduğu düşüncesine sahip olan bireyler, eşcinsel bireylere karşı daha olumsuz tutumlar beslemektedir.²⁷⁰

Türkiye'de eşcinsel kimliklerin oluşumuyla ilgili yaptıkları araştırmalarında Barry D. Adam ve Tarık Bereket, Türkiye'de erkek eşcinsellerin, cinsiyet rolleri* bağlamında kendilerini nasıl algıladıklarını (aktif, pasif ya da çok yönlü olarak) ve kimliklerini nasıl inşa ettiklerini incelemişlerdir. Bu noktada, Adam ve Bereket, Türkiye'de eşcinsel erkek kimliklerinin, cinsel rol bağlamında iki farklı boyutta yapılandığını öne sürmektedir. Bunlardan biri, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri etrafında örgütlenen, cinsel ilişkide kadınsı ve erkeksi tarafların bulunduğu, aktif ve pasif kavramlarıyla nitelenen ve genel olarak Akdeniz, Orta Doğu ve Latin Amerika bölgelerinde görülen bir kimlik örgütlenişi biçimidir. Burada, cinsel ilişki içinde aktif olan taraf erkeksi; pasif olan taraf, kadınsıdır.²⁷¹ O halde, erkek eşcinsel kimliğinin inşasının söz konusu bu boyutunun, hakim heteroseksüel ideoloji çerçevesinde örgütlendiği öne sürülebilir. Adam ve Bereket'in öne sürdüğü ikinci eşcinsel

---

²⁶⁸ A.g.e., S. 58

²⁶⁹ Kimmel S., Michael, Masculinity as Homophobia, iç. Disch, Etselle, Reconstructing Gender A Multicultural Anthology, Third Edition, McGraw Hill Pub., 2004, S. 105

²⁷⁰ Uğurlu Sakallı, Nuray – Uğurlu, Ozanser, Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık, iç. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları, Kaos GL Sempozyumu, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara, S. 59

*Burada “cinsiyet rolü”, toplumsal cinsiyete değil, cinsel ilişkide alınan role göndermede bulunmaktadır.

²⁷¹ Adam D., Barry – Bereket, Tarık, The Emergence of Gay Identities in Contemporary Turkey, *Sexualities*, Sage Publication, 2006; 9, S. 131

kimlik yapılanışı şekli, cinsel rol bağlamında aktif ve pasif tanımlamalarından arınmış ya da vurguda bulunulanan, bu iki uçlu cinsel rol farklılaşmasının olmadığı bir kimlik inşasıdır. Eşcinsel kimliklerini, bu temel üzerinde inşa eden bireyler kendilerini gey olarak tanımlamakta ve bu bireyler, kentli, genç, eğitilmiş ve orta sınıf eşcinsel nüfusunu oluşturmaktadır. Adam ve Bereket'e göre, her ne kadar Türkiye'deki eşcinsellerin çoğunluğu, aktif – pasif ayrımının hakim olduğu bir tabanda kimliklerini inşa etseler de, özellikle 1990'larda ortaya çıkan ve kendilerini gey olarak tanımlayan eşcinsellerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.²⁷²

Adam ve Bereket'in görüştüğü bireylerden biri, aktif – pasif gibi kesin sınırlarla birbirinden ayrılmış cinsel rollerin eskisi kadar hakim olmadığını, artık kimin aktif, kimin pasif olduğunun anlaşılmasının güç olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu görüşülen kişi, aktif olmasını beklediğiniz bir kimsenin aslında pasif çıkmasının, artık insanları eskisi kadar şok etmediğini ve hemcinsler arası ilişkilerin, her iki tarafın da her iki cinsel rolü üstlenebildiği bir temel üzerinde devam edebildiğini ifade etmektedir.²⁷³

Kendini gey olarak tanımlayan ve geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarının dayattığı heteronormatif örüntüleri reddeden başka bir görüşmeci şunları ifade etmektedir:

*“Kendimi son derece arada bir yerde buluyorum: ne çok fazla feminenim ne de çok fazla erkeksi. Aslında olmak istediğim gibiyim. Kadınsı geylerden hoşlanmıyorum, bana çekici gelmiyorlar, fakat bununla birlikte çok fazla erkeksi geylerden de hoşlanmıyorum... Bana göre gey kavramı, hem aktif hem de pasif olan erkekler için kullanılmalı. Toplumdaki erkek – kadın ilişkilerini, hemcins çiftlere uyarlamak istemiyorum.”*²⁷⁴

Kendini gey olarak tanımlayanlar için gey kavramı, hemcinsiyle duygusal ve cinsel ilişki yaşamaktan daha fazlasını ifade etmektedir. Bu kişiler, kendilerini gey olarak tanımlayarak, hem aynı cinsiyetten bireylerle ilişki yaşadıklarını hem de bu ilişkinin heteronormatif cinsel

---

²⁷² A.g.e., S. 132

²⁷³ Adam D., Barry – Bereket, Tarık, The Emergence of Gay Identities in Contemporary Turkey, *Sexualities*, Sage Publication, 2006; 9, S. 141

²⁷⁴ A.g.e., S. 141

ideolojinin dayattığı kalıp rolleri kabul etmeyerek alternatif bir yaşam tarzını benimsediklerini ifade etmektedirler.²⁷⁵

Daha önce de ifade edildiği gibi dinin, toplumsal cinsiyet rejimlerini bünyesinde barındıran bir kurum ve inanç sistemi olarak, toplum ve kültür üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Bu bağlamda İslam dini içinde, eşcinselliğin ele alınış biçimini yadsıyarak, Türkiye’de eşcinselliği ele almak eksik bir bakış açısı olacaktır.

İslam dini içinde cinsellik, açık bir şekilde heteroseksüel bir kurum olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda İslam dini, kadın ve erkek arasında cinselliği, evlilik bağı çerçevesinde onaylar hatta teşvik eder. Ancak bunun dışında kalan cinsel eylem örüntüleri, “haram”dır.²⁷⁶ İslam bağlamında cinsellik üreme amaçlı bir eylem merkezinde algılanmaktadır. Bu bağlamda, bekarlık hoş görülmemekte hatta çok eşliliğe izin verilmekte ve cinsellik heteronormatif bir yapı içine yerleştirilmektedir. Bütün bunlara dayanarak Nicole Kligerman, İslam dini içinde eşcinsellik ve eşcinseller için yer olmadığı sonucuna varmaktadır.²⁷⁷

Kur’an’da eşcinselliğin ele alınış biçimine bakıldığında, söz konusu olgunun, yaygın olarak eşcinsel eylemlerde bulunulmasından dolayı yok edilmiş olduğuna inanılan, Lut kavmine göndermede bulunularak kınandığı ve “ahlaksızlık” ve “suç” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Nicole Kligerman, eşcinselliğin Peygamber Muhammed tarafından da açık bir şekilde kınandığını ifade ederek²⁷⁸, Muhammed’den alıntılarla devam eder:

“Tanrı tarafından mahkum edilmiş olanlar, Lut’un insanlarının yapmış olduklarını yapanlardır.”²⁷⁹

---

²⁷⁵ Bereket, Tarık, Türkiye’de İslam’la Hemcinsler Arası İlişkileri Uzlaştırmak (2004), iç. Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 45

²⁷⁶ Dunne, Bruce, Power and Sexuality in the Middle East, *Middle East Report*, No. 206, 1998, S. 9

²⁷⁷ Kligerman, Nicole, Homosexuality in Islam: A Difficult Paradox, *Macalester Islam Journal*, Volume 2, Issue 3, 2007, Berkeley Electronic Press, S. 54

²⁷⁸ A.g.e., S. 54

²⁷⁹ A.g.e., S. 53

“Hiçbir erkek, diğer erkeğin mahrem bölgelerine bakmamalı ve hiçbir kadın da başka bir kadının mahrem bölgelerine bakmamalı ve hiçbir iki erkek aynı örtü altında uyumamalıdır.”²⁸⁰

Kur’an’ın egemen yorumlanmasında eşcinsellik, günahların en büyüğü olarak algılanmaktadır. Jamal, bu egemen yorumun tersine, yine Lut kavmine göndermede bulunarak, söz konusu kavmin yalnızca günahların en büyüğü olarak algılanan eşcinsellik nedeniyle yok edilmediğini öne sürmekte; bununla birlikte eşcinselliğin günahların en büyüğü olmasa da İslam dini içinde son tahlilde günah olarak addedildiği sonucuna varmaktadır.²⁸¹

Yukarıda değinilen, Türkiye’de eşcinsel kimliklerin inşa edilmesinde önemli bir rol oynayan aktif – pasif cinsel rol ayrımının da Orta Doğu Müslüman toplumlarında, cinselliğin örgütleniş biçiminden ileri geldiğini çekinceli bir şekilde ifade edebiliriz. Everett Rawson’a göre; Antik Yunan’da hakim olan, cinsel birleşmede erkek egemenliğinin önemli rol oynadığı, cinsel birleşmenin hiyerarşik bir yapı içinde örgütlendiği ve bu yapı içinde aktif – pasif rol ayrımının net bir biçimde tanımlandığı cinsellikle ilgili düzenlemeler, büyük çapta Orta Doğu toplumları için de temsil gücüne sahiptir ve dokuzuncu yüzyıldan günümüze kadar gelmiştir.²⁸² Rawson, ortaçağa ait İslami toplumdaki, cinsel ilişkilerin örgütlenişinin, sosyal ve politik hiyerarşiler temelinde gerçekleştiğini ifade eder. Başka bir ifadeyle, “...bir kimsenin sosyal hiyerarşi içindeki yeri, onun cinsel rolünü belirler.”²⁸³ Bu bağlamda cinsel ilişki, baskın yetişkin bir erkekle, ona tabi kılınmış olan kadınlar, yaşça daha küçük olan genç erkekler ya da köleler (kadın ya da erkek) arasında gerçekleşmektedir. Bu bağlamda cinsel rol çerçevesinde aktiflik ve pasiflik net bir biçimde ayrılmaktadır. Yetişkin bir erkeğin tabi kılınmış, yani pasif, cinsel rol yoluyla cinsel bir haz elde etmesi, onun erkek olarak saygınlığını yitirmesi ve patolojik bir durum olarak algılanmaktaydı.²⁸⁴

Burada ortaya konmak istenen, Türkiye’de bugün var olan eşcinsel kimliklerin aktif – pasif roller çerçevesinde inşa edilen yönünün, tamamen söz konusu Ortaçağa ait İslami

---

²⁸⁰ A.g.e., S. 54

²⁸¹ Bereket, Tarık, Türkiye’de İslam’la Hemcinsler Arası İlişkileri Uzlaştırmak (2004), iç. Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 41

²⁸² Dunne, Bruce, Power and Sexuality in the Middle East, *Middle East Report*, No. 206, 1998, S. 9

²⁸³ A.g.e., S. 10

²⁸⁴ A.g.e., S. 10

toplumlardan gelen bir gelenek olduğu değildir. Ancak bunun, eşcinsel kimliklerin günümüzdeki inşası düşünülürken göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Zira Bereket, cinsel rol ayırımına vurguda bulunmayan ve kendini gey olarak tanımlayan bireylerin yanında, Türkiye’de eşcinsel ilişkilerin aktif – pasif cinsel roller ve buna bağlı olarak güç hiyerarşisi içinde kendini yeniden üretmeye devam eden bir yapısı olduğunu ifade eder²⁸⁵ ve şöyle devam eder:

*“Bir erkeğe girmek de damgalanmaya müsait bir durum olsa da, ‘aktif’ eşcinsel yine de ‘aktif’liğini vurgulayacak şekilde ‘erkek gibi becerdiğini’ ilan ettiği sürece erkeklerin dünyasındaki yerini koruyabilir.”*²⁸⁶

Burada açıkça görülmektedir ki, Türkiye’de eşcinsel kimliklerin inşasında ve cinsel eylemlerin düzenlenişinde, toplumsal cinsiyet örüntülerinin geleneksel yapısı baskın bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, erkekler arası cinsel ilişkide erkeklik ve onun korunması önemli bir nokta olarak görünmektedir.

Adam ve Bereket, araştırmaları çerçevesinde görüştükları kişilere, aktif – pasif cinsel rollerin onlar için ne ifade ettiğini ve hangisini tercih ettiklerini sormuşlardır. Görüşmecilerden biri; erkekliği, cinsel ilişki içinde aktif rolü üstelenmeyle ilişkilendirmekte ve kendini aktif gey olarak değil, laço* (‘laço’, büyük bir olasılıkla feminen olan ve pasif olmayı yeğleyen bir erkeğe, arkadaş ya da sevgili olanı tanımlamaktadır)²⁸⁷ olarak tanımlamaktadır. Çünkü aktif gey olarak tanımlanmış olmanın bile, erkeklikten herhangi bir şekilde yoksun olmayı belirttiğini düşünüyor. Cinsel ilişki içinde tamamen aktif bir rolde olduğundan, heteroseksüel arkadaşlarından hiçbir farkı bulunmadığını ifade ediyor.²⁸⁸

Başka bir görüşmeci, pasif bir rol üstlenmeyeceğini, heteroseksüel ilişkilerde de bulunduğunu ve bu “aktif” rolünün, eşcinsel ilişkiler için de geçerli olduğunu ve değiştirmek

---

²⁸⁵ Bereket, Tarık, Türkiye’de İslam’la Hemcinsler Arası İlişkileri Uzlaştırmak (2004), iç. Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara, S. 43

²⁸⁶ A.g.e., S. 43

*Gerçek erkek.

²⁸⁷ Adam D., Barry – Bereket, Tarık, The Emergence of Gay Identities in Contemporary Turkey, *Sexualities*, Sage Publication, 2006; 9, S. 137

²⁸⁸ A.g.e., ss. 137

için hiçbir neden olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca söz konusu kişi, kendinden daha genç, feminen ve sadece pasif olan hemcinsleriyle ilişkiye girmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir. Bereket'e göre bu, Türkiye'deki hemcinsler arasındaki cinsel ilişkileri düzenleyen yaygın cinsel ideolojiyle örtüşen bir durumdur.²⁸⁹

Türkiye'de hemcinsler arası ilişkilerin örgütlenmesinde, erkeklik ve onun korunmasının önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı gerçeğinden hareketle, erkekliğin yoğun ve etkili bir şekilde üretildiği bir kurum olan ordunun, konu bağlamındaki yerini tartışmak önemlidir.

Daha önceki tartışmalarda, ordunun hegemonik erkekliğin yeniden üretildiği bir kurum olarak, toplumsal cinsiyetle olan ilişkisinden söz edilmişti. Türkiye'de ordu, erkekliği üreten ve yeniden üreten bir kurum olarak son derece önemlidir. Her ne kadar bünyesinde çalışan kadınlar olsa da aslında kapısı sadece erkeklere açık olan; erkeklikle ilintili güç, onur, iktidar, sertlik vb. karakterlerin toplumdaki en büyük kurumsal yansımalarından biri ve erkek homososyal birlikteliklerinin en geniş olarak addedilebilecek olan ordunun, erkek eşcinselliğiyle ilgili tutumu bu bağlamda son derece önemlidir.

Bilindiği gibi, askerlik, erkeklerin, “erkek” olarak sosyalleştiği alanlardan biridir. Askerliğini yapmış olmak, “erkek” olmak için geçilmesi gereken sınavlardan biri olarak algılanmakta ve hatta her hangi bir sağlık nedeninden ötürü bunu yapamamış bazı erkek bireyler kendisini “eksik” hissedebilmektedir. Peki, erkekliğin kalelerinden biri olarak görülen söz konusu kurumun eşcinselliğe yönelik tutumu nedir?

Eşcinsellik, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde “ahlaksız” bir davranış olarak görülmektedir. Söz konusu kuruma göre eşcinsellik ve eşcinsel bireyler, Türk Ordusu'nun saygınlığını ve güvenilirliğini azaltmakta, şerefine gölge düşürmektedir. Ordu ve askeri personel içinde eşcinsel eylemlerde bulunduğu ya da eşcinsel olduğu açığa çıkan bir kişi görevinden alınmakla cezalandırılmaktadır.²⁹⁰

---

²⁸⁹ A.g.e., S. 138

²⁹⁰ Dalvi, Sameera, Homosexuality and the European Court of Human Rights: Recent Judgments Against the United Kingdom and Their Impact on Other Signatories to the European Convention of Human Rights, *Institute for Social, Behavioral, and Economic Research*, 2004, S. 496

Bugün Türkiye’de yaşayan pek çok eşcinsel erkek, eşcinselliğe yönelik böylesine bir tutum sergileyen bir kurum içerisinde askerlik görevini yapmak istememektedir. Toplum ve geleneksel toplumsal cinsiyet kodlarıyla örülmüş kültürel bir yapı içerisinde, ayrımcılığa ve ötekileştirilmeye maruz kalan eşcinseller, hegemonik erkekliğin en önemli toplumsal kurumlarından olan ordu içerisinde olumsuz deneyimler yaşamak istemediklerinden dolayı, askere gitmemek için askeri şubelere başvurmaktadır. Ordunun eşcinselliğe yönelik tutumu, aslında bu noktadan sonra açıklık kazanmaktadır. Amerikan Psikiyatri Derneği’nin (American Psychiatric Association – APA), 1973 senesinde eşcinselliği psikolojik hastalıklar listesinden silmesinden bu yana²⁹¹ eşcinsellik tıp çevrelerinde bir hastalık olarak görülmezken, Askeri Yargıtay eşcinselliğin psikoseksüel bir bozukluk olduğunu ifade etmektedir.²⁹² Bununla birlikte, askere gitmemek için askeri şubelere başvuran eşcinseller, gerek askeri şubelerde gerekse askeri hastanelerde aşağılanmalara maruz kaldıklarını²⁹³ ifade etmektedir. Ayrıca askere gitmemek için gerekli olan raporu almaya giden eşcinsellerden bazıları, görüşmeler sırasında “kadınsı” davranmanın, hafif makyajlı gitmenin süreci kolaylaştırdığını belirtmektedir.²⁹⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere, eşcinsellik “kadınsılık”la ilişkilendirilmekte ve eşcinsellerin “kadın” gibi davranmasının beklendiği, toplumun büyük bir bölümü tarafından paylaşılan, hakim toplumsal cinsiyet ideolojisi yeniden üretilmektedir. Kadınsılıkla ilişkilendirilen özelliklerin erkeklik onurunu, dolayısıyla askeriyenin onurunu lekelediği düşünüldükçe, eşcinsellere kurumsal bir şiddet uygulanmaktadır. Eşcinsel bireylerin, hakim erkeklik değerlerinin taşıyıcısı olan bir kurum içinde bulunmak istememeleri anlaşılır bir durumdur. İngiltere’de askeri bir kışlada, bir grup asker tarafından gerçekleştirilen tecavüz olayı, Türkiye’deki eşcinsellerin endişelerinin sınırlı bir yönünü açıkça ifade etmektedir.²⁹⁵

Toplumsal cinsiyet örüntülerinin üretimi ve yeniden üretimi, erkekliğin hegemonik söylemi yoluyla kadınların ve diğer erkekliklerin, özellikle de eşcinsel erkeklerin tabi kılınması tek bir değişkene bağlı kalarak açıklanamaz. Toplumsal ve kültürel yaşamın bütünü içinde küçük bir ayrıntı olarak duran her hangi bir parça bile toplumsal cinsiyet söylemiyle yüklenmiş olabilir. Erkekliğin hegemonik örüntülerinin yeniden üretimine katkı sağlayan, bu

---

²⁹¹ Hunt J., Ronald, Gay and Lesbian Politics, *PS: Political Science and Politics*, Vol. 25, No. 2, 1992, S. 222

²⁹² <http://www.kaosgl.org/node/118> (09. 04. 2008)

²⁹³ <http://www.lambdaistanbul.org/php/main.php?menuID=8&altMenuID=39&icerikID=509> (09. 04. 2008)

²⁹⁴ <http://www.kaosgl.org/node/1022> (09. 04. 2008)

²⁹⁵ <http://www.kaosgl.org/node/1174> (09. 04. 2008)

bağlamda, heteroseksüelliği yegane cinsel kimlik olarak dayatarak, cinsel azınlıkları (gey, lezbiyen, transeksüel, travesti, biseksüel) heteroseksist ideolojinin kurbanları haline getiren toplumsal kurumların rolü büyük önem taşımaktadır. Söz konusu önemli kurumlardan biri de, temsil etme ve her bireye kolayca ulaşabilme gücünü elinde bulunduran medyadır. Bu bağlamda, son olarak Türkiye’de eşcinsellik bağlamında, medyanın eşcinselleri sunuş şeklini tartışmak faydalı olacaktır.

Kültürel değerleri sunma, onları dönüştürme, değiştirme, üretme ve yeniden üretme gücüne sahip olan medya, bu bağlamda önemli bir toplumsal kurum olarak söz konusu edilebilir. Rosalind Gill’e göre bizler, ırksal, cinsel kimlik, etnik, sınıf, yaş vb. özelliklerin farklılıklarıyla donatılmış bir dünyada yaşıyoruz. Aynı zamanda, bütün bu farklılıkların yanında, önemi ve gücü git gide artan medyanın bizlere sunduğu imajlar ve bilgilerle donatılmış bir dünya da yaşıyoruz. İşte geçtiğimiz 40 yıldan bu yana feminist medya çalışmaları, bu iki nokta arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Başka bir ifadeyle, etrafımızı saran bütün bu farklılıkların, medya tarafından bizlere nasıl iletildiğini araştırmaktadırlar.²⁹⁶ Gill, feminist medya çalışmalarının amacını şu şekilde açıklar:

“...medyanın feminist analizi, imajların ve kültürel inşaların baskı, egemenlik ve eşitsizlik örüntüleriyle hangi şekilde bağlantılı olduğunu anlama arzusuyla harekete geçirilmiştir.”²⁹⁷

Burada, feminist medya çalışmalarının, medyada yer alan imajları okurken kullandıkları, tekniklere ayrıntılı bir biçimde değinmek istenmemektedir. Tartışılmak istenen, eşcinsellerin medyadaki temsilinin, hakim toplumsal cinsiyet örüntüleriyle ve eşcinsellere yönelik ön yargılarla ne denli iş birliği içinde olduğu ayrıca, bu ön yargıları ve hakim toplumsal cinsiyet örüntülerini nasıl yeniden ürettiğidir.

Feminist medya araştırmacılarına göre medyada yer alan kadın imajları, aslında kadını çoğu zaman yanlış bir biçimde sunar ve temsil eder. Kadın sürekli, birincil olarak ev kadını, kolay zedelenen, bağımlı, cinsel bir obje, iyi bir anne, iyi bir eş, erkekler için kendi güzelliğine özen gösteren vb. biçimlerde temsil edilmektedir. Bu bağlamda feminist medya

---

²⁹⁶ Gill, Rosalind, Gender and the Media, Polity Press, 2007, USA, S. 7

²⁹⁷ A.g.e., S. 7

araştırmacılarına göre bu durum, kadının hakim erkek egemen kültür tarafından tabi kılınmasına büyük oran da katkı sağlamaktadır.²⁹⁸

Bu noktadan hareketle, medyanın, büyük oranda hakim seksist ideolojinin yeniden üretimine katkıda bulunan bir kurum olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda, kadının tabi kılınmış imajlarının üretiminden yola çıkarak, bir azınlık grubu olarak eşcinsellerin de medyada sunuluş biçimlerini tartışabilmek olanaklıdır.

Clark'a göre azınlıkların medyada sunuluş sıklıkları ve biçimleri zamana göre değişiklik göstermektedir. Söz konusu bu değişimi açıklayabilmek için Clark, teorik bir çerçeve sağlamıştır. Blaine J. Branchick'e göre Clark, bu teorik çerçeveyi, filmlerdeki ve televizyondaki Afro – Amerikalıların temsil edilişindeki değişimi açıklayabilmek için geliştirmiş olsa da, bu teori medyadaki eşcinsel imajların temsilini açıklayabilmek için de kullanılabilir yararlı bir teorik araçtır.²⁹⁹

Clark, medyada, azınlık gruplarının temsili bağlamında dört aşama olduğunu belirtmiştir. Buna göre, birinci aşama olan *farkında olmama* aşamasında, söz konusu grup medyada hiçbir şekilde temsil edilmez. Bu bağlamda, toplum içinde yaşayan insanlar, söz konusu grup hakkında medya tarafından yaratılan, her hangi farkındalıkla karşılaşmazlar. İkinci aşama olan *alay konusu olma* evresinde, söz konusu grubun imajlarına medya içinde yer verilir. Ancak bunlar gerçeklikten ve temsil etme yetisinden uzak, stereotipleştirici özelliğe sahip imajlardır. Böylece izleyiciler, temsil edilen grupla ilgili, yanlış ve ön yargılı bilgilerle donatılır. Üçüncü aşama ise *düzenleme*'dir. Bu aşamada, söz konusu temsil edilen grup, sosyal yapıyı tehdit etmeyen ve hatta onun koruyucusu biçiminde sunulur. Clark'ın tanımladığı son aşama olan *saygı* evresinde ise, medyada, söz konusu grupla ilgili hem olumlu hem de olumsuz imajlar görürüz ve bunlar gerçekliği yansıtmada daha başarılı

---

²⁹⁸ Zoonen, Liesbet, *Feminist Media Studies*, Sage Publications, 1994, London, S. 66

²⁹⁹ Clark, Cedric C. 1969. Television and Social Controls: Some Observations On The Portrayals Of Ethnic Minorities. *Television Quarterly: The Journal Of The National Academy Of Television Arts and Sciences* 8 (2): 18 – 22'den aktaran, Branchick J., Blaine, Pansies to Parents: Gay Male Images in American Print Advertising, *Journal of Macromarketing*, Sage Publications, 2007; 27, S. 38

temsillerdir.³⁰⁰ Bu teorik çerçeve içinde, Türk medyasında eşcinsel bireylere ve eşcinselliğe yer verilmesini ve yer veriliş şeklini değerlendirebiliriz.

Türk medyasına bakıldığında, eşcinsellerin medyada yer almasıyla ilgili iki ana sorunsalla karşı karşıya kalınmaktadır. Bunlardan biri eşcinsel bireylerin medyada temsil edilme sıklığı diğeri de temsil edilme yolları, başka bir ifadeyle topluma sunulan “eşcinsel” imajlarının sorunlu olması. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mine Gencil Bek tarafından hazırlanan ve British Council’in de desteğiyle hayata geçirilen “Medya ve Toplumsal Katılım” araştırması projesinin sonuçları, Türk medyasının seksist yönünü gözler önüne sermektedir. Türkiye’nin 4 büyük gazetesinde (Sabah, Hürriyet, Akşam ve Vatan gazeteleri), Ocak – Ekim 2005 tarihleri arasında geçen süreçte çıkan 18, 310 haber incelenmiştir. Çıkan sonuca göre, cinsellik içerikli haberlerin sayısı, tüm diğer haberlerden 15 kat daha fazla. Ancak bu sonucu, medyanın cinsellikle ilgili hakim tabulara ya da toplumsal cinsiyet kalıplarına yönelik eleştirisi olarak yorumlamak son derece güçtür. Zira söz konusu araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlara göre kadınlar cinsel bir obje olarak sunulmaktadır ve cinsellikle ilgili haberlerde kadının ilk sırada olduğu ifade edilmektedir.³⁰¹ Bu denli seksist ve ataerkil medya söylemleri içinde cinsel azınlıkların temsilinin, bütün bu ideolojilerden arınmış, son derece yansız bir şekilde sunulmasını beklemek yanlış olacaktır. Kaos GL’nin haberine göre Mine Bek, cinsel azınlıkların medyada temsiliyle ilgili şunları ifade etmektedir:

“...farklı cinsel tercihte olanlar da basında çok az temsil ediliyor. Bu kişilerin farklılığına saygı gösteren tek bir haber yok. Çoğunlukla cinayet ve fuhuşla ele alınıyorlar... Türklere karşı ırkçılık konusunda gösterilen duyarlılık, kendi içindeki farklı gruplara karşı gösterilmiyor.”³⁰²

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde, medyada eşcinselliğin ve eşcinsellerin sunulmuş biçimine bakıldığında, erkeklikle bağlantılı eşcinsel cinayet haberleri³⁰³, bilinçsizce hazırlanan, ırkçılığı, ayrımcılığı ve homofobiyi destekleyen öğlen

---

³⁰⁰ A.g.e., S. 39

³⁰¹ <http://www.kaosgl.org/node/242> (11.04.2008)

³⁰² <http://www.kaosgl.org/node/242> (11.04.2008)

³⁰³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8586737.asp?gid=229&sz=43153> (11.04.2008)

kuşağı programları³⁰⁴, cinsel yolla bulaşan hastalıkların LGBTT bireylerle özdeşleştirilip onların damgalanmasına yol açabilecek haberler³⁰⁵ vb. görülebilmektedir. Bununla birlikte eşcinseller ve eşcinsellik, yaygın ve yoğun bir biçimde, ön yargıları perçinlercesine ağırlıklı olarak belirli meslek dalları, hobiler ve alanlarla ilişkilendirilmektedir. Bunların başında, modacılık, şarkıcılık, oyunculuk vb. alanlar gelmektedir. Örneğin, eşcinsel bireyler, televizyon ekranlarında çoğu zaman futbol ile birlikte anılmazlar. Futbola karşı ilgisiz olmak sanki, eşcinsel olma potansiyeliymiş gibi sunulmaktadır. Oysaki FIFA başkanı, açık bir şekilde;

“gey futbolcular vardır fakat böylesine maço bir organizasyonun içinde kabul edilmeyeceklerini düşündükleri için kendilerini açığa vurmuyorlar...”³⁰⁶

ifadelerini kullanmaktadır. Türkiye’de, bundan yaklaşık bir sene öncesinde, “futbolcular arasında da geyler var” tartışması medyayı oldukça meşgul etmişti. Tartışmaların, etrafında döndüğü ana nokta şuydu: Eşcinselden futbolcu olur mu? Eşcinseller bir kez daha, ön yargı yüklü düşüncelerle yüz yüze getirilmişti.

Yayınlanan dizilere bakıldığında, içinde eşcinsel bir karakterin bulunduğu dizilerin sayısının, yok denecek kadar az olduğu, içinde eşcinsel karaktere yer verenlerin de “görünmezliğe” katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Örneğin, Bir İstanbul Masalı adlı dizide yer alan, büyük aile şirketinin başarılı bir çalışanını canlandıran karakterin, zaman zaman eşcinsel olduğuna yönelik göndermeler yapılmış ve izleyiciye karakterin eşcinsel olduğu mesajları verilmiştir. Ancak bu hiçbir zaman açık bir şekilde yapılmamış, satır aralarına yerleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu karakterin eşcinselliği, dizideki diğer karakterler tarafından neredeyse tamamen yok sayılmaktadır.

Bunlarla birlikte medya içinde eşcinsellerin kendi sözlerini söyleyebileceği platformlar yarattıkları da ifade edilebilir. Eşcinsel hareketin önemli bir parçası olarak sayılabilecek, sadece eşcinselleri kapsayan değil, her çevreden okuyucu kitlesine hitap edebilecek dergiler, internet siteleri üzerinden yapılan haberler, son zamanda yapılan ancak şu anda bitmiş olan,

---

³⁰⁴ <http://www.kaosgl.org/node/1434> (11.04.2008)

³⁰⁵ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7276897> (11.04.2008)

³⁰⁶ <http://www.timesonline.co.uk/tol/sport/football/article3499350.ece> (11.04.2008)

Türkiye’deki eşcinsellerin hakları konulu, radyo ODTÜ’deki radyo söyleşileri³⁰⁷, bazı yayın organlarının desteğiyle yapılan, cinsel kimlikler ve yönelimlerle ilgili programlar³⁰⁸ vb. gösterilebilir. Ancak bunların ana akım medya içinde yer alan temsiller olduğunu ifade etmek son derece güçtür. Eşcinsellerin kendi söylemlerini ve temsillerini oluşturdukları platform genellikle alternatif medyadır.

Bu bağlamda Clark’ın sunduğu teorik yaklaşımdan hareketle, Türk medyasının bir azınlık grubu olarak Türkiye’de eşcinselleri temsil etmesindeki kronolojik sıranın, ikinci aşamada olduğu öne sürülebilir. Aslında bu teorik şablona göre, medyanın yerini belirlemek son derece güçtür. Ancak verilen sayılı örnekten hareketle, temsilin hiç olmadığını söylemek biraz zordur. Bu nedenle Türk medyasını, ikinci aşama olan, gerçeklikten uzak imajların bulunduğu evreye yerleştirmek uygun olabilir.

Sonuç olarak, eşcinsellerin medya içinde, çok sınırlı bir şekilde temsil edildiği, temsil edildiklerinde ise bunun genellikle gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu görülmektedir. Eşcinsel bireyler, çoğu zaman farklılıklara yapılan vurgularla ötekileştirilmekte ya da eğlence malzemesi olarak sunulmaktadırlar.

---

³⁰⁷ <http://www.kaosgl.org/node/1342> (14. 04. 2008)

³⁰⁸ <http://www.kaosgl.org/node/1669> (14.04. 2008)

8 SONUÇ

Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkiye’de erkeklik ve eşcinselliğin tartışıldığı bu çalışmada, Türkiye toplumunda hakim olan toplumsal cinsiyet stereotiplerinin, eşcinsellerin tabi kılınmasına, farklılaştırılarak ötekileştirilmesine, dışlanmasına ve eşcinsellere yönelik homofobiye neden olduğu belirlenmiştir. Üretilen ve bireylere sunulan erkeklik modeli; heteroseksüel, dolayısıyla aile ve üremeyle ilişkilendirilmiş, güçlü, çoğu zaman duygularını dahi kolayca ifade etmemesi gereken, kadınsılık atfedilmiş niteliklerden uzak durması beklenen bir modeldir. Söz konusu bu erkek modeli, toplumun geneli tarafından kabul görmüş olan davranış örüntülerini temsil etmektedir. Dolayısıyla, eşcinsellik doğal olarak bu tanımlamanın dışında kalmaktadır. Eşcinsellik ve eşcinseller, yaygın bir biçimde ötekileştirilmekte, ayrımcılığa uğramakta, şiddetle karşılaşmakta ve hatta kendini tehlike altında hisseden “erkeklik”in muhafızları tarafından işlenen cinayetlere bile kurban gidebilmektedirler.

Erkekliğin, eşcinselliği ve eşcinselleri ötekileştiren ve homofobiyi cesaretlendiren hegemonik söylemi, toplumsal kurumlar tarafından sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Kurumlar arasında her hangi bir hiyerarşik sıralamaya gitmeksizin; din, medya, eğitim ve ordu gibi kurumların, erkekliğin ve onun egemenliğinin yeniden üretildiği, temsil edildiği, meşru kılındığı ve sunulduğu alanlar olduğu ifade edilebilir. Örneğin medya, bunun en etkili biçimde yapıldığı kurumlardan biridir.

Medyada, hegemonik erkeklik örüntülerinin dışında kalan bazı erkeklik örüntülerine de rastlamak mümkün ve bu bağlamda farklı erkeklik hallerinin temsil edildiği görüşü savunulabilir. Ancak bu, hakim erkek egemen ideolojinin dönüşüme uğradığı ve eşcinsellerin ana akım medya içinde yer almaya başladığı anlamına gelmemektedir. Medya, yoğun bir biçimde heteroseksüel ve homofobik bir söylem üzerinden hareket ederek, eşcinselleri büyük oranda temsil alanının dışında bırakmakta ya da gerçeklikten uzak, ön yargıları destekleyen bir biçimde sunmaktadır.

Hakim erkek egemen ve heteroseksist ideoloji içinde, eşcinsellerin cinsel kimliklerini inşa etmeleri de son derece güç olmakla birlikte bu kimlikler, söz konusu hakim ideolojiden izler taşıyabilmektedir. Örneğin; erkekler arası ilişkilerin bir kısmında, ilişki içinde cinsel rollerin heteroseksüel rol kalıbı bağlamında örgütlenişi bunun en önemli örneklerinden biridir. Bir tarafın “kadın”, diğer tarafın da “erkek” rolünü üstlenmesi gerektiği düşüncesi temelinde örgütlenen eşcinsel bir ilişki, hemcinsler arası cinsel arzunun heteroseksüel ideoloji perspektifiyle algılandığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, hakim heteroseksüel cinsellik kalıplarının, eşcinsel ilişkilere uygulanmasının uygun olmadığından yola çıkarak, kendi cinsel kimliklerini, bunun dışında, daha eşitlikçi, sembolik bir iktidar mücadelesinden uzak bir biçimde inşa eden ve kendini “gey” olarak tanımlayan eşcinsel erkeklerden söz etmek de mümkündür. Bu bağlamda Türkiye’de eşcinsel kimliklerin, cinsel rol ve toplumsal cinsiyet bağlamında iki farklı şekilde inşa edildiği öne sürülebilir.

Hayatın hemen her alanında ötekileştirilme deneyimleriyle ve homofobiyle yüzleşen eşcinseller, haklarını savunmak, kendi alternatif söylemlerini oluşturmak, bir destek ağı inşa etmek, erkek egemen ve heteroseksist ideolojiyi üreten ve yeniden üreten toplumsal kurumları dönüştürmek, homofobiyle mücadele etmek ve toplumu onun hakkında bilinçlendirmek hedeflerinden hareketle Türkiye’de eşcinsel hareketi başlatmışlardır. Hareket, kendini sadece eşcinsellerin haklarını savunan bir karakterle değil, başta ataerkil ideolojinin ürettiği toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri olmak üzere diğer bütün azınlık gruplarına yönelik ayrımcılıkların karşısında mücadele eden bir karakterle tanımlamaktadır. Bu bağlamda, yeni sosyal hareketler bağlamında değerlendirilebilecek olan Türkiye’deki eşcinsel hareket, diğer sivil toplum örgütleriyle de sıkı bir ilişki içindedir.

Toplumsal cinsiyet örüntülerinin değişime uğraması birçok faktöre bağlıdır. Eğitim olanaklarının artması, ekonomik gelişme ve sanayileşme, kentleşme, bütün bunlarla birlikte kadının iş yaşamına katılımının görece artışı vb. olgular bunlar arasında sayılabilir. Kadının, erkek karşısında eşitsiz konumu geçmişe oranla pozitif anlamda bir değişim gösterse de aynı değişimin eşcinseller için de gerçekleştiğini söylemek güçtür. Türkiye’de toplumsal kurumlar içindeki toplumsal cinsiyet rejimleri, heteroseksüel cinsel kimliğin dışında kalan kimliklerin ötekileştirilmesine ya da yok sayılmasına neden olmaktadır. Yeni sayılabilecek eşcinsel hareketin, eşcinsel kimliklerin varlığı ve gerçekliği üzerine dikkat çekme girişimleri

ve bu bağlamda iktidar odaklarıyla verdiği etkin mücadele sonuçsuz kalmamaktadır. Toplumsal kurumların ve kültürel yapının dönüşüme uğramasının uzun vadeli bir süreç olduğu ve Türkiye’de eşcinsel bireylerin örgütlü bir biçimde seslerini duyurmaya başladığı göz önünde bulundurulduğunda, eşcinsel hareketin toplumsalı değiştirme çabalarının olumlu sonuçlar vereceği beklenen bir sonuçtur.

KAYNAKÇA

- Adam D., Barry – Jan Willem Duywendak and Andre, Krouwel, The Global Emergence of Gay and Lesbian Politics, Temple University Press, 1999, United States of America.
- Adam D., Barry – Tarık, Bereket, The Emergence of Gay Identities in Contemporary Turkey, *Sexualities*, Vol. 9, No. 2, Sage Publication, 2006, S. 131 – 151.
- Andermahr, Sonya – Lovell, Terry – Wolkowitz, Carol, A Concise Glossary Of Feminist Theory, Arnold Publishers, 1997, London.
- Archer, Bert, Eşcinselliğin Sonu – ve Heteroseksüelliğin Ölümü -, Çitlembik Yayınları, 2005, İstanbul.
- Augustinos, Martha - Reynolds J., Katherine, Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict, Sage Publication, 2001, London.
- Baird, Vanessa, Cinsel Çeşitlilik – Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, Metis Yayınları, 2004, İstanbul.
- Beach A., Frank, Human Sexuality – In Four Perspectives, The Johns Hopkins University Press, 1977, London.
- Bernstein, Mary, Celebration and Suppression: The Strategic Uses of Identity by the Lesbian and Gay Movement, *The American Journal of Sociology*, Vol. 103, No. 3, The University of Chicago Press, 1997.
- Besen, Yasemin – Zicklin, Gilbert, Young Men, Religion and Attitudes Towards Homosexuality, *Journal of Men*, Vol. 1, No. 3, 2007, S. 250 – 266.
- Branchik J., Blaine, Pansies to Parents: Gay Male Images in American Print Advertising, *Journal of Macromarketing*, Vol. 27, Sage Publications, 2007, S. 38 – 50.

- Capitanio P., John – Widaman F., Keith – Herek M., Gregory, When Sex Equals AIDS: Symbolic Stigma and Heterosexual Adults' Inaccurate Beliefs About Sexual Transmission of AIDS, *Social Problems*, California Press, Vol. 52, Issue 1, 2005, S. 15 – 37.
- Castells, Manuel, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – İkinci Cilt: Kimliğin Gücü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, İstanbul.
- Connell, R. W. - Messerschmidt W., James, Hegemonic Masculinity – Rethinking the Concept -, *Gender and Society*, Vol. 19, No. 6, Sage Publication, 2005, S. 829 – 859.
- Connell, R. W., The Big Picture: Masculinities in Recent World History, *Theory and Society*, Vo. 22, No. 5, Springer, 1993, S. 597 – 623.
- Connell, R. W., Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul.
- Demez, Gönül, Kabadaydan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi, Babil Yayınları, 2005, İstanbul.
- Kimmel S., Michael, “Maculinity as Homophobia”, *Reconstructing Gender A Multicultural Anthology*, Der. Disch, Estelle, Third Edition, McGraw Hill Pub., 2004. California.
- Dominian, Jack, Sexual Integrity, Darton, Longman and Todd, 1988, London.
- Donaldson, Mike, What is Hegemonic Masculinity?, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities., Springer, 1993, S. 643 – 657.
- Dowsett, G. W., I'll Show You Mine, If You'll Show Me Yours: Gay Men, Masculinity Research, Men's Studies, and Sex, *Theory and Society*, Vol. 22, No. 5, Special Issue: Masculinities, Springer, 1993, S. 697 – 709.
- Duckitt, John, The Social Psychology of Prejudice, Praeger Publishers, 1992, United States of America.
- Dunne, Bruce, Power and Sexuality in the Middle East, *Middle East Report*, No. 206, Middle East Research and Information Project, 1998, S. 8 – 11.

- Epstein, Steven, Sexuality and Identity: The Contribution of Onject Relations Theory to a Constructionist Sociology, *Theory and Society*, Vol. 20, No. 6, Springer, 1991, S. 825 – 873.
- Fiske T., Susan – Gleick, Peter – Xu, Jun, A Model Of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence And Warmth Respectively Follow From Perceived Status and Competition, American Psychological Association, 2002.
- Fogarty, Sorcha, 15 February 2005. "Binary Oppositions". *The Literary Encyclopedia*. <http://www.litencyc.com/php/stopics.php?rec=true&UID=122> Accessed 17 January 2008.
- Garlick, Steve, What is a Man?: Heterosexuality and the Technology of Masculinity, *Men and Masculinities*, Vol. 6, No. 2, Sage Publication, 2003, S. 156 – 172.
- Gill, Rosalind, Gender and the Media, Polity Press, 2007, USA.
- Gladwin, Maree, The Theory and Politics of Contemporary Social Movements, *Politics*, Vol. 14, No. 2, Blackwell Publishers, 1994, S. 59 – 65.
- Gonsiorek C., John and Weinrich D., James, Homosexuality – Research Implications For Public Policy -, Sage Publication, 1991, United States of America.
- Grant, Julia, A Real Boy and Not a Sissy: Gender, Childhood and Masculinity 1890 – 1940, *Journal of Social History*, Vol. 37, No. 4, 2004, Proquest Social Science Journals, S. 829 – 851.
- Hegna, Kristinn, Coming Out, Coming Into What? Identifications and Risks in the ‘Coming Out’ Story of Norwegian Late Adolescent Gay Man, *Sexualities*, Vol. 10, No. 5, Sage Publication, 2007, S. 582 – 602.
- Human Rights *First*, Human Right First Report, Hate Crimes: 2007 Survey.
- Hunt J., Ronald, Gay and Lesbian Politics, *Political Science and Politics*, Vol. 25, No. 2, American Polical Science Association, 1992, S. 220 – 224.

- İmançer, Dilek, Feminizm ve Yeni Yönelimler, Doğu Batı Dergisi, Sayı:19 Yeni Düşünce Hareketleri, 2002, Ankara.
- Johansson, Thomas – Hammarén, Nils, Hegemonic Masculinity and Pornography: Young People's Attitudes Toward and Relations to Pornography, *Journal of Men's Studies*, Academic Research Library, 2007.
- Kandiyoti, Deniz, Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar – Kimlikler Ve Toplumsal Dönüşümler – Metis Yayınları, 1997, İstanbul.
- Kaos GL Dergisi, Feminizm ve Eşcinsellik, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara iç., Bora, Aksu, Cinsel ve Politik Kimlikler Ortak Paydayı Sağlayabiliyor mu?
- Kaos GL Dergisi, Sayı 30, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara.
- Kaos GL Dergisi, Sayı 31, Ayrıntı Basımevi, 2007, Ankara.
- Kligerman, Nicole, Homosexuality in Islam: A Difficult Paradox, *Macalester Islam Journal*, Volume 2, Issue 3, Berkeley Electronic Press, 2007, S. 52 – 64.
- Lajunen, Timo and Özkan, Türker, Masculinity, Femininity, and the Bem Sex Role Inventory in Turkey, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. ½, Springer Science + Business Media, Inc., 2005, S. 103 – 110.
- Levine P., Martin, Gay Men – The Sociology of Male Homosexuality - , Harper & Row Publishers, 1979, London.
- Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Kaos GL Sempozyumu, Ayrıntı Basımevi, 2004, Ankara.
- LGBT World Legal Wrap Up Survey, Compiled by Ottoson, Daniel, ILGA, International Gay and Lesbian Association, November Edition, 2006.
- Lyman M., Stanford, Social Movements – Critiques, Concepts, Case Studies -, Macmillan Pres, 1995, London.
- Marks J., Michael – Fraley R., Chris, The Sexual Double Standard: Fact or Fiction?, *Sex Roles*, Vol. 52, Nos. ¾, Springer Science + Business Media Inc., 2005, S. 175 – 186.

- Marmor, Judd, *Homosexual Behavior – A Modern Reappraisal -* , Basic Books Publishers, 1980, New York.
- Martha J., *Vicinus – Martin Bauml, Duberman, Jr. Chauncey, George, Tarihten Gizlenenler – Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış -* , Phoneix Yayınevi, 2001, Ankara.
- Mason, Gail, *The Spectacle Of Violence – Homophobia, gender and knowledge -* , Routledge Publishers, 2002, New York.
- Nardi M., Peter and Schneider E., Beth, *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, Routledge Publisher, 1998, London.
- Nungesser G., Lon, *Homosexual Acts, Actors, and Identities*, Praeger Publishers, 1983, New York.
- Paul, William – Weinrich D., James, – Gonsiorek C., John – Hotvedt E., Mary, *Homosexuality – Social, Psychological, and Biological Issues*, Sage Publications, 1982, London.
- Pichardo A., Nelson, *New Social Movements: A Critical View*, *Annual Review of Sociology*, Vol. 23, Annual Reviews, 1997, S. 411 – 430.
- Polletta, Francesca – Jasper M., James, *Collective Identity and Social Movements*, *Annual Review of Sociology*, Vol.27, 2001, Annual Reviews, S. 283 – 305.
- Prusank T., Diane, *Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly*, *Journal of Men’s Studies*, Vol. 15, No. 2, Men’s Studies Press, 2007, S. 160 – 177.
- Richardson, Diane, *Patterned Fluidities: (Re)Imagining the Relationship Between Gender and Sexuality*, *Sociology*, Vol. 41, No. 3, Sage Publication, 2007, S. 457 – 474.
- Sameera, Dalvi, *Homosexuality and the European Court of Human Rights: Recent Judgments Against the United Kingdom and Their Impact on Other Signatories to the European Convention of Human Rights*, *Institute for Social, Behavioral, and Economic Research*, 2004.

- Schellenberg E., Glenn, – Sears, Alan, and Hirt, Jessie, Attitudes Toward Homosexuals Among Students at a Canadian University, *Sex Roles*, Vol. 40, Nos ½, Plenum Publishers, 1999, S. 139 – 152.
- Segal, Lynne, Ağır Çekim - Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler -, Ayrıntı Yayınları, 1992, İstanbul.
- Tiefer, Leonore, Sex is Not A Natural Act, West View Press, 2004, United States.
- Toplum ve Bilim, Birikim Yayınları, 2004, İstanbul, Sayı. 101.
- Turner H., Lynn – Sterk M., Helen, Differences That Make a Difference, Bergin & Garvey Publication, 1994, United States of America.
- Weeks, Jeffrey, Sexuality and Its Discontents, Routledge & Kegan Paul Publication, 1985, England.
- Weeks, Jeffrey, Sexuality, Tavistock Publications, 1986, New York.
- Zoonen, Liesbet, Feminist Media Studies, Sage Publications, 1994, London.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Cihan ERTAN

Doğum Tarihi ve Yeri : 09. 08. 2009 - Üsküdar

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Körfez Tüpraş 50. Yıl Lisesi

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi

Yüksekisans Diploması: Akdeniz Üniversitesi

Tez Konusu : Türkiye’de Erkeklik İmgesi ve Eşcinsel Kimliği

Yabancı Dil / Diller : İngilizce / Almanca

Bilimsel Faaliyetler

1. Cihan ERTAN and Esmâ DURUGÖNÜL, “Observations and Thoughts Concerning Homosexuality in Turkey”, Migration, Islam and Masculinities International Conference, 12-14 Nisan 2007, Carl von Ossietzky Universität Oldenburg.
2. Cihan ERTAN, “Hegomonik Erkeklik ve Eşcinsellik”, 2. Uluslararası Homofobik Karşıtı Buluşma, 17–20 Mayıs 2007, Ankara.
3. Cihan ERTAN, “Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye’de Eşcinsel Hareket”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı:2, No: 4, 2008.
4. Cihan ERTAN, “Hegemonic Masculinity and Homosexuality: Some Reflections on Turkey”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı:1, No: 4, 2008.

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adres : Uluç Mah. 24. Cad. Madenciler Sites C Blok Kat: 1 No: 2
Altinkum/Antalya

Tel. no : 0242 – 228 55 53